תנ״ך · אחרונים

יריעות שלמה על התורה

רבי שלמה לוריא [המהרש"ל]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יריעות שלמה על התורה

רבי שלמה לוריא [המהרש"ל]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יריעות-שלמה-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
בראשית 6
פרק א 6
פרק ב 10
פרק ג 12
פרק ד 14
פרק ה 15
פרק ו 15
פרק ז 17
פרק ח 18
פרק ט 19
פרק י 20
פרק יא 21
פרק יב 21
פרק יג 23
פרק טו 23
פרק טז 24
פרק יז 24
פרק יח 25
פרק יט 30
פרק כ 31
פרק כא 32
פרק כב 34
פרק כג 35
פרק כד 36
פרק כה 39
פרק כו 41
פרק כז 41
פרק כח 42
פרק כט 44
פרק ל 45
פרק לא 48
פרק לב 48
פרק לג 51
פרק לד 51
פרק לה 52
פרק לו 52
פרק לז 54
פרק לח 56
פרק לט 56
פרק מ 57
פרק מא 57
פרק מב 60
פרק מג 62
פרק מד 62
פרק מה 64
פרק מו 66
פרק מז 67
פרק מח 67
פרק מט 68
פרק נ 69
שמות 70
פרק א 70
פרק ב 71
פרק ג 72
פרק ד 73
פרק ה 74
פרק ו 74
פרק ז 77
פרק ח 77
פרק ט 77
פרק י 78

פרק יא 79
פרק יב 80
פרק יג 82
פרק יד 83
פרק טו 84
פרק יז 84
פרק יח 85
פרק יט 85
פרק כ 85
פרק כא 86
פרק כב 87
פרק כד 88
פרק כה 88
פרק כח 89
פרק כט 89
פרק ל 89
פרק לג 90
פרק לה 90
פרק לח 90
פרק לט 91
ויקרא 92
פרק א 92
פרק ו 92
פרק י 92
פרק יא 92
פרק יב 93
פרק יג 93
פרק יד 93
פרק טו 93
פרק טז 93
פרק יז 94
פרק יט 94
פרק כ 95
פרק כא 95
פרק כג 95
פרק כה 96
פרק כו 96
במדבר 98
פרק א 98
פרק ג 98
פרק ד 98
פרק ה 99
פרק ז 99
פרק ח 100
פרק ט 101
פרק י 101
פרק יא 101
פרק יב 102
פרק יג 102
פרק טו 103
פרק טז 104
פרק יח 104
פרק יט 105
פרק כ 105
פרק כא 105
פרק כב 105
פרק כה 106
פרק כז 107
פרק ל 107
פרק לא 107
פרק לד 108
דברים 108
פרק א 108
פרק ב 109

פרק ה 110
פרק ו 110
פרק ח 111
פרק ט 111
פרק י 111
פרק יב 112
פרק יד 112
פרק טז 113
פרק יז 113
פרק יח 113
פרק כ 114
פרק כא 115
פרק כב 115
פרק כג 116
פרק כו 116
פרק כז 117
פרק כח 117
פרק ל 118
פרק לא 118
פרק לב 119
פרק לג 119

הקדמה

אמר יחיאל בר משולם ז"יל מווראניק בהיות כי הרב הגדול הרא"ם ז"ל הוא היה הראשון שהמציא לאור תעלומות דברי רש"י ז"ל וכל המפרשים הבאים אחריו מימיו הן שותים ואף כי בקצת מקומו' הניח דברי רש"י ז"ל בצ"ע ועומד בתימה או לפעמים שהשמיט מלפרש דברי רש"י ז"ל במקום שהן סתומין וחתומין סיבת זה הדבר כי לא הספיק לו הזמן ונתבקש בישיבה של מעלה קודם שהגיה ספרו כמש"כ בנו מהר"ר ישראל מזרחי בהקדמת ספרו והנה קם אחריו הרב המופלא מהר"ר שלמה לוריא ז"ל ועשה הגהות לספרו ובמקום שחסר זה גלה זה ובירר וליבן דברי רש"י ז"ל במקום שהניחם הרב הנ"ל בצ"ע או במקום שלא שם לבו לפרש הכל מיד יי' עליו השכיל להעמידם על בוריו עד שהם מנוקים ומצורפים ומלובני' כיריעות שלמה ועל שם זה נקרא ספר הזה **יריעות שלמה** גם על שם המחבר אשר נקרא שמו בשם רבו רבינו שלמה ז"ל ואף שקדמני אחד וחדשים מקרוב באו שהביא דבריו בספר אשר נקרא בשמו קיצור מזרחי ובאמת כי הוא דרך קצרה וארוכה כי לפעמים האריך במקום שהיה לו לקצר ולפעמים קיצר במקום שהיה לו להאריך גם לפעמים השמיט ודילג הרבה והרבה פשטי' מדברי המחבר ואנכי לא כן עמדי אלא כתבתי לשונו ממש כדמותו ובצלמו כדי שלא ישגה בו הקורא והנה אלו שני המאורות הגדולים כמעט לא הניחו לי מקום להתגדר בו לולי ללקט בתר לקוטי אח' הנה ואחת הנה כי הם ז"ל לרוב חריפותם היו הדברים האלה פשוטים בעיניהם ולי ולאנשים כערכי עדיין אנו צריכין למודעי ולפי שאין ערך דברי קטני זנבי שועלים לראשי אריות הגדולים לכן בסוף כל דברי כתבתי כן נראה לי להודיע כי מאתי וממני יצאו הדברים האלה והנה אחנן פני אלהי הצבאות הוא ינקני משגיאות ויקרב לנו קץ הפלאות:

בראשית

פרק א

פסוק א

בד"ה ומה טעם כו' ולפי זה כו' נ"ב ולי נראה דה"ק אפילו אם ת"ל שמחוייב להתחיל בספירת האבו' ותולדותיהן איך נתייחסו ולספר כל מקרה שלהן וכל גילגוליהן עד שקבלו התורה ס"ס מ"ט פתח בבראשית ודוק מהרש"ל

בד"ה משום כח כו' הוא משכר כו' נ"ב ולי נראה דאם ירושת הארץ היתה גזילה ובמול ח"ו א"כ תפול התורה וישראל בכללה ודוק מהרש"ל.

בד"ה בראשית כו' אפשר לפרש נ"ב ונ"ל דה"ק אף אם תרצה לדרוש אחר פשוטו מ"מ מוכרח אתה להודו' מה שדרשו רבותינו דאם לא כן למה לא כתבה התורה כפשוטה או לא היה לו לכתוב אלא בבריאת אלהים את השמים ואת הארץ כו' ודוק מהרש"ל.

בד"ה ה"ג בראשית כו' ואחר זה יבאר נ"ב ואני קבלתי דה"פ תחילת בריאת של שמים וארץ כלומר צורך ותיקון שלהם כאשר היותם תהו ובהו כו' מה היתה תחילת הבריאה אור כלומר דרך משל אם החדר בנוי כל ד' דפנות ועדיין לא בנוי מבפנים מה תחילת בניינו החלונות ומשום הכי כתב ויאמר הקב"ה שהוא הבנאי האמיתי יהי אור ודוק מהרש"ל:

בד"ה בראשי' כו' והרי"ש בחולם נ"ב גם בנוסחא שלנו אינו כן מהרש"ל:

בד"ה ולא נאמר כו' שאמר בסוף נ"ב ותימה א"כ מה היינו דקאמר רש"י אחר כך ודוק לכן נ"ל דה"ק ע"כ לא ברא את העולם במדת הדין דא"כ כבר היה העולם כלה ולא היה ארך אפים ושום ריצוי אלא ע"כ בהכרח ברא השם במדת הרחמי' א"כ למה לא נאמר ברא יי' ודוק מהרש"ל:

פסוק ב

בד"ה תהו שאדם כו' אינו פי' של מלת ובהו כו' נ"ב אבל לי נראה שודאי רש"י פי' אחר דקדוק לשון הקודש ואל תשגיח בדברי אונקלוס או בדברי ב"ר שהם מפרשים לפי תואר הענין ובעבור זה פי' רש"י ריקות וצדות כלומר להודיע שלשון צידות שפי' התרגום על תהו אינו לפי דקדוק לשון הקודש אלא אף הוא משמש בבהו אבל תהו לשון המתאה את האדם ומשמם אותו בבלבול הדעת ואינו כלשון שממה שנופל עליו ריקות ודוק מהרש"ל:

בד"ה כסא הכבוד כו' שלא יתכן לפרש כו' נ"ב ולי נראה שעל הרוח ממש של הקב"ה אינו שייך לו יחוד מקום וגבול מה שאין כן בכסא הכבוד לפי דעת המקובלים ואל תשגיח בדעת הפילוסוף ודוק והעיקר נראה בעיני שאין שייך לומר רוח אצל השם אם לא כשמשפיע על האדם אבל לא שיהיה עומד בעצמו כמו כאן ורוח אלהים מרחפת על פני המים דאם כן הוה מורכב הוא והרוח שבו ודוק הטיב מהרש"ל:

פסוק ה

בד"ה לפי סדר כו' בב"ר אמרו כו' נ"ב פי' מאחר שלא כתב שני ימים ג' ימים ודוק מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה שאף על פי כו' ברא את נ"ב אין צורך לפי מה שפרשתי לעיל מהרש"ל:

בד"ה בתוך המים כו' איננו באמצע כו' נ"ב ואני אומר לשם נמי היו באמצע דאל"כ היו יורדין עד התהום והיו מאריכין בהילוכן זמן רב ודוק ומה שלא פירש התרגום באמצע הים דא"כ הוי משמע אמצעית הים בשטח ארכו ורחבו ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה כמו ועשתה כו' אין זה סותר נ"ב ואני אומר זה תיקון שלה שתהיה אחר כך מותרת לבעלה מהרש"ל:

בד"ה על הרקיע לא נאמר אלא מעל כו' נ"ב דומיא דמתחת לארץ דג"כ לא נא' תחת ודוק מהרש"ל:

בד"ה ואין זה סותר נ"ב וא"ל הלא כבר שמעינן מתוך המים כו' וי"ל דה"א שהוא באמצע דהיינו עובי המים שהיו על השמי' מגיע גובהן לשיעור גבהות השמים מהמים התחתונים ודוק מהרש"ל:

בד"ה שלא נגמרה כו' נ"ב נ"ל דהכי הקשר ברש"י בשלמא אי הוי המים אשר מעל השמים ממש ולא היו רחוקים מן הרקיע כמו המים אשר מתחת א"כ היה קנאה במעשה בראשית משום הכי לא נאמר כי טוב אבל עכשיו קשה ודוק מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה שא מים כו' ונקרא כן כו' נ"ב ונ"ל שכך ההצע' ברש"י שמים אנו קוראין שא מים בקמ"ץ וא"כ הוי פירושו שא מים טעון מים והיינו שם מים כר"י בר חנינא א"נ שא מים פירש אש ומים כתנא דמתני' ושא מתחלף באש כלא באל ודוק מהרש"ל:

פסוק י

בד"ה אינו דומה כו' מימי בראשית כו' נ"ב ולא שנפרש לאו דוקא אוקיינוס קאמר מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה לא דשא כו' שנ"ל שאינה כו' נ"ב ולי נראה דלק"מ דכי היכי שכתב מינים שייך נמי לשון דשאים כמו מיני בגדים ודוק מהרש"ל:

בד"ה שיגדל כו' בסוף הדיבור נ"ב יתור מהרש"ל ור"ל כל הדיבור מיותר:

בד"ה נפקדה על עונה כו' נ"ב ולי נראה שעיקר קללת האדמה שמוכרחת להוציא גידולין חוץ לטבע ואם כן לפי מעשיה היה לקללה שהוציאה חוץ לטבע בעילוי יותר ולא בגריעו' רק שקללת האדמה גרמה לגריעות ומשום קללת האדם לבד בלא חטאה לא היתה נקלל רק בכינוי אחר כמו שאומרים העולם אבל להיותה נלקית באמת אינו בלא חטא ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה אבל בשבעה כו' ואין זאת טענה כו' נ"ב ואני תמה על תמיהת הרמב"ן כי בודאי רש"י כיון באמרו שבעת ימי בראשית מקצת ימים ולא כולן ודרך בראשי' רבה ומ"ה לא אמר שבעה ימים הראשונים ודוק מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה עוד זאת ישמשו שיאירו כו' נ"ב נראה לי לפרש שיאירו לעולם כלומ' לא די שהם העדרת החושך כיום המעונן אלא אפי' יאיר כאלו אדם מאיר בנר לרבים דהיינו בעת זריחתה ומ"ה אמ' לעולם במקום לארץ ודוק מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה נפש חיה כו' לא נפש החיה כו' נ"ב ולי נראה שקשה לרש"י דלא תימא שהמים ישרצו ויפעלו נפש חיה כי החיות לא בא אלא מן יוצר הכל ולא מן האדמה ודוק ומה שרש"י פי' בפעם השנית נפש שיש בה חיות היינו משום דדייק לישנא דנפש החיה ה"א המורה כלומר אותו נפש שיש בה חיות ובפעם השלישית גבי אדמה פי' שיש בה חיות ולא אמר שיהא בה חיות אע"פ שגם הוא ציווי נ"ל משום דנפש הוא הגוף בלא חיות ועל המים אמר שיהא כלומר שלא תוציא שום גוף וגוש בלי שיהא בה חיות אבל גבי אדמה שמוציאה כמה גושים וגידולין בלי חיות מוכרח לפרש שיש בה חיות ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ועץ פרי הוסיף ו' כו' נ"ב ולי נרא' שבתחלה אמת בלא ו' כי באמת שניהם היו ראוים להיות שוים ביצירתן שהרי הקלחים של עשבים הם ראוים לאכילה אף עתה כן היה גזירת הש"י על העץ אבל בפעולה לא היו שוים ודוק. ומ"ה כתב למינהו ומ"ה אפש' לא הוציא' דלמד' ק"ו מעשבי' שראוין הקלחין לאכילה ואפ"ה אינו שוה טעמו כו' ק"ו בעצי אילן כו' ואפ"ה נענשה דבהדי כבשי דרחמנא למה לך מהרש"ל:

בד"ה לפי שמחסרין כו' הוצרכו לברכה כו' נ"ב דאל"כ מ"ש הני וק"ל מהרש"ל:

בד"ה אלא מפני כו' לאקשוי מן החיה נ"ב ולי נראה בודאי אינם כ"כ בריבוי כמו הדגים ומה שבירך האדם הוא לרוב מעלתו ומה שהיו במצרים מתרבי' אינו בדרך טבע ודוק מהרש"ל:

פסוק כד

בד"ה תוציא הארץ כו' במקום ישרצו יוציאו נ"ב ולי נראה דשריצת המים אינו בכלל תולדות שמים וארץ וכן גידול העשבים אינו בכלל תולדות הארץ אלא גידול הארץ וכחה שהשפיע לה שהרי כל ימיה כך היא נוהגת וכן במים מה שאין כן ביציאת נפש

בהמה וחיה שהיא לשעה והוא תולדות הבריאה ואינה תלויה בכחה ובריאת האדם אינו מתולדו' הארץ אלא ממעשה השם בכבודו ובצלמו ודוק מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה תקנם בצביונם כו' קומתן מתחילתן נ"ב ולי נראה דקומתן מפיק מויעש כפירש רש"י וצביונם מלשון צבאם או כפירש רש"י שהוא מלשון רצון ובחירה או כפי' הערוך שהוא לשון יופי מלשון צבי ותפארת מהרש"ל:

פסוק כו

בד"ה יש בעליונים כו' נ"ב פירש בזה הטענה בא על המלאכים וזה נעשה כו' כלומר ראוי לעשות כך ומ"מ קרוי נטילת רשות וק"ל ומה משמיע לנו הפסוק בזה אלא דרך ארץ כו' כמו שפירש רש"י ודוק מהרש"ל:

פסוק כז

בד"ה בצלמו העשוי לו כו' נ"ב נ"ל פירש העשוי לאדם דאי קאי אקב"ה אין נופל הלשון אחר כך בצלם אלהים ודוק מהרש"ל:

פסוק כח

בד"ה ועוד למדך כו' אינו אומר זה כו' נ"ב ולי נראה שרש"י תפש שני הדיעות כי כולן אמת דע"כ לאו למעוטי אשה מפריה ורביה לחוד קאתי דא"כ ה"ל לכתוב קרא דוכבשה קודם פרו ורבו ודוק ואי ללמדך שהאיש כובש את אשתו שלא תהא יצאנית לחוד קאתי לא הי' שייך כאן גבי ברכה ויברך אלהים בפרט דלעיל מיניה איירי בברכה פרו ורבו ולבסוף איירי בברכה ורדו בדגת הים וא"כ האי עניינא איך סליק באמצע אלא ע"כ איירי נמי במילי דברכה ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה השוה להן כו' נ"ב ולי נר' כפשוטו כדאיתא בפרק ד"מ אמר רב יהודא אמר רב אדם לא הותר לו לאכול בשר דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וזהו לשון השוה כלומר שמאכל אחד יהיה לשניהם אבל לא שיהא לאדם מעלה נוספת להמית בריה כו' אבל אין לפרש מה החיה לא הותר לה לאכול רק עשבים דכתיב ורדו בהם ולא הם בכם דהא עינינו רואות שהותר להם וכל דאלים גבר ודוק מהרש"ל:

פרק ב

פסוק ג

בד"ה ברכו במן כו' שאף על פי שקדש כו' נ"ב ולי נרא' דבודאי בירך את יום השבת כי ביום הששי ירד שתי עומר ועשו ממנו ד' חלות אחד אכלו ביום הששי בבקר וג' אכלו ביום השבת כי איתא בהדיא בירושלמי והטור הביאו וא"כ שפיר בירך אותו ודוק

ויש מקשים דמ"מ זה אינו מברכת השם אלא מציווי שמירת שבת הוא ע"כ נראה בעיני דעיקר הברכה שירד בששי כפל והניחו אותו עד בקר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו כמו בשאר ימים וכך היה טבעו ואל תשיבני מצנצנת המן דג"כ בנס היה עומד ע"כ היה ראוי לאפות ולבשל הכל ביום הששי כדי שלא יבאש ואפילו הכי ברכו השם שירד בששי כפל במקום השביעי כאלו ירד בשביעי וקרא מסייע את אשר תאפו אפו כו' ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבקר ויניחו אותו עד הבקר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וזהו עיקר מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה ה' הוא כו' פי' שם העצם נ"ב שלא יתרבה ולא יתפעל ודוק הטיב מהרש"ל:

בד"ה מקדם במזרחו כו' פליגי אההיא כו' נ"ב ולי נראה דלא פליגי אלא מחלק בין גן עדן לשאר מקומות וקרא מסייע ליה מקדם וכן איתא בב"ר ודוק מהרש"ל:

בד"ה וא"ת הרי כו' אף על פי שמקדם כו' נ"ב ולי נראה שכך הקשר אף ע"פ שכמה תנאים דרשי בב"ר מקדם קודם יצירת האדם מ"מ מוכרח אני לפרש לשון מזרח דהרי קשה וא"ת כו' ואי אפשר לתרץ אלא בסיפור מעשיו שסתם כבר אם כן משמע דכל הני מעשי' איירי אחר יצירת האדם ודוק מהרש"ל:

פסוק יח

בד"ה שלא יאמרו כו' לא עוב היות האדם לבדו כו' נ"ב פירש מדלא כתיב לא עוב לאדם להיות לבדו מהרש"ל:

פסוק כא

בד"ה מצלעותיו כו' הדרך הזאת כו' נ"ב ולי נראה לפי האמת דמתרץ תלמודא מקום חתך יכילנא לומר לדברי כולם מקום חתך הוא ושני פרצופין שלימין היו ומחוברין במקצת היו ולא היו צריכין לשום תשלום אלא למקום חתך ומ"ה פירש רש"י הכי אליבא דכ"ע ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ויבן כו' באופן להיות אשה כו' ולי נראה לפרש כפשוטו דלכך פירש"י הכי שלא תאמר ויבן את הצלע לאשה הוי כאילו כתיב ויבן את הצלע אל האשה וזה אינו דהא עדיין לא היתה אשה בעולם לכן מפרש לאשה להיות אשה וכן ויעש אותו גדעון לאפוד אין הפי' כמו אל האפוד אלא להיות אפוד ודוק כן נ"ל:

פסוק כג

בד"ה זאת הפעם כו' אחרים שמש נ"ב אף שאין משיבין את הארי מ"מ נ"ל דלאו דוקא שימש אלא בא במחשבה ודוק מהרש"ל:

פרק ג

פסוק א

בד"ה מה ענין כו' מאיזה סיבה כו' נ"ב יש מקשין מה מלמדינו הלא באותו פעם לא היה לו בושה ונ"ל דבא להשמיענו שאסור לשמש בפני כל חי אף שאין כאן בושת שהרי אדם ששימש נמי במקום שלא היה לו בושה ובא ממנו תקלה ודוק מהרש"ל:

בא"ד בב"ר בשם ר"י כו' נ"ב וק"ל דא"כ למה ואירא כי עירום אנכי או וידעו כי ערומים הם ואפשר למ"ד כציפורן חלקה על בשרו אם כן עדיין היה ערום ודו"ק ול"נ דהכי פי' על כל פנים ויהיו שניה' ערומין כו' והנח' היה ערום כו' לא שייכי אהדדי ואם באת לומר שרצה הכתוב להתחיל בסיפורו של אדם איך הוא ערום מתחילה עד סופו שנתלבש על ידי המקום אם כן היה לו לסמוך מיד ויעש לאדם וגו' דהיינו לסתום ואח"כ יפרש מעשיו והנחש היה ערום עד שלבשו המקום ודוק מהרש"ל:

בד"ה אף כי אמר שמא כו' נ"ב ונרא' לי דהוי כמו שכתיב כי אף אמר לכם והיינו פי' שמא אף זה אמר לכם ודוק מהרש"ל:

פסוק ד

בד"ה דחפה עד שנגעה כו' נ"ב יש מקשין מה סברה חוה בראותה שהנגיעה לא היתה מזקת לה הלא ידעה האמת שהמקו' לא גזר על הנגיע' ונראה לי דלק"מ כי בלא זה קשה למה אמרה לא תגעו בו פן תמותון והקב"ה אמר בודאי תמות אלא הכי אמרה מאחר שציוה הקב"ה מיתה על האכילה מיסתפינא דגם כן אנגיעה הוי עונש מיתה והוא הראה לה שבנגיע' ליכא פחד ועונש ואז הוקל לבה שאף באכילה ליכא חשש והיינו כל המוסיף גורע אע"פ שהוסיפ' לאיסור ודעתה היתה לטובה ודוק מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה ראתה דבריו וה"פ כיון כו' נ"ב ולי נראה לפ' דה"ק ראתה דבריו של נחש היינו דכתיב אחריו כי טוב העץ. וכי תאוה הוא לעינים היינו והנאו לה ונחמד העץ להשכיל היינו והאמינתו כו' ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה לענין החכמה כו' נ"ב ולי נראה דהכי דייק מדכתיב אחר כך וידעו כי ערומי' הם ולא כתי' ותפקחנ' עיניהם ויתבוששו דאין לומר כבר לא ידעו כי ערומים הם מאחר שעיניהם לא נתפקחו הלא אין זה תלוי בראייה שאף הסומא ידע כו' אם כן מה שכתב וידעו כי ערומי' הם היינו שנתערטלו במצוה אחת אם כן ותפקחנה נמי איירי בהאי חכמה ודוק ומ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו ואף לענין הבושה איירי מדלקחו להם

חגורות והא דאמר אחר כך ואירא כי עירום אנכי משום דס"ס הוא ערום וגנאי הוא כלפי מעלה מאחר שאינו מלובש בכתנות וק"ל מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה לאותו רוח שהשמש בא משם כו' נ"ב ונ"ל דלא צריך לפי' דשוקעת אלא ה"פ השכינ' היתה במערב והיה לע"ע השכינה ברוח שהשמש באה דהיינו במערב בשעה העשירית ודוק מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה כמו אל כו' מלשון הטעאה כו' נ"ב ולי נראה דחד לשון הוא אלא דלשון הסתה הוא בכאן מלשון הטעאה ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה היה לו להשיב כו' של מסית דקאמר נ"ב ושרי ליה מרי שכח מה שכתבו התוס' בפרק זה בורר וז"ל שאני מסית שנצטוה שלא להסית ואם כן כשמסית עובר אבל הנחש לא נצטוה רק שתקלה בא על ידו כו' מהרש"ל:

בד"ה רגלי' היו כו' הכי הוי נ"ב ומה שפי' נתקוצצו משו' שעינינו רואו' שאין לו עתה רגלי' מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה אתה לא כו' ותשא אשתו נ"ב וא"ל ס"ס ידע שהיא נמי תאכל ותמות וי"ל דסב' מאחר שאדם נצטוה מפי הגבורה עצמו ימות מיד והיא שלא נצטוית מפי המקום אלא מפי בעלה לא תמות כ"כ מהר ואם כן להאי שעתא ישגלנה ודוק מהרש"ל:

בד"ה ואף משם תמיתנו כולו נ"ב ואני אומר דמ"ה פירש ואף משם תמיתנו משום דהוא ישופך ראש הוא סיבת על גחונך תלך אבל תשופנו עקב אין לפרש כך דאם היה בעל קומה מכ"ש שהיה נושף בו למעלה אלא אף משם תמיתנו קאמר מהרש"ל:

פסוק טז

בד"ה עצבונך כו' בעל הערוך כו' נ"ב ולי נראה לפרש עצבונך צער וסת והרונך כפשוטו והיינו שכתב אחריו בעצב תלדי בנים כלומר דאי אפשר לפתיחת קבר בלא דם מהרש"ל. ואין להקשות לפירש רש"י הל"ל בתחילה הרונך ואחר כך עצבונך כסדר משום דגבי חוה הוה צער גידול בנים קודם צער העיבור דהא כבר היה נולד קין כדאיתא בסנהדרין שעה ח' עלו למטה שנים וירדו ארבעה שמעתי:

בד"ה תשוקתך כו' הכל ממנו כו' נ"ב פירש מ"ה אינה יכולה לתבעו שבלתי תאוותו וקישויו א"א לשמש מש"כ בו דכשהוא מתאוה לתשמיש אף על פי שהיא אינה מתאוה יכול לשמש וזהו הכל משלו וממנו ודוק מהרש"ל:

פסוק כא

בד"ה ויש אומרים כו' צמר ארנבת כו' נ"ב ול"נ דהוכרח רש"י לפרש זה משום דק"ל למה לא כתב ויעש כתנות עור וילבישם מקודם ויקרא האדם שם אשתו חוה כדי לגמור כל הענין ואחר כך לחזור לענייננו של ראשון אלא ללמדך שלאו משום שהיו ערומים לחוד עשה כתנות עור אלא אף משום הצינה ואפשר אי לא היו חוטאין היה מציל אות' מן הצינה אבל עכשיו שהוכרח לעשות להן כתנות מפני הבושה עשה אותן מצמר ארנבת רך וחם אף לצינה ודוק. ועוד נראה לפרש ועיקר דמכתנות עור דייק דאם לא כן היה לו לכתוב ויעש לו כתנות ותו לא אלא עור של ארנבת ודוק מהרש"ל:

פרק ד

פסוק ג

בד"ה ויש אגדה כו' סופן פשתן נ"ב ואני אומר אולי מזה סמכי מדכ' מפרי האדמה ולא כתיב פרי האדמה אלא ר"ל מפרי סתם שהוא פרי העץ ועיקרו פרי האדמה דהיינו פשתן שהוא פרי האדמה דלא הדר מפיק גוזא והתורה קראו עץ כדכתיב ותטמנם בפשתי העץ ודוק מהרש"ל:

פסוק ד

בד"ה ואל ישעו כו' אל יפנו נ"ב ונראה לומר דשפיר גרסינן ליה וה"ג וכן לא ישעה וכו' והוא פסוק שבישעיה לא ישעה אל המזבחות ולא קאי על ואל ישעו בדברי שקר שבפרשת שמות. ספר פענ"ח רז"א:

פסוק י

בד"ה דמי אחיך כו' ודם זרעותיו נ"ב ומה שפירש עוד שעשה בו הרבה פצעי' כו' היינו משום דכתי' ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת דמי אחיך כו' והנה האדמה לא קבלה דמי זרעותיו אלא אפצעים הרבה קאי וזה לא יתכן שאם כן מהו דמי אחיך צועקים ס"ס אין כאן אלא צעקה אחת אלא אזרעותיו קאי ודוק מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה אתה טוען עליונים ותחתונים נ"ב ע"ד כי עמך הסליחה למען תורא כמו שמפרש בספר עיקרי' ודוק מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה חקק לו אות כו' תי"ו על מצחו נ"ב ולי נראה דאף הכא נפרש בתי"ו והיינו אות אחת משמו של קין שקראו אמו קניתי את ה' ודוק א"נ הי"א והיינו אות משמו של הקדוש ברוך הוא והי"א רמז לתשובה כדאיתא במנחות ורומז נמי כל הורג קין ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה תובל קין כו' כי כלי אומנות כו' נ"ב ושרי ליה מרי' כי דבריו לא נראין לי כי מה שפירש רש"י כלי אומנות הוא פירש של חרש ואם היה נקוד חרש היה פירושו אומן עצמו ועכשיו פירושו כלי אומנות ודוק מהרש"ל:

פרק ה

פסוק כט

בד"ה ינחמנו כו' עצבון ידינו נ"ב מה שדרש בב"ר שתיקן כלי מחרישה ועוד שפסקה הקללה ולא סגי בחד משום דבקרא תרתי רמיזה מעשה ידינו היינו כלי מחרישה שמציל מטורח מעשה ידינו ועצבון ידינו היינו הקללה שהיה לעצבון ומה שפירש"י ינח ממנו את עצבון ידינו ולא הזכיר מעשה ידינו משום שקריאת השם נח לא היה אלא בעבור העצבון שפסק מיד כשהיה נולד לאפוקי תיקן כלי מחרישה היה כשהגדיל ודוק מהרש"ל:

פסוק לב

בד"ה כדי שלא כו' יפת הגדול נ"ב עיין במה שכתבתי בסוף נח מהרש"ל:

פרק ו

פסוק ו

בד"ה עלה במחשבה כו' שהיא תחילת דיבור ואינו פירש כצ"ל ונ"ב שהרי הזכיר שם המיוחד מהרש"ל:

בד"ה נתאבל על כו' ובשביל הצדיקים נ"ב ונ"ל דה"ק זו כתב לתשובת המיני' בשעת חדוה כפי מובן המשל אבל חלילה לדמות הקב"ה לב"ו ששייך עליו לומר בשעת חדוה כי הוא מביט מה שלפניו ולא מה שלאחריו אבל ממ"ה אחרית לפניו כראשית רק שר' יהושיע דחה המין כמו שמצינו כה"ג בתלמוד כמה זימני אבל לפי האמת פירש רש"י מפני הצדיקים וזו היא האמת ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה אף הן השחיתו נ"ב ושניהן אמת דאי כפי' הראשון מאדם ל"ל הלא כבר כתיב אמחה את האדם ואי כפי' השני ה"ל למכתב מאדם ובהמה ודוק מהרש"ל:

פסוק ט

בד"ה הואיל וסיפר בשבחו כו' נ"ב נ"ל מיתורא דנח נח קאתי שמשמע דמדהזכיר נח צריך לומר איש צדיק ודוק ואחר כך ק"ל הלא בלא יתורא דנח נמי שמעינן דאם לא כן קשה פתח בתולדותיו וסיים בשבחיו על כן משני שעיקר הפסוק לד"א קאתי ולפי זה הפירש יהיה לשון תולדות מאורעות ודוק ושני הפירושים בהכרח הן הפי' הראשון

מלשון נח נח וגם הפי' השני אמת דאם לא כן ה"ל לכתוב בפ' בראשית אצל ויולד נח ודוק מהרש"ל:

בד"ה יש מרבותינו כו' אותו לגנאי נ"ב ואפשר שנוכל לקיים שניהם כאחת ודוק מהרש"ל:

בד"ה ובאברהם הוא כו' נ"ב זהו חיבור וקשר אלעיל כלומר יש דורשין אותו לגנאי משום סיוע דהאי קרא אבל בזולת זה חלילה לדרוש על הצדיק לגנאי ומאן דדריש לשבח אמר בעבו' זה לא נאמר אצל אברהם את האלהים לפי שכל הילוכו היה עם הבריות להכניסם תחת כנפי השכינה אבל נח אנשי דורו רשעים היו על כן הרחיק מהם כמו שדורש בב"ר אשרי האיש אשר לא הלך כו' זה נח הצדיק ודוק מהרש"ל:

בד"ה הופכו להבא נ"ב פירש מזה דייק רש"י מדכתיב ובא והתפלל ולא כתיב ובא התפלל אלא שאם כתב כן ה"א שאפילו התפלל כבר בבית ואחר התפילה בא אל הבית ש"מ שבלא וי"ו היה משמש לשעבר ודוק מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה כי השחית כו' נזקקין לשאינן כו' נ"ב אף ע"פ שותשחת הארץ נמי בע"ז איירי מ"מ עיקר הבטה וקצף של מקום היה על הזנות ולא על העבודה זרה וכך החיבור וירא אלקים והנה נשחת' כלומר בע"ז ובערוה ומ"מ עיקר הבטה על הזנות שנאמר כי השחית כל בשר ולשון כי השחית כו' דומה לגזר דין כמו כי מלאה הארץ חמס ודוק והא דלא כתיב וירא אלהים את החמס נראה לי משום שהיא עבירה שבין אדם לחבירו ולא יכול הקדוש ברוך הוא למחול וראה הקב"ה עבירות שבינו כגון ע"ז וזנות ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה ע"י שהיו כו' נ"ב בתיבתו של משה כו' כך נ"ל הקשר אף על פי שוכפרת תרגם המתרגם ותחפי ועל בכופר תרגם כופרא מלשון זפת ולמה ג"כ לא נתרגם מלשון וכפרת לכך אומ' ע"כ מוכרחין לפרש זפת דלא גרע מתיבתו של משה שהיה לשם זפת וא"כ מקשה מ"ש מתיבתו של משה שהיה לשם מבפנים חמר ומשני בתיבתו של משה כו' מהרש"ל:

בא"ד זפתה מבפני' נ"ב פירש אף מבפנים נ"ל מהרש"ל:

פסוק טז

בד"ה שהוא קצר כו' ששית אמה נ"ב לא קבלתי הכי אלא למעלה היה אמה על אמה וק"ל מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה שבלה את הכל נ"ב ולי נראה לפי שלשון בילה אינו נופל אלא על דבר דק המתערב ממש כגון קמח אבל עירוב גופות אינו נופל לשון בילה אלא בלבול ודוק ולפי שגם בלבול לא היה שמי בלבלם אם לא ע"י הבלה שהוביל אות' ממקום גבוה וכו' וע"י כן נתבלבלו ומ"מ שורש הלשון של מבול הוא לשון בילה ודוק מהרש"ל:

פסוק יח

בד"ה ברית היה כו' שלא ירקבו נ"ב נראה לי דצריך רש"י לזה דאי על הפירות לחוד אתך ל"ל ואי עליו לבד ה"ל למכתב ואת בריתי אקים והקימותי את בריתי משמע שבשכבר כרת ודוק מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה ומאליהן באו כו' נ"ב הבאין מאליהן כל אותן שבאו אל התיבה מאליהן באו ובהן הכיר אותן שבאו שבעה שבעה ידע שהן טהורין ושבאו שנים שנים ידע שהן טמאים ר"פ חטאת ומה שפירש רש"י כאן באו מאליהן קודם מה שאמר וכל שהתיבה קולטתו ובגמר' הוי להיפך לפי שס"ל האי שינויא עיקר דקרא מסייע ליה והבאים זכר ונקבה הובאו לא נאמר כו' וכמו שפירש"י לקמן ואגב אורח' הביא וכל שהתיבה קולטתו במקום יש מפרשים מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ויעש נח זה ביאתו לתיבה נ"ב נראה לי דעת רש"י כאבן עזרא כלומר הקרבתו אל התיבה ולא כניסתו ודוק מהרש"ל:

פרק ז

פסוק ב

בד"ה למדנו שלמד כו' ותפש דרך כו' נ"ב ולי נראה דתרוייהו צריכי דאי לא למד תורה אם כן מה דיבר עמו טהורה הלא לא יבין לשון טהרה וטמאה ששניהם נאסרו לו לנח שעדיין לא אכל בשר בפרט מאחר שהקדוש ברוך הוא חפץ להוסיף עמו בדברים דאם לא כן לא היה צריך לשום דיבור אלא לומר כנוס סתמא והתיבה קולטת ודוק אלא שלמד תורה כפירש"י ואי לאו שהתיבה כו' לא הוי ידע איזה שמשו וסרחו דרכן ומה שהוא סובר שבתלמודא מפרש טעמא דהתיבה קולעת כו' אטהורין קאי שעתידין ליטהר אינו כן וז"ל הגמרא טהורין וטמאיי בהאי שעתא מי הוי אמר ר' שמואל בר נחמני טהורין מאותו שלא נעבדה בהן עבירה ל"א מאותן שעתידין ליטהר מנא ידע כדרב חסדא דאמר רב חסדא העבירן לפני התיבה כו' והנה רש"י תפש לו הלשון אחר דפי' שעתידין ליטהר אבל הטמאין נמי לא סרחו דרכן אלא מאות' שדבקו במיניהם ויליף מינייהו כדפירש

לעיל ומ"ה פירש שלמד נח תורה כדפירש ותלמודא הוא דמקשה לר"ש בר נחמני דפי' טהורין שלא סרחו כו' מנא ידע ומשני כדר' חסדא דלא בעינן לטהורין אלא לענין כולם לידע איזה מהן שלא סרחו ודוק א"נ נראה דמ"ה לא הספיק תיבה קולטתו לחוד דאם כן לא ידע נח מתי גמרן כל ביאתן לתיבה וישב ויצפה עד שאמר לו מכל הפחות שנים ומן הטהורין שבעה ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה האנשים לבד כו' נ"ל שיבוש כו' נ"ב ול"נ דקאי אז' ימים שעדיין לא נכנס בתיבה ואפ"ה אסרו עצמם בתשמיש מפני שהעולם שרוי בצער שכבר בא עת הגזירה ודוק ולכך הוסיף רש"י כאן הטעם שהעולם שרוי בצער לפי שהמקום לא ציוה ועדיין לא נאסר ורש"י דייק מיתורא דקרא ויבא נח ובניו כו' שה"ל לכתוב ויבא נח וכל אשר לו אלא ללמדך שקודם הכניסה היו הוא ובניו יחד ודוק מהרש"ל:

פסוק ט

בד"ה כולם הושוו נ"ב ונ"ל מ"ה כתב כאן כולם הושוו במנין ושינה הלשון משום דק"ל שנים שנים ל"ל אלא ה"ק שנים מכולם כלומר אפילו אותן שהיו שבעה זוגות לא היו באין בערבוביא אלא בשנים שנים איש ואשתו ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה דבוק הוא כו' פירש כל צפור נ"ב ונ"ל דא"כ חגב אינו בכלל שאר ציפור אבל עכשיו שעיקר השם הוא כנף א"כ חגב בכלל ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה נשמה של רוח חיים נ"ב ונ"ל שצריך רש"י לפרש כך דאם לא כן קשיא למ"ד בפרק עגלה ערופה שהנשמה בעיבור ולא בנחיריו א"כ למה אמר קרא רוח חיים באפיו אלא כלומר שהנשמה של רוח חיים דהיינו הנשימה ולא רוח חיים ודוק מהרש"ל:

פסוק כג

בד"ה גונח וכו' וחציו חולה נ"ב וד"א שפירש שהכישו הארי יפרש אך מלשון ואך אותך ודוק מהרש"ל:

פרק ח

פסוק ז

בד"ה יבשת המים י"מ בפסוק מרומז יבשת הוא תשבי ונראה לי כפשוטו מדכתיב עד יבשת המים מעל הארץ ולא כתיב יבשת הארץ ודוק מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה לכן קוריהו פעמים לשון זכר נ"ב ונראה לי מה שהודיע כאן שהוא זכר כדי להשמיע לנו אף על פי שכבר חשדו העורב אפ"ה לא נמנע מלשלוח פעם שנית הזכר

לפי שהעורב קילקל בזנות ופרוץ בעריות על כן חשדו כי כל הפוסל כו' אבל יונים אינם פרוצי' בעריות ע"כ ידע שלא יחשד אותו ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

מה שכתב רש"י וייחל הוא ויתמתן נראה לי דהיינו החילוק דפעל היינו שהוא המתין עוד מדעתו אבל ויתמתן כלומר מורגש ומושג מעצמו מאחר שקלו המים כבר אם כן בשבעה ימים ישתנה מאוד ודוק מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה הוצא נ"ב מה שפירש רש"י קרי היצא כי הוי"ו קריאתה עומדת במקום יו"ד כמו חוה חיה הוה גביר היה גביר לאפוקי שלא תקרא הוצא בחולם בנח הוי"ו בלא תנועה ודוק וכן דעת מחבר זה נרא' לי עיקר מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה אמר לא כו' להכניס מאלו נ"ב ול"נ דק"ל למה לקח מן הטהורין אי משום שלמד תורה היינו שנופל עליו לשון טהרה אבל סוף סוף באותו פעם היה הכל מותר וראוי להקרבה דהאדם מקריב מה שהוא מותר לפיו או לא הו"ל להקריב אלא מה שראוי אחר מתן תורה ולא מכל הטהורין אלא משום לא לחינם ציוה לי וכו' ואי אפשר לפרש משום קיום המין דמנא ידע דלמא המקום ציוה להכניס בתיבה כדי להקריב ולא משום קיום המין ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה כל ימות כו' שאמרו בב"ר נ"ב ונראה מה שאמר בב"ר כל י"ב חדש היינו שמשו בכח זריחת' וניהוג סידרן והא ראייה שפירש רש"י אח"כ לא ישבותו לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן אבל מה שפירש לא היה ניכר בין יום ולילה היינו בהיות המבול דהיינו ארבעים יום כדכתיב ויהי המבול וגומר ואין להקשות מנא ליה לרש"י שבאותן המ' ימים לא שמשו כלל משום דכתיב עוד כל ימי הארץ כו' עד יום ילילה כו' מכלל דבתחילה לא היה יום ולילה כל עיקר ודוק מהרש"ל:

בד"ה לא ישבותו כו' מפני שהשביתה כו' נ"ב ולי נראה מדכתיב עוד כל ימי הארץ דהיינו גזירה נצחית שיהיה כך לעולם א"כ לא ישבותו ל"ל ודוק מהרש"ל:

פרק ט

פסוק ג

בד"ה לכם יהיה כו' את כל נ"ב מה שמקשין העולם למה התיר לנח לאכול בשר נראה בעיני לפי שמתחילה היו שוין שהרי האדם והבהמה כולם מעשה ה' המה ובורא אחד לכולם ולא ימית זה את זה והנה בשעת המבול חטאו כל הבהמות כמו כל האדם אמר

הקדוש ברוך הוא אם כן אין מן הראוי עוד לחמול על הבהמה שהרי חטאו כמו בני האדם ואדרבא יש יתרון לאדם שיצרו רע מנעריו כמו שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח וגו' אם כן ראוי שהאדם ישלוט עליו ודוק מהרש"ל:

פסוק י

הם המתהלכים עם הבריות נ"ב פירש אפילו ארי ודוב ונמר ודוק מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה כשנכנס כו' ויחורי תאנים נ"ב ומהרא"י פי' מדאמר ה"ל לעסוק בנטיעה אחרת ש"מ שעוד נטיעה היתה ראויה ומסברא אוקמינא איחורי תאנים שמצינו כבר במקרא עלי תאנה ודוק א"נ מאחר שהתאינה הביאה מיתה לעולם בנות שוח בנות שבע ויין לא נברא אלא לנחם אבלים ודוק מהרש"ל:

פסוק כד

בד"ה בנו הקטן כו' גדול מיפת נ"ב ונ"ל שטעה מחבר זה שאינו גדול מיפת כמו שפירש רש"י בסוף בראשית אלא גדול משם הוא בהכרח ומה שקשה למה מנה אותו קודם יפת הלא בפרק בן סורר ומורה הקשו התו' זה ועומדים בתימה ע"ש מהרש"ל:

פרק י

פסוק יב

בד"ה שנאמר ונינוה כו' ולא הבינותי כו' והתוס' במסכת יומא דף י' תירצו דאדרבה דאם איתא דקאי אכלח לא הל"ל היא העיר הגדולה רק העי' הגדולה דהא עלה קאי:

בא"ד בכלח נ"ב ואני אומר ברסן אין ראוי להסתפק דהא עכשיו בנאה אלא בכלח שבנה כבר ודוק מהרש"ל.

פסוק כא

בד"ה שהרי בן ת"ק שנה נ"ב ויש מקשין מה תועלת יש אם נדע באיזה שעה נפלגה אם ממש באמצע ימיו או סמוך למיתה או קודם חצי ימיו ונ"ל דה"פ בשלמא אם בתחילת ימיו נפלגה קרא פלג לרוב הצער והסיבה אשר פגע לו בעת הולדו כמו אי כבוד אבל אם באמצע ימיו למה קרא שם לסיבת הפורענות והצרות שהעולם בורחי' מזה אם כן יש תימה בדבר ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ולברר למה קרא אותו פלג בשלמא אם בסוף ימיו אז קרא שמו למעליות' שבסוף ימיו נפלגה הארץ והוא לא יראה באותו רעה מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה יקטן שהיה כו' נגזר מהקטנות ומהרא"י פירש מדשינה הכתוב וכתב בסוף כל אלה בני יקטן ודוק מהרש"ל:

פרק יא

פסוק לב

בד"ה שלא יהיה כו' לא הבינותי כו' נ"ב ולי נראה כמו שמסיק שאביו חזר בתשובה ואברהם לא ידע אבל אם היה ידע בודאי היה חוזר אליו או היה משלח אחריו לקיים כיבוד אביו וא"כ הבריות יטעו בזה וע"כ לא פרסם הכתוב ודוק מהרש"ל:

פרק יב

פסוק א

בד"ה לך לך כו' ורבים ככה נ"ב ולי נראה דלא דמי כלל ואדרבה משם קשיא כי הלשון של אלכה היינו לפי שההליכ' תלויה ברצונו וברשותו ואם כן קרויה ההליכה אחר הרצון ודוק וכן חלף והלך לו דהיינו לעצמו ולרצונו אבל הכא שההליכה היתה ברצון הבורא ובגזירתו ולא ברצון אברהם מעצמו א"כ מהו לך לך ואדרבה לך לי הל"ל לכך פירש להנאתך ולטובתך א"כ היתה ההליכ' ממילא לרצון אברה' ודוק מהרש"ל:

פסוק ב

בריש הפרשה נ"ב מה ק' לרש"י שפי' ועוד אודיע טבעך בעולם לפי שלפירש הראשון שתלויה ההנא' בו אעשך לגוי גדול א"כ צריך אתה להגיה מבחוץ ושם אעשך לגוי גדול וזהו דוחק ע"כ פי' שההנאה הוא דרך טבעי לפי שאודיע טבעך בעולם ואעשך לגוי גדול היא ברכה בפני עצמה א"כ יקשה לרש"י איך שייכ' הברכה לכאן מאחר שהקב"ה לא בא לנסותו וגם אינו דרך תנאי לומ' שם אתה ראוי לכך כמו שפי' דעיקר ההנא' וטוב' לאו מחמת הברכות האמורו' בפסוק אלא מחמת הודעת טבעך כו' א"כ איך נתקשרו הפסוקים לכך פי' לפי שהדרך מחסר הוזקק כו' מהרש"ל:

בד"ה הוזקק כו' שהבטיחו כו' נ"ב ויש מקשין איך הפסוקים האחרים כגון והיה ברכה וגו' איך באו לכאן ונ"ל דמחובר למעלה לואגדלה שמך כלומ' במה בעבור והיה ברכה כלומר שהברכות יהיו מסורין בידך מעתה ובמה ידעו שכך הוא שיראו שכל מברכיך מבורך וס"ס מה יהיה גידול השם בך יברכו לאמור ישימך אלהים כאברהם ודוק מהרש"ל:

בד"ה זהו שאומרים כו' נ"ב אפשר שק"ל בפירש הראשון שהיה לו לכתוב והיה מבורך מה לשון ברכה אלא ש"מ על הברכה ממש קאי ומ"ה נמי מיושב למה כתב והיה ולא כתב תהי' לפי שמדבר בענין הברכה שחותמין אותו עם השם המיוחד דהיינו והיה ודוק מהרש"ל:

אשר אראך כו' ולמה לא גילה לו כו' נ"ב תימה שהוא מביא לשון זה של רש"י והוא כנגדו דאי על חיבוב בנו קאי א"כ מה לחבב עליו את המצו' וג"כ קשה למה הזכיר שם

יותר מצוה ובפרשת לך לך לחבבה בעיניו אלא בודאי רש"י סבר שפי' לחבבה בעיניו קאי אמה שלפניו דעדיין לא גילה והיא הארץ לכן כתב סתם לחבבה בעיניו אבל הכא מה שלפניו היא שחיטת בנו ואינו נופל עליו חיבוב אם לא בעשיית המצוה ודוק ומ"מ נ"ל שפי' אמת שרש"י הקשה ב' קשיו' האחד למה צריך להאריך ולומר מארצך וממולדתך כו' ועוד קשי' למה לא גילה לו הארץ ומה אל הארץ אשר אראך רק דרש"י ז"ל קיצר לשונו ומערב שני הקושיו' יחד וכאשר פי' תמצא להדיא בילקוט בפ' זו וכן בפ' וירא וגבי האי ענייני' איתא התם כדי לחבבה בעיניו והיינו על הארץ שהלך משם דומיא דלחבבו בעיניו דקאי על בנו ודוק מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה הראהו הר כו' אלוני ממרא נ"ב דמורה הוא לשון תורה ואלוני מלשון אלה ודוק מהרש"ל:

שם נ"ב פרש"י הל"ל ויהי כבואם מצרימה פירש דעיקר עניינו בשרה איירי דלקחוה לבית פרעה אבל לעיל גבי כי הקריב לבא לק"מ דאיירי באברהם כאשר הקריב אז היה מתיירא ודיבר אל שרה אשתו וק"ל מהרש"ל:

פסוק ז

שם נ"ב ויבן שם מזבח פירש"י על בשורת הזרע ועל בשורת א"י כו' יש מקשין למה לי' לרש"י לפרושי תרוייהו ונ"ל מדקאמר ויבן שם מזבח לשונו משמע שם על המקום אשר בשרוהו דלעיל מיניה נאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת וע"כ נמי אבשור' זרע שמח ובעבורו בנה המזבח מדכתיב לה' הנראה אליו דהיינו תחילת הראייה ויאמר י"י אל אברם ויאמר לזרעך וק"ל ומה שהבטיחו הקב"ה מתחלה קודם הליכתו ואעשך לגוי גדול לא סמך כ"כ עליה לפי שהיא ברכה על תנאי ואינו דומה לברכה ממש וק"ל מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה יתנו לי מתנות נ"ב ומשונא מתנו' ל"ק שלא ביקש אלא ליתנם לאחרים וכן עשה לסוף ימיו שנתן כל המתנות לבני הפילגשים מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה הללוה כו' לפרעה מ"ל כו' נ"ב ומהרא"י פי' מדכתיב ותקח האשה בית פרעה ולא כתיב וישלח פרעה ויקח את שרה כאשר כתיב באבימלך מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה מכת ראתן נ"ב אפשר מנגעים גדולים קנפיק מהרש"ל:

בד"ה על פי כו' לא קשיא נ"ב ואולי לשם נמי על פי דיבורם שאמרו להדיא שלא לקדם מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה לשלחו ולשמרו נ"ב ונ"ל דאי לשלחו לבד א"כ היה לו לכתוב ויצו לשלחו ולא עליו כמו שכתוב אחריו וישלחו אלא ע"כ הוא ציווי זריזות מבחוץ שאינו נופל עליו עשייה כלל אלא רוב הזריזות כלומר באותו השילוח תשמריהו העיב בכל תכלית השמירה ורוב הזריזות וזה עליו על אודותיו דהיינו השלוח ודוק מהרש"ל:

פרק יג

פסוק ג

בד"ה הלך לו נ"ב מה שפרש"י הלך ולן תפש שני הלשונו' יחד הלך לפרוע הקפותיו ולן באכסניא הראשונה ומוכרח אתה לפרש תרוייהו דאי משום לשלם ה"ל למכתב ויחזור למסעיו ואי משום שלא ישנה ה"ל למכת' וילך במסעיו ודוק מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה לפיכך כו' שרץ ארצם נ"ב ולי נראה מה שהתם נכתב בלשון זכר לפי שהמקור שממנו בא השריצה הוא לשון זכר ונוכל לומר בדרך מפעיל אקב"ה שהשריץ ארצם אף על פי שאינו מפעיל מכל מקום נופל על הארץ לשון זכר בהאי סיגנו' וק"ל וכה"ג נמי בגורל יחלק את הארץ שהמחלקים זכרים היו אבל הכא דהמקור הוא מן הארץ ואינו נופל כאן לשון זכר כלל ודוק מהרש"ל:

פרק טו

פסוק ה

בד"ה אברם אין כו' בן הראוי ליורשו כו' נ"ב ולפי זה מיושב ג"כ למה לא הוסיף ג"כ אות אחת על שמה של שרה כמו באברהם ולמה שינה והחליף לגמרי אלא משום שמזל שלה היה כ"כ שלא תלד לגמרי ודוק מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה שאל לו אות כו' ניסים רבי' שהציל כו' נ"ב ולי נראה דירושת הארץ שתלוי בקילקול מעשה האומות כמו שאמר הכתוב לא בצדקתכם כ"א ברשעת הגוים האלה וא"כ היה מתיירא שמא יעזבו מעט ממעשיהם וה' ירחם עליהם וק"ל ומה שמסיק אח"כ ד"א ה"פ לעולם אפי' ירושת הארץ האמין אלא ששאל אות במה יתקיימו שלא תקיא הארץ אותו מהרה ודוק מהרש"ל ומ"ש ולי נראה דירושת הארץ כו' תימה למה תלה דבר זה בדברי עצמו הלא כבר קדמוהו הרמב"ן ז"ל שכתב כן והיותר תימה עליו וכי לא שפיל לסיפא דדברי הרא"ם ז"ל שכתב להדיא הכי בשם הרמב"ן ז"ל וסותר דבריו כמו שהוא מבואר בהדיא בדבריו דהכא וצ"ע כנ"ל:

פסוק טו

מה שפירש"י ויצחק ויגר בגרר תימא דמקרא זה באברהם כתיב ונראה דט"ס הוא וה"ג ויצחק גור בארץ הזאת ודוק כן נ"ל:

פירש"י אביו עובד ע"ז והוא מבשרו כו' אינו בלשון קושיא אלא בניחות' ועיין לעיל בס"פ נח ויש נוסחאו' משובשו' ואל תשגיח בהן מהרש"ל:

פרק טז

פסוק ג

בד"ה מועד הקבוע כו' תן לי ערב כו' פי' שאם נשא אות' קודם זה הזמן או אחריו שלא היית שואל למה לא נשא אותה קודם אותו הזמן או אחריו כנ"ל:

פסוק ד

בד"ה אמרה שרה אין סתרה כו' נ"ב וק"ל מה היתה טענת הגר על שרה שלא נתעברה הלא עקרה היתה וכמה צדקות שאינן מתעברות ונ"ל דה"ק מאחר שאני נתעברתי מביאה ראשונה והייתי בתולה אעפ"י שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אפ"ה זכותו של אברהם גרם ופעל חוץ לטבע א"כ למה לא הועיל גם זכותו אף לשרה אלא בודאי במעשיה קלקלה ודוק מהרש"ל:

פסוק טז

נ"ב ואברהם בן שמונים שנה וגו' פירש"י לשבחו של ישמעאל כו' הקש' מהרא"י והלא פסוק מלא הוא ותירץ בדוחק להודיע אף שמלאו לו שנותיו ול"נ דלא קשה מידי כי מן הפסוק אין ראיה שלא עכב דדלמא עכב ואברהם מל אותו שלא בטובתו ובע"כ לכך כתב שנותיו קודם שציוה המילה כדי להודיע על המילה שנצעוה שהיתה ברצון אעפ"י שהיה בן י"ג ודוק מהרש"ל:

פרק יז

פסוק ה

בד"ה שאף יוד כו' הרי"ש של אברהם נ"ב וק"ק מה בכך שיתרעם הלא היו"ד בלאו הכי מתרעם ונ"ל דיו"ד אעפ"י שהתרעם מ"מ הקב"ה פייס' שנתנה בראש הצדיק יהושיע כדאית' במדרש מה שלא היה יכול לפייס הרי"ש ועי"ל היו"ד התרעם אעפ"י שהקב"ה חלקה ונתן הי"א אחת לה והי"א אחת לאברה' ואם היה לוקח רי"ש בלא חילוק איך היה מתרעם ודוק מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה יש תמיהות כו' גם זו מהמכחישות היא כו' ונראה דודאי היא תמיה קיימת ומה שפרש"י הנעשה חסד זה לאחר הוצרך לזה דאל"כ לא הוי אפי' תמיה קיימת דמאי רבות'

היא לכן פירש הנעשה חסד זה לאח' כו' וא"כ שפיר תמיה קיימת היא ומה שלא פי' הלבן מאה שנה יולד על אחר והוי תמיה מכחשת משום דמפרש דומיא ואם שרה הבת תשעים כו' שהוא בע"כ תמיה קיימת ודוק כנ"ל:

בד"ה ואעפ"י שדורות כו' שנתמעטו השנים נ"ב ול"נ דעיקר הקושי' הי' מתחילה כך אעפ"י שדורות הראשונים הולידו עד שהגיעו יותר מחצי ימיהם והגיעו לזקנה למה לא הוליד נמי אברהם לק' אעפ"י שהית' יותר מחצי ימיו והגיע לזקנה לכך תירץ שנתמעטו השני' ומה שהקשה שנח על פי הגזירה היה לא נ"ל כי לא היה בגזיר' אלא מה שנסתם מעיינו אבל מה שהוליד אחר ה' מאות לא היה בגזירה אלא בטבע ודוק ומה שכתב רש"י אח"כ שמיהרו תולדותיהן כו' ה"ק בתחילה לא היו ראויים להוליד מיד אלא לאחר ק' וק"ה שנים כי באותן השנים הי' בן מאה נער כבן י"ג עכשיו וכן לעונשים כדפרש"י לעיל ואח"כ נתמעטו השנים שהתחילו להוליד לל' שנים וק"ל והא ראי' שעכשיו מולידין לי"ד וט"ו ודוק ומאדם הראשון שהוליד מיד אין ראי' שהי' בגן עדן ומה שהוליד אברהם אח"כ לבן ק"ס שנים לק"מ כי עיקר התימה שזקן שנחלש פעולתו יוליד עם זקנה וזו היתה תמיהת שרה ואדוני זקן וק"ל מהרש"ל:

פסוק יח

בד"ה יחיה כו' אינו עושה נ"ב מה שפירש רש"י וקראת שמו יצחק בעבור י' נסיונות ולא סגי לו בשם של צחוק לבד דאם כך למה לא ציוה לו לקרותו צחוק ומדיו"ד לדרשה כולהו לדרשה מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה שמלאו לאברהם צ"ט נ"ב נראה בעיני מה שלמד הכתוב שמלאו שנותיו היינו להודיע מעלת המילה כאלו עכשיו נולד כגר שנתגייר ולכן מילא שנותיו מתחילת הלידה עד המילה ומן המילה עד הלידה כי הקדו' ברוך הוא מילא שנותיהן של צדיקים מיום אל יום ודוק מהרש"ל:

פרק יח

פסוק א

בד"ה לבקר את החולה כו' הוא דמפקי לה נ"ב ולי נראה דעיקר הראייה מדלא כתיב וירא ה' אל אברהם כמו שכתיב בפרשת לך לך אלא סמיך אדלעיל מיניה ש"מ דאיירי בעניין' דמילה וק"ל א"נ לשון אליו משמע שהראייה היתה אליו לבד כלומר שלא כדרך שאר הראיות שהם בגזירת רצון הבורא ית' לציווי' אבל כאן לא בא רק אליו כלומר לבקרו ודוק מהרש"ל:

בד"ה יום שלישי כו' היום הג' כו' נ"ב ולי נראה דבודאי לא היה ביום המילה דאין שייך שם ביקור חולה אלא צער בעלמא בשלמא ביום ג' כתיב בהיות' כואבים ואפשר שהחולש' היתה מתגברת עליו כאשר אפרש לקמן מהרש"ל:

בד"ה ישב כתיב כו' נ"ב יש מקשין איך בא הסימן לכאן שא"ל הקדוש ברוך הוא שהוא סימן שיהיו בניך יושבין בעדת הדייני' כו' ונראה לי מדכתיב לפניהם ולא לפני הגוים אפילו הם דנין כדייני ישראל אם כן ש"מ שהדין תלוי בישראל שהוא נימול ומבניו של אברהם שקבל עליו את הברית ועל כל זרעו ע"כ הראה לו סימן בדייני' וק"ל מהרש"ל ומה שפירש בקש לעמוד וכו' דיוקו דרש"י דכשהוא חסר וי"ו משמע ישב בציר"י היו"ד ר"ל שביקש לעמוד א"ל הקדוש ב"ה שב וזהו ישב כן נראה לי:

פסוק ב

מה שפירש רש"י שאין מלאך אחד עושה ב' שליחות תימה דבפ' חלק איתא שאמר הקדוש ברוך הוא לגבריאל כשאתה הולך לבשל פירות הזקיק להם הרי בישול פירות והריגת סנחרב פענח רזא ונ"ל ליישב דבישול פירות לא קרוי שליחות דמעולם נתמנה גבריאל על בישול פירות וכן משמע לישנא דכשאתה הולך לבשל פירות ודוק כנ"ל:

בד"ה שאין מלאך א' כו' שתי שליחות נ"ב ותדע שכתב רש"י מגומגם מאוד וקבלתי מאמ"ז שה"ק דלמא לעולם לא משום שאין מלאך אחד עושה ב' שליחות אלא משום ששלשה היו נזקקין לשליחות אחד על זה אמר תדע ודוק מהרש"ל:

בד"ה ורפאל שרפא את אברהם כו' נ"ב ותימה דלמא היה נתרפא מאליו וי"א דאי אפשר שאדם חולה מיד שנתרפא שיהיה בבריאותו שירוץ לפני אורחי' לשמש לפניהם ולי נראה מאחר שהוא לא היה חולה בעבע אם כן בוודאי צריך רפואה וק"ל מהרש"נ:

פסוק ג

בד"ה ושתי הל' כו' למדנו זה נ"ב יוקח נא מעט מים פירש רש"י על ידי שליח כלומר המים שלא לקח בעצמו אלא ע"י שליח לכן לא נתן הקב"ה המים לישראל בעצמו אלא על ידי שליח דהיינו על ידי משה ואהרן ובא תקלה גדולה על ידי זה שנלקו משה ואהרן ולא הכניסם לארץ ישראל אבל הלחם שלקח בעצמו שנאמר ואקחה פת לחם הקדוש ב"ה שילם בעצמו והמטיר להם המן בלתי שום אמצעי וק"ל מהרש"ל:

פסוק ד

בד"ה ורחצו וכו' מהפילוסופים היו כו' נ"ב והנראה בעיני לפי שהיו עובדין לחמה שכל האבק מתהוה בה בעת זריחתה כדאיתא ביומא וכל דיירי ארעא כלא חשיבי ואם כן האבק שהוא ברגלי' והוא מכוסה שאין החמה שולטת בו היו משתחוין לו כלומר להוכיח שאף זו תחת כח החמה אף שאינה שולטת בו בזריחת' מהרש"ל:

פסוק ח

מה שפירש רש"י מכאן שאל ישנה אדם מן המנהג יש מקשין דלמא לאו משום הכי עשו כן אלא משום שלא יצטער אברהם אם לא יאכלו דהא משום זה נשתלחו בצורות בני אדם ונראה דאי משום כבודו של אברהם ה"ל למכתב והיו כאוכלים דלישנא דויאכלו משמע כאלו היתה אכילה ממש והיינו מכאן שאל ישנה מביאורי מהר"י העכננן ז"ל:

פסוק ט

בד"ה שאף לשרה כו' נ"ב ויאמרו אליו איה שרה אשתך אמר רב יהודה אמר רב יודעין היו מלאכי השרת שרה אמנו באהל היתה אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה פירוש שצנועה היתה רבי יוסי ב"ח אומר כדי לשגר לה כוס של ברכה תנא משום ר' יוסי למה נקוד על אי"ו שבאליו לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסני' שלו והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל על ידי בעלה שאני עכ"ל הגמרא ופירש"י נקוד על אי"ו שבאליו והלמ"ד אינה נקודה. לימדה תורה כו' והיינו נקודת אי"ו דלא היו צריכין לשאול שיודעין היו שהיא באהל שכל נקודה עוקרת התיבה שאינה אלא לדרשה ודריש מינ' דרך ארץ. באכסני' אשת אושפיז' עכ"ל וכתבו התו' למה נקוד על אי"ו בב"ר אי"ו נקוד למ"ד אינו נקוד אר"ש כל מקום שאתה מוצא הכתב מרובה על הנקודה אתה דורש הכתב וכשאתה מוצא הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה וכאן שהנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה כלומר איו אברהם א"ר עזרי' כשם ששאלו לאברהם איה שרה כך שאלו לשרה איו אברהם וה"נ הוי פירש הכי אבל לפירש הקונטריס ק' למה נקוד על אי"ו שבאליו ה"ל לנקוד על איה שרה אשתך שהיא עיקר השאלה ששאלו עליה עכ"ל התו' ומה שכתב מחבר זה כאלו התוספו' לא הבינו כוונת רש"י ז"ל כי רש"י סובר כמותם לא נהיר' אלא רש"י בודאי מבין דברי רבי יוסי כפשוטו שקאי על הא דלעיל שיודעין היו מלאכי השרת וכולן באו לתרץ למה שאלו המלאכים ע"כ רבי יוסי נמי תירץ שלמדה דרך ארץ כו' ועל זה שאל התלמו' שפיר הלא אין שואלין כו' ואם כן מה בא התורה ללמדינו אבל מה ששאלו לשרה על אברהם לא מזכיר התלמוד כלל והב"ר חולק על ר' יוסי ומכל מקום רש"י הכריע כדעת הב"ר משום דק"ל מה שהקשו התוספות דה"ל נינקוד על איה שרה אשתך כו' ומכל מקום סבירא ליה גם כן הא דרבי יוסי שהתורה בא ללמדינו דרך ארץ דאם לא כן היה לו לינקוד על למ"ד לבד ומה שתירץ רבינו בחיי שהיה נראה כזקף כו' נ"ל כחוכ' וטלולא על כן נראה שבשיט' זו מתורץ כל היכא שהנקודה מרובה ואתה דורש הנקודה כלומר שכבר ידעו ולא באו אלא ללמדך דרך ארץ ומאחר שעיקר השאל' הנאמרה בפסוק לא נאמרה אלא לדרך ארץ ק"ו אותה השאלה המרומזת בפסוק באי"ו ששאלו לשרה איה אברהם שאינ' אלא לדרשה ולדרך ארץ ומה שכתב

מחבר זה שטעות הוא ואסור לא נ"ל לפי' התוספות שמפרשין הברייתי' דרבי יוסי כדברי ב"ר ואינן סוברין כפירש רש"י שבא הנקודה לעקור כו' אם כן מה שואל התלמוד והלא אין שואלין או מה אמר רבי יוסי שבא התלמוד ללמדך דרך ארץ מניין לו והלא לא ילפינן מקרא אלא ששאלו גם כן לשרה איה אברהם אלא ש"מ לפירש התוספות שס"ל מאחר שלימדנו הכתוב ששאלו לשרה איה אברהם על כן אינו אלא ללמדנו דרך ארץ דאי לא תימא הכי הדר' קושיא דתלמודא וכי לא ידעו מלאכי השרת כו' דלא שייך לתרוצי כאן כמו שתירץ על השאלה ששאלו לאברהם איה שרה כדי לשגר לה כום של ברכה או כדי לחבבה על בעלה משום צניעות והכא לא שייך שום תירוצא אלא ללמדך דרך ארץ בהכרח שהמנהג הוא לשאול באכסני' לבעל על אשתו היכן היא וכן להיפך לאשת אושפיז' הא לך ראייה שלפירש התו' ע"כ שריא ולפירש"י נמי שרי כדפי' מהרש"ל:

פסוק י

בד"ה מדלא קרינן כו' כעת של חיות נ"ב כלומר כדרך הנשים היולדות לט' חדשים מהרש"ל ואין הלשון משמע כן דאם כן הל"ל כעת של חיה אלא הא דקאמר כעת של חיות ר"ל כעת של חיים ודוק כן נ"ל:

בד"ה לא בשרו כו' על הסדר שהוא נ"ב ולי נרא' דה"פ מיד שפיר' דכעת בקמ"ץ קאי על הזמן הזאת אם כן ק"ל הלא הקב"ה אמר ליה ביום המילה לשוב אליו וא"כ איך אמר המלאך בג' למילתו כעת הזאת בשנה האחרת אלא וודאי צ"ל דכעת הזאת דקאמר המלאך קאי על העת שאמר הקב"ה אל אברהם ביו' המילה וא"כ ק' וכי ידבר המלאך על העת שקבע לו הקב"ה ובודאי זה העת הוא שקבע המלאך ע"כ פירש דהרי אמר המלאך שוב אשוב וע"כ בשליחתו של מקום הוא כמו שמוכח מקרא שלאחריו שאמר ה' למועד אשוב אליך כו' אם כן מאחר שלא דיבר המלאך כי אם בשליחתו של מקום אם כן בודאי קאי על העת הראשון שקבע הקב"ה ביום המילה ודוק מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה פסק ממנה דרך נשים נ"ב ואף ע"פ שחזר לה אורח כנשים זהו וסת שלא בזמנו שהוא מקולקל והיא לא ידעה שיהיה מאותה ראייה וסת כדרכה כאורח הנשים עד ימי העיבור שהו' ג' חדשים שהרי מאותו זמן היה שנה ללידתה וק"ל מהרש"ל ומ"ש עד ימי העיבור שהו' ג' חדשי' כו' תימה הלא בר"ה היתה נפקדה והיתה יולדת לז' מקוטעין כדאיתא במסכת ר"ה והביאו הרא"ם ז"ל לקמן בסמוך בד"ה סמך פרשה כו' כן נראה לי:

פסוק יג

בד"ה שינה הכתוב כו' נ"ב ועיקר הביזוי לאברהם שזכותו לא ינצח חולשת הזקנה וק"ל מהרש"ל:

פסוק כא

בד"ה ד"א ארדה נ"ב משום דלפי' הראשון קשה הלא אינו דומה כלל לנרד' ונבלה שפתם דהתם הוא פסק הדין והכא ארדה ואראה ולא פסק שום דבר ולא שייך לימד לדייני' אלא בע"כ צ"ל ארדה לבסוף מעשיהם וזו לבד אינו מספיק דא"כ לכתו' אראה וארדה כו' ודוק מהרש"ל:

בד"ה הכצעקת' כו' כבדה מאד נ"ב מה שפירש ריבה אחת כו' ס"ס הדרי' קושי' לדוכת' ומי איכא ספיקא קמיה שמיא שצריך לירד ולראות ואת"ל שזהו דרך דרש ס"ס קשיא וכי שייך לדרוש מה שהוא חירוף וגידוף כלפי מעלה ועוד היה לו לכתוב ורבותינו דרשו לעיל על הכצעקת' וק"ל ועוד איך מיושב כל המקר' ואם לא אדעה ולכן נ"ל דה"ק צעקת ריבה כלומר וכך אמר המקום אם כך הוא כצעקתה שבעבו' שנתנה לחם הרגו' אעשה כלה ואם לא הרגוה בעבור זה מכל מקום אדעה ולמדה תורה גדול עונש של הריגה וק"ל מהרש"ל:

פסוק כג

בד"ה ולכל אלה כו' פיוס התשחית בחמשה נ"ב ואני אומר פיוס חליל' לך השופע כל הארץ כו' תפיל' הואלתי לדבר כו' מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה דבר הזה כו' ולא דכוותי' נ"ב נ"ל לא זו צדיקים אלא אפי' בינונים אינם ראוים למות על הרשעים כו' וק"ל מהרש"ל:

בד"ה חלילה לך כו' פירש שהשני כו' נ"ב ונ"ל כפשוטו חלילה בעולם הבא שהוא חילול שמיך והבריות מתוך זה יבואו למינות ואפי' לעולם הבא שכל הנשמו' מסורין בידך ואין שייך שם חילול השם מ"מ חלילה שיסבול הצדיק בעון הרשע ודוק מהרש"ל:

פסוק לא

בד"ה הואלתי כו' נ"ב ויש מקשין למה לא פירש על הואלתי הראשון שהוא לשון רציתי ואני אומר שגם קשה לי למה לא אמר אברהם בתחילה הואלתי ובפעם הרביעי כשבקש על עשרים חזר ואמר הואלתי אלא נראה דהואלתי שכתב באחרונה הוא לשון רציתי וכאלו היה מבקש רשות מהשם יתברך לבקש ממנו דבר חדש ומופלא כי בתחילה ביקש על הצירוף וא"כ כשהקב"ה הבטיח לו על הצירוף א"כ ממילא ביקש ארבעים אפילו ע"י צירוף וכן שלשים יצילו לפי ערך עד כשבקש על עשרים שזהו ענין חדש שהוא המיעוט מן החמשים שהבטיחו הקב"ה מתחילה דשמא זכות של רבים יועילו וק"ל ומ"ה לא פירש"י על הואלתי הראשון דבודאי הוא לשון התחלה אבל הואלתי האחרון

הוא קשה דאי לשון התחלה הוא או יאמר בכולן או בפעם הראשון לחוד ותו לא אלא בודאי הראשון הוא התחלה והשני הוא רציתי ודוק מהרש"ל:

פרק יט

פסוק א

בד"ה ואצל לוט נ"ב האי דבר אחר שפירש רש"י נראה משום דלפי' הראשון קשה לאיזה תועלת בא להודיע שאצל השכינה היו כאנשים וכי לא ידעינן כבר מעלות השכינה אלא בא להודיע מעלות אברהם כו' וזו לבד אינו מספיק דאם כן לכתוב בתרוייהו אנשים וממילא אנו יודעין שמשום מעלות אברהם הוא דאם לא כן לכתוב בתרוייהו מלאכים אלא צריך לומר דאי הוי כתב בתרוייהו אנשים לא הוי ידעינן מעלות אברהם ולא היה קש' לכתוב בתרוייהו מלאכים ומשום שכינה ולא הוי אמרינן כלל שבא להודיע כולו ודוק מהרש"ל:

בד"ה אותו היום כו' גמרא ול"נ דקראי קדרשי וישפוט שפוט וק"ל מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה יפשוטו כו' מפני הקושיא נ"ב ול"נ דה"ק תעשה חסד זה עמדי להציל העיר הזאת בעבורי עד שאמלט ואחר כך תעשה עמה מה שתרצה מה אתה אומר אתה צריך למעשה אחר להפוך אות' ולעשות דין עליה ביחידי מאחר שקרובה היא אל העיר וקטנה היא א"כ היא בעיבורה של העיר וממילא כשאמלט מן העיר תכלה מעצמ' בכל גזירת העיר ודוק מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה ארבעתן יושבות בסלע כו' נ"ב ונ"ל דדייק מדכתיב ויהפוך את הערים ולא כתיב ויהפכם ש"מ דכל הערי' היו נהפכין בהפיכה אחת ומדלא כתיב ויהפוך סדום ועמורה וממילא שמעי' כולן וכתב ויהפוך הערים האל כלומר מיעוטו הוא ולא כולם וקרא דאתם נצבים ותהילם מסייעים לנו וק"ל אבל הב"ר סבר מ"ה כתב בקרא ארבעה שהיו נהפכין כאחת אבל צוער שהיא החמשית נהפכה מעט אחר כך וכדרך שאדם הופך דף ארוך שמתחיל צד אחד לירד למטה קודם שיתהפך צד השני ובתוך שעה זו נמלט ודוק מהרש"ל:

פסוק כו

בד"ה מאחריו כו' לפרוש בו הוא נ"ב ולי נראה דהכי קאמר כוונת אשת לוט היתה למה ציוה המלאך שלא נביט אחרינו שאנחנו אינם כדיים כו' בשלמא אני לא הנחתי ליתי לעני מלח אבל בעלי כדאי שהרי הוא היה מגמל חסידים ובזכותו אני ניצול ובעבורו היתה מבטחת שלא תזוק וזהו מאחריו של לוט ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה כשהיה שומע כו' רק על הניצול נ"ב ומהרא"י ז"ל פירש משום שלא הזכיר כאן שום קורב' לומר את לוע בן אחיו או אחיו כמו שכתב לעיל כי נשבה לוט אחיו ש"מ דאותה זכירה לא היתה בעבור שום קורבה וקל להבין ואני אומר שהמסורת תוכיח שמביא עוד התם ג' ויזכור אלהים את נח ויזכור אלהים את רחל ויזכור אלהים וישמע את נאקתם והני כולהו משמע שהקב"ה זכר עתה דבר שלא היה נזכר זמן מה כגון נח שהיה כמה ימים בתיבה ורחל כמה שנים שהיתה עקרה וישראל במצרים וכל זה אינו שייך על לוט שהרי הצילו מיד אלא אזכירה שזכר לו הקב"ה שלא גילה כו' והיינו שבנתיים היו עליו כמה מאורעות ולא שילם לו הקב"ה אותה מצוה עד עתה שאין שייך לומר על אברהם ודוק מהרש"ל:

פסוק לג

בד"ה ובקומה של בכירה נקוד נ"ב יש מקשין א"כ למה כתב המקרא דבר שאינו ונראה בודאי לא ידע בקומה כדרך המשתכרין אבל אחר כך שהתחילה הצעירה לשתות עמו הרגיש ונזכר ואפ"ה לא מנע מלהשתכר עוד מהרש"ל:

פרק כ

פסוק א

בד"ה שיצא עליו שם רע נ"ב וק"ק הלא הקב"ה זימן להם יין בתוך המערה אלמא דמצוה היתה דלולי זה אין הקב"ה מסייע ידי עוברי עבירה ונ"ל מה שהזדמן להם יין משום כבודו של אברהם דגלוי היה לפניו דאף בלא שכרות היו מזנין עם אביהם ע"כ ברא הקב"ה דבר מכסה קלון וק"ל מהרש"ל:

פסוק ב

לעיל בד"ה לפי שכבר כו' לא יתכן לומר כולו הג"א כתב דדברי הרא"ם שבכאן אינם מובנים ונראה דבודאי בספרו של הרא"ם ז"ל לא היה כתוב ברש"י כמו שהוא לפנינו כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה ע"י כן דגיר' זו בודאי כפשוטו היא דלכך לא נטל רשות משרה לומר לה אמרי נא אחותי את דבודאי לא היתה מתרצית מאחר שכבר לוקחה לבית פרעה עי"כ לכך אמר הוא בעצמו הכי בע"כ אלא הרא"ם היה גורס בדברי רש"י כאן לא נטל רשות לפי שכבר לוקחה לבית פרעה עי"כ ואף דגם גירסא זו יש לפרש כמו לפי גירס' שלפנינו הרא"ם ז"ל מפרש אותו בענין אחר דלכך לא נטל רשות לומר לה אמרי נא אחותי את לפי שכבר לוקחה לבית פרעה עי"כ פירש בחזקת אחותו וכבר היתה מוחזקת באותה חזקה שהיא אחותו לכן

לא הוצרך לומר לה אמרי נא אחותי את דודאי לא יתכן לחשוב ולומר שהיא אשתו אבל אם כך דעתו תימה על דבריו וכי לא נודע ג"כ הסוף המעשה שהיא אשתו ודוק כנ"ל:

פסוק ו

בד"ה אבל נקיון כפים נ"ב ויש מקשין מה צריך נקיון כפים מה שלא דימה לחטא כלל ונר' דה"ק אמת שלא דימת לחטא מתחילה אבל אח"כ שהית' עמך והגיד לך המלאך שהיא בעולת בעל לא היית יוכל למשול ברוחך ולהתאפ' ביצרך לולי שלא הנחתי אותך וק"ל מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה אכסנאי שבא נ"ב יש מקשין למה לא השיב אברהם לפרעה כן ונ"ל שהמדקדק בקרא לק"מ שהרי אף לאבימלך לא השיב כששאלו מה עשית כו' כי היה יודע שאין לו להשיב שס"ס עשה להם רעה גדולה עד ששאל אותו אבימלך שנית ומה עשית פי' כלומר מה עלה בדעתך ואז השיב לו ודוק א"נ משום כבוד מלכות לא רצה להשיב אין יראת אלהים במקום הזה אם לא גבי אבימלך שהיה מוכרח להשיב מהרש"ל:

פסוק טז

בד"ה ולשר' אמר שהאלף כסף נ"ב ולי נראה דבודאי נתן לו הצאן והבקר כדי שיתפלל עליו והשיב לו שרה אשתו כמו שנצטוה מפי ה' ואח"כ נתן מעצמו אלף כסף מפני כבוד של שרה ומ"מ אמר לשרה נתתי לאחיך כלומר שלא יאמרו שלחתיה ריקם אחר שנתעוללתי בה והצאן ובקר משום שיתפלל ע"כ הוספתי אלף כסף לכסות עינים ומה שלא נתן לה הוא משום שלא יאמרו מחמת תשלום תשמישו נתן לה באתנן ודוק מהרש"ל:

פרק כא

פסוק א

בד"ה סמך פרש"י כולו תימה דמהא כו' נ"ב ואני אומר שהויו מורה על הסמיכות ולמידרש הכי דלא שייך למידרש כאן הוא ובית דינו ודוק מהרש"ל:

בד"ה והביא היורש כו' העתידה להיות נ"ב ופי' לידה הוא שיהא נולד ממך בן קיימא שיהא ראוי לירש אותך ולא בסתם לידה ודוק מהרש"ל:

בד"ה כאשר כו' אמר לאברהם נ"ב ונ"ל דצריך לפרש דבשלמא גבי כאשר אמר לא צריך לפרש לאברהם כי לשרה אמר אעפ"י שלא דיבר הקב"ה עמה מ"מ עליה אמר כאשר יאמר אמרי לי דהוא לשון עלי וק"ל אבל מה שדיבר דהיינו לא ירשך זה לא מורה על שרה כלום ונוכל לומר שעל ישמעאל קאי רק שהקב"ה הביא היורש משרה א"כ מפרש

רש"י כאשר דיבר לאברהם והבטיח אותו שלא ירשנו אלא מיוצאי חלציו ואותה הברכה נתן לשרה ודוק מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה לסוף כ"ד כו' בפ' אעפ"י נ"ב ס"ס ק' מניין שהניקה אותו עד תשלם ב' שנים דלמא הפסיק אות' קודם כמו שמצינו בזמנינו בחולשת הטבע ונראה לי דדייק מדכתיב ויגמל ולא כתיב ויגמליהו אלא משמע כאלו נגמל מעצמו שהיה ינק שדי אמו עד סוף תמצית השיעור ששיערו חז"ל ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה חזרה נ"ב ואני אומר דאי כפשוטו ה"ל למכתב ותלך במדבר ותתע דאז היה פירושו שהיה מתעתע במדבר אבל עכשיו דכתיב ותתע במדב' משמ' שתיתע דרך הילוכה וק"ל מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה מכאן כו' מבית האסורין נ"ב ואני אומר דוקא בסתם בני אדם ובסתם חולים אבל היכא שיש גזר דין וצריכין תפילת צדיק לבטלה כה"ג תפילת צדיק אחר עדיף מהרש"ל:

בד"ה אמרו לו צחק כו' אך ק' כיון נ"ב ואני אומר לכל הפירושים היה צדיק כיון שהיה מתחרט על עונותיו ואפשר היה מתודה עליהם ומשום הכי שמע הקב"ה לתפלתו אלא שהמלאכי' אמרו וכי בעבור זה אתה עושה לו נם שממנו תקלה יצא לישראל כלומר שאם לא תעשה לו נס א"כ ממילא יתבטל הצרה מישראל וא"כ השיב לו המקום ס"ם היה צדיק מאותו עון וק"ל ואין להקשות מבן סורר ומור' שנידון על שם סופו דלא מצינו שיהא אדם נידון על שם מעשה בניו מהרש"ל ובספר דברי שלום סתר תירוץ זה דא"כ למה הוצרך להשיב הקב"ה למ"ה דלפי מעשה של עכשיו הוא נידון תיפוק ליה דהוא עצמו לא חטא רק בניו:

פסוק כ

בד"ה יורה כו' רובה קשת נ"ב ותימה הלא אח"כ מפרש קשת אומן כמו חמר גמל לכן אני אומר שמתחילה קשה לו וכי יורה קשת והלא חצים הוא יורה על כן הוא מפרש יורה חצים בקשת ומ"מ קשת הוא אומן וצריך אתה לפרש כך הוא יורה חצים בקשת ובאיזה ענין הוא יורה לא כדרך היורים כמתלהלה או להראות אומנות או לצוד בו אלא היה יורה כדרך קשת בעל קשת שהוא אומן כלומר המלסטם את הבריות וכן פירש"י ודוק ומלת בקשת שפירש"י בתחילה הוא לשון רש"י ובא לתואר ולא לפרש ודוק מהרש"ל:

פרק כב

פסוק ב

בד"ה ולמה לא כו' לחבב את בנו נ"ל ולא גרסינן לחבב את המצוה ולעיל בפרשת לך לך פרשתי מהרש"ל:

בא"ד מצא אותו נעלם ממנו גמרא דס"פ הנחנקין דף ע"ב וז"ל אמר ליה את בנך שני בנים יש לי את יחידך זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת תרוייהו רחימנא להו את יצחק וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו ע"כ כנ"ל:

פסוק ג

בד"ה שאם יצטרך כו' וזה יכשיר נ"ב ואני אומר כל א' הוא ראוי למקומו דגבי אברהם שאינו צריך כ"כ לשימוש שאדרבה הוא היה מדקדק לעשות המצוה בעצמו ולהיות נזהר וזריז ואם כן הוה מספיק משרת א' לו ולעצמו וגבי בלעם להיפך לא היה מדקדק כ"כ על חשיבתו שלא ישאר יחידי ואדרב' היה לו נפש רחבה ומחמד ממון כדלקמן א"כ לא היה לוקח עמו שני נערים לולי שחוזרים ומשמשי' זה את זה מהרש"ל:

בד"ה ויבקע כו' לשון בקע נ"ב ונרא' שהוא רוצה לפרש שהוא היה מבקע הגזרין לשני חלקים כמו צלחו ולא תפרש שהיה מבקע העצים מן הקורה או מן האילן דא"כ היה לו לכתוב ויבקע עצים לעולה וק"ל ואפשר מ"ה היה מבקע הגזרין לחתיכות קטנות כדי שיהיו ראוין לישא במשא וליתן לנערים וק"ל ועוד אני אומר שלא בא לפרש המקרא שכבר אנו יודעין מהו ביקוע אלא שלא תטעה בתרגו' שפי' וצלח ע"כ מפרש' שצלח הוא ג"כ לשון ביקועה כמו וצלחו הירדן מהרש"ל:

פסוק ז

נכתב בצד הגליון וז"ל חיבור על המקרא ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי כלומר הלא אבי אתה ואיה רחמיך המרובים עלי שאתה מבקש לשחוט אותי ולהקריב ויאמר לו אברהם הנני בני כלומר אתה בני יחידי והנני מוכן לאהבתך וממני אל תירא והשיב יצחק א"כ הנה העצים והאש ואיה השה לעולה והשיב אברהם לא ממני הוא אלא אלהים יראה לעולה בני במקום השה ואז הלכו שניהם יחדיו בשמחה ומה ששיבח המקום את אברהם ונתן לו המעלה יותר מליצחק כאשר טען ר' אברהם אבן עזרא נראה דלק"מ דבודאי כל אדם מרוצה לשחיטה ע"פ הקב"ה כי יודע שהוא מזומן לעולם הבא וטוב שעה אחת בעה"ב כו' ובפרט מאחר שה' בחר בו א"כ יגיע למעלה גדול' אבל אברהם לא נתעלה בזה דס"ס ילך ערירי בלא יורש ובלא זרע ראוי וק"ל מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה מוכן היה כו' בעשרה מאמרו' נ"ב ואפשר מלשון הנה קדייק לומר הואיל שהיה מוכן כבר בא הנה לידו מהרש"ל:

בד"ה אחרי שאמר כו' כאלו אמר נ"ב ואני אומר כפשוטו מדלא כתיב והנה איל אחר נאחז קרניו בסבך אלא ה"פ בא המלאך וסבכו ובמה סיבכו בקרניו וקאי על פועל אחר שהסביכו ודוק מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה בהר המוריה כו' להניח פשיטא נ"ב ואני אומר קרא מסייע ויוגד לאברהם לאמר מהו לאמור אלא כלומר תשובת דברים לשאלתו והרהרו וק"ל מהרש"ל:

פרק כג

פסוק א

בד"ה שהרי כו' ושמא י"ל נ"ב ונראה לי מאחר שקבלו עליהם אברהם ושרה דהא אפילו עירוב תבשילין קיים א"כ היה דינם כלאחר מתן תורה ומ"מ לא שייך עליהם עונש בידי אדם דהא לא קבלום רק מעצמם ומי ידין אות' לולי הקב"ה וק"ל מהרש"ל:

בד"ה ובת כ' כו' עונשי אדם נ"ב ולי נרא' דזה פשיטא לן שלא חטאו חטאים גדולים וגלוים שאפי' בני נח נצטוו עליהן דהיו מוחזקין לצדיקי' רק שלא נאמר שמא עברו עברות קלות והיינו שלא יאמרו אין סתרה כגלוי' וק"ל מהרש"ל:

בד"ה שני חיי שרה כו' אע"ג דמקרא דשני כו' נ"ב ומאמ"ז קבלתי שבע"כ מוכרח לומר ששני חיי שרה אינם שוין בסגנון אחד כולם לחטא או כולם ליופי אלא מקצתן לחטא ומקצתן ליופי מדכתיב מאה שנה ולא תמצא במקרא דבוק וכאן עומד לומר שק' נדרש לעצמו ולא נדרש בת ק' כבת ך' דקאי על היופי ודוק ומ"ה כתב אח"כ שני חיי שרה שיהיו כולן שוין שאף על היופי נדרש בת ק' כבת ך' ומה שטען המחבר שהיתה זקנה אין ה"נ ומ"מ קלסתר פניה לא שינתה וזו הנם הגדול שהודיע לנו המקרא וראייה מרוב יופיה לקחה אבימלך וק"ל ולי נראה כפשוטו דבודאי אי לא כתיב שני חיי שרה לא היינו דורשין לגנאי בשום אופן כמ"ש המחבר אלא שהיינו דורשין כולן ליופי כמו שהיינו דורשין לגבי אברהם כולם לחטא ע"כ כתב שני חיי שרה שיהיו כולן שוין לטובה ואם אתה דורש כולן ליופי ולא לחטא א"כ לא יהיו השנים שוים לטובה שהרי בת ך' לא היתה בת חטא ובת ק' היתה וק"ל אבל עכשיו שאנו דורשין בת ק' לחטא אם תאמר שלא היתה בת ק' ביופיה אין זה פחיתות וגריעות שתאמר שלא הושוו כולן לטובה:

פסוק ב
יש מקשין למה הכ' של ולבכותה קטנה ונראה לי דבא ללמד שעיקר הבכייה לא היתה בעבור הכ' כלומר בת עשרים כבת ז' ליופי אלא מחמת מעשיה ויראת ה' מהרש"ל ואני שמעת ממורי מהר"ש מלובלין ז"ל דמצינו בגמרא בת היתה לאברהם ובכל שמה ולא מצינו במקרא למי השיאה אברהם או היכן מיתה לזה נכתב ולבכתה חסר כ' וא"כ הוי ולבתה לומר לך שמתו בפעם אחת שרה ובתה וזהו לספוד לשרה ולבתה ות"ל:

פסוק ו
בד"ה כמו לא תכלה נ"ב פי' לא ימנע דל"ת לא יפסיק וקללה היא ודוק מהרש"ל:

פסוק ט
בד"ה המכפלה כו' ד"א שכפולה נ"ב דאי כפירש הראשון בית ועליה היה לו לכתוב מערה הכפול' אלא המכפילה כלומר מפעיל שהוכפלה ע"י זוגו' וק"ל וזה לבד לא יתכן דעדיין לא היתה כפולה בזוגות אלא בזוג אחד אדם ואשתו וק"ל מהרש"ל:

פסוק יא
בד"ה הרי היא כו' כמו נ"ב ועל נתתי השני פירש"י הלואי שנתתי לפי שקאי על הכסף שצריך נתינ' מיד ליד לאפוקי קרקע הרי ברשותך כמו שנתתי לך מהרש"ל:

פסוק טו
בד"ה אלא הנח כו' נ"ב יש טועין בפשט ואומרים הנח המכר כלומר יהיה המכר ואעפ"י שאני לוקח ממך אין הקפדה כי מה נחשב הכסף ביני וביניך ואין חילוק בין תתן ובין שלא תתן כלל רק בעבור שאת' מבקש כי אקח ממך וטעות הוא בידם כדמוכח להדיא בפ' השוכר וגם מל' ארץ ארבע מאות שקל כסף ש"מ דעיקר אארץ קאי שרצה ליתן לו בחינם ודוק ומ"ש וישמע אברהם לעפרון היינו על סכו' המקח שהעריך עפרון עצמו על ד' מאות שקל ודוק מהרש"ל:

פרק כד

פסוק ב
בד"ה תחת יריכי כו' של מצו' ומה שהוסיף רש"י שבצער באתה לו דאל"כ היה לו להשביע לאליעזר במילה שלו אלא משום שמילה של אברהם היתה באה אליו בצער וק"ל מהרש"ל:

פסוק ז
בד"ה שאינו נופל כו' מבלתי יכולת נ"ב ונ"ל בקיצור שהאמיר' מאחר שלא תמצא זולת נוכחי נגדו שייך בו ל' לי או לו אבל אצל הדיבו' הוא לאדם עצמו המדבר אינו נופל לשון לי או לו כי הדיבור אינו לו אלא למדבר עצמו רק עליו הוא מדבר ודוק ולפ"ז נמי הוא

מכוון מה שאמרי' שלשון דיבור הוא לשון קשה ואמירה הוא חיבה אלא לפי שדיבור הוא מה שמדבר לפי חפצו ולא שישיב לחבירו ויאמר לו כפי הנאות לו ודוק מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה וקח לי כו' וממרא נ"ב ולי נראה דמעולם לא דיבר אליעזר לאברהם כך ולא תבע בפה כדי שלא יחשוד אותו שיתרשל וימעול בשליחתו כדי שיתחתן עמו וק"ל וגם אם היה אברה' רוצה להזדווג עמו אם לא ימצא ממשפחתו מ"מ לא היה מגלה לו כדי שלא יתרשל בשליחתו ובודאי שהיה אליעזר נושא ונותן כך בשכלו שראוי היה להזדווג עמי אלא שהוא ארור אבל לא דיבר כלל בפני אברהם וכדי לפייס' ולשבחם ולהודיע להם שאברה' חשק בהם מחמת יחום משפחתם הוצי' אותן הדברים מפיו ובראותו שהם נתגאו עליו ונתקשו שהיה מוכרח להם והיו רוצין להענישו בהון עתיק הוציא נמי דחייה מלבו ואמר להם שאינו מוכרח להם ויש לו רשו' נמי להזדווג עם ישמעאל ולוט אעפ"י שלא היו דברים מעולם וק"ל קרוב לזה פירש מהרא"י ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה ובה אדע לשון תחינה נ"ב ול"נ דאל"כ היה מנחש ממש וחשב אותו לידיעה ממש אינה כוזבת לכך פי' לשון תחינה ודוק מהרש"ל:

פסוק יז

בסוף ד"ה לפי שראה נ"ב אבל ק"ל מאחר שעמד אצל העין ממש א"כ למה לא אמר לה הגמיאני מיד אחר שמלאה ולמה המתין עד אחר שהלכה שהיה צריך לרוץ אחריה והנראה בעיני שלא היה אצל העין ממש אלא רחוק ממנו ורש"י דייק מדקרי ליה וירץ העבד ולא כתיב וירץ סתם כמו לעיל מיניה והאיש משתאה לה אלא כלומ' בעבור שהיה עבד אברהם וידע שאברהם הורגל באלו הנסים כדלעיל גבי ז' כבשות הצאן היה רץ לקראתה כי ראויה היא לבית אברהם שהרי ג"כ המים עולים לקראתה כמו לאברהם ודוק מהרש"ל:

פסוק כג

בד"ה לאחר שנתן כו' שלא יתפשוה נ"ב מה שפירש"י שלא יתפשוה נ"ל שהיה מתייירא שלא יוסיפו עליו הון עתיק והנה היה מראה להם שלא היה מוכרח להם כ"כ כמו שאמר ואפנה על ימין או על שמאל וא"כ אם יאמר שמתחילה נתן א"כ יתפשוהו בדבריו ויראו שהוא מוכרח לכך שסמך על הניחו' לכך שינה ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה למה וירץ נ"ב פי' למה וירץ ולא וילך ועוד למה רץ כלל לא היה לו לילך ודוק מהרש"ל:

פסוק לב
בד"ה התיר זמם כו' בביתו של ר' פנחס נ"ב ול"נ דלק"מ כי אברהם עשה בעבור אחרים שיזוממו גם הם בהמתם וק"ל מהרש"ל:

פסוק לט
בד"ה ואתה ארור שהרי אליעזר נ"ב לעיל פרשתי למה לא כתיב אולי הראשון חסר מהרש"ל:

פסוק מט
אם ישכם עושים חסד כו' הקשה מהרא"י ז"ל הלא בפ' ויחי יעקב דייק רש"י מדכתיב חסד ואמת היינו חסד שעושין עם המתים ומהו שייך הכא ותירץ דה"נ חסד של אמת היא כלומר שלא ע"מ לקבל פרס והנאה כי אליעזר היה דואג שיבקשו ממנו ממון ע"כ וזהו סיוע לכל מה שפרשתי מהרש"ל:

פסוק נ
בסוף ד"ה לפי שמה' נ"ב ולי נראה מאחר שאמרו בתחלה לא נוכל דבר אליך ואיך בקשו אח"כ לעכב עוד שנה אלא כך אמרו לפי דבריך מה' יצא הדבר אבל אין אנו יודעין אם האמת אתך ודוק מהרש"ל:

פסוק נה
בד"ה שכך נותנין כו' לא י"ב חדש ובעל מתנות כהונה כתב בשם רש"י דמאו מרבינן עוד שני חדשים אמנם לי יראה לפרש דדעת הרבות הוא ג"כ כדעת רז"ל בגמרא שלנו וה"פ ימים ר"ל אלו הוי כתיב ימים לחוד ולא או עשור הוי מוקמינן ימים לז' ימים אבלו של בתואל שכך הוי מיסתבר אבל השתא דכתיב או עשור ואין דרך המבקשים לבקש תחילה דבר מועט ואח"כ דבר מרובה א"כ מעתה האי ימים אלו י"ב חדש ולא ז' ימים אבלו של בתואל ודוק כנ"ל:

פסוק סג
בד"ה לשוח כו' אלא תפילה נ"ב ואני אומר דאי לאו תפילה לעני כו' ה"א דקרא לשוח בשדה הוא מלשון לילך בין האילנות כמו שפירש ראב"ע או פיר' לחפור בארות מלשון שוחה ומ"ה ילפינן משם שהוא מלשון שיח ותפילה ואי לאו קרא דהכא ה"א דישפוך שיחו הוא מלשון דיבור לבד ומניין שהוא לשון תפילה לכך יליף מהכא דהכא לא שייך לפרש אלא מלשון תפילה וק"ל מהרש"ל:
בא"ד ויהי אומן את הדסה נמחק וצ"ל והוא עומד בין ההדסים כנ"ל:

פסוק סד
בד"ה ראתה אותו הדור בלבושו נ"ב ולא נ"ל כלל פירש מהרא"י שחזר לאחוריו כו' מהרש"ל:

פרק כה

פסוק א

בד"ה ושקשרה נ"ב מוכרח לפרש שני פשטי' דאי בעבור שנאי' מעשיה כקטורת היה לו לקרותה קטורת ואי משום לשון קשור היה לו לקרותה קשורה בלשון הקודש ולא קטורה לשון ארמי ודוק מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה פלגשים כו' לא בא נ"ב אבל ק' א"כ למה לא נאמר פלגש אלא נרא' שבא להודיע שלקחה שנית בה כמי שהיתה פלגש אחרת ומ"ה היה ישמעאל כבן הגביר' בעיני אברהם נגד האחרים ודוק מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה כדי לייחס שנותיו נ"ב והנראה בעיני מ"ה כתב שנה בכל א' כדי להודיע שלא נמנ' לעצמו אלא לייחם בו מניין וחשבון אחר ודוק מהרש"ל:

פסוק יט

בד"ה יעקב ועשו כו' למלת אלה נ"ב ואולי ג"כ קשה לו כ"מ שנאמר אלה פסל ואלה מוסיף וא"כ בכאן לא היה לו לכתוב ואלה מאח' דלעיל מיניה איירי בתולדותיהן של ישמעאל שכולן היו רשעי' וכאן איירי בתולדו' של צדיקים ומ"ה כתב נמי אלה תולדות נח אע"פ דלעיל מיניה איירי בנח משום שלפסול את הראשונים בא ודוק לכך משני משום שקאי על יעקב ועשו וכו' וחד מינייהו היה רשע או אפשר שבא להוסיף על אברהם כשם שהוא הוליד אחד רשע ואחד צדיק כך יצחק נמי ולפ"ז פריך אח"כ שפיר א"כ אברהם הוליד את יצחק מה בא להשמיע לנו ודוק מהרש"ל:

בד"ה לפי שהיו כו' מאבימלך נ"ב ויש מקשין ולמה כתב' כאן ונ"ל על שתי סבות חדא להודיע לנו גודל הנס שבהשגחה פרטית עשה השי"ת ולא בדרך הטבע שהרי שני בני יצחק לא היה שום אחד מהם בדומה ממש לאביהם וק"ל ועוד שלא יאמרו דלמא לעולם מאבימלך נתעברה ובעבור שהרהרה על אברהם הולידה בטבע בדומה לו ע"כ הודיע לנו שאינו בטבע שהרי רבקה לא הולידה בטבע וק"ל מהרש"ל:

פסוק כ

מה שפירש רש"י שהרי עדו' מקשין העולם הלא לעולם בן המנאפת דומה לבעלה מצד המורא שיש לה מבעלה ולק"מ דבהדיא אמרינן בגמרא פרק השוכר את הפועלים דבתחילת הלידה לא היה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם רק אח"כ כשהיו מרננין עליו היה מהפך הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם ע"ש שמעתי.

בד"ה ובו בפרק כו' חולקת כו' ובספר פענח רזא תירץ שאינן חולקין אהדדי ע"ש:

בד"ה אלא להגיד כו' **דהני קראי כו'** נ"ב ולי נראה דבא להשמיענו שכ"כ רשעים היו שלא היה ניח' להם באדם שיש בו מעש"ע כי לפעמים ישנן כמה רשעים מחמת שאינן יכולין להתאפק ביצרם ומ"ה גונבין ומזנין אבל מ"מ מי שהוא נקי בכל מעשיו חשוב בעיניהם ומשבחי' אותו משא"כ הכא ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה שסתם כו' נ"ב ונראה לי לפ"ז יהי' פיר' של אם כן למה זה אנכי כלומר למה אני מתאוה על ההריון מאחר שאחד יהיה רשע גמור מוטב שלא הייתי מולד כלל והא ראיי' האמת שלבסוף העלים הקב"ה מיתתה וק"ו לפי מדרש רבות וז"ל אם כך אני ראויה להעמיד י"ב שבעים הלואי לא עברתי במניינ' דזה עד כאן פירש מאחר שאחד צדיק ואחד רשע למה לי הרשעים מתיירא אני שלא יהיו ששה רשעים ומ"ה לא הזכיר רש"י לעיל צער העיבור בדבריו ואח"כ מפרש רש"י שהיו מריבין בנחלת שני עולמים שכל אחד רצה לזכות בשני עולמות מזה לא הרגישה שאחד יהיה רשע וא"כ ע"כ אם כן למה זה אנכי קאי על גודל צער העיבור שהיה נגיחתם וריבת' יחד בביטנה וק"ל מהרש"ל:

פסוק כו

בד"ה בעקב כו' **מספיק לגמור** נ"ב פירש זה הוא נלמד מלשון בעקב אבל דעתו של יעקב לא היה להראות סימן אלא לעכבו ודוק מהרש"ל:

מה שפירש רש"י גבי ויקרא שמו יעקב הקב"ה מקשין העולם מה ק' לו הלא לעיל דייק מדכתיב ויקראו א"כ הכא שפיר כתיב ויקרא ונ"ל דדייק מדלא כתיב ויקרא יצחק מאחר שהפסיק הענין ולא הזכירו א"כ משמע שקאי על הקב"ה ולא כמו שפי' מהרא"י ומה שפי' אח"כ ד"א יצחק קרא לו שם ומה שלא גילהו הכתוב לפי שיצחק קראוהו בעבור אחיזת העקב ועשו הרשע אמר שבעבור ויעקבני זה פעמים ומ"ה לא גילהו להוציא מחשד של עשו והדומה וק"ל מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה והוא עיף כו' **ופגע ביריחו** ותימה דלקמן בפרש' ויצא כתב המחבר הזה גופ' דופגע ביריחו הוא לשון חנייה ולא לשון פגישה ע"ש כנ"ל:

פסוק לד

בד"ה העיד הקב"ה כו' **לא כן** נ"ב ול"נ דה"פ מן המכירה אין אנו יודעים אם ביזה או לא דשמ' מחמת מורא שהולך למות מכר אבל בזה אתה מכיר רשעתו שאח"כ ביזה את הבכורה והיתה כצחוק בעיניו ומי יודע זה מה שבדעתו בא הקב"ה והעיד על לבו שביזה אותו וק"ל מהרש"ל:

פרק כו

פסוק ח

בד"ה כי ארכו אמר מעתה כו' נ"ב ואין משיבין את הארי אבל נ"ל לפרש כי בתחילה שאמ' יצחק לאבימלך שהיא אחותו האמין לו ואח"כ שארכו לו הימים לאבימלך והיה מתמיה א"כ עד עתה למה לא נשא אשה וגם אחותו למה לא השיאה לאיש אחר בודאי לא כך הוא כדבריו וישקף אחריו וימצא כי לפרש"י הי' לו לכתוב ויהי כי ארכו לו הימים ויהי כמצחק ודוק מהרש"ל אמנם המעיין במדרש רבות בפ' זו ימצא כפירש רש"י ע"ש.

פסוק יב

בד"ה ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות היה נ"ב ואני קבלתי דה"פ דרבותינו אמרו הא דכתיב בקרא וימצא בשנה ההיא מאה שערים אותן מאה שערים היו מעשר והיינו שעשתה על אחד מאה דמה שאמדוהו שהיתה ראוי' לעשות אחד היתה עושה אלף וממילא היה המעשר מהם מאה שערים מהרש"ל אמנם בב"ר משמע כפשוטו כמו שפירש הרא"ם ז"ל ע"ש כנ"ל:

פרק כז

פסוק א

בד"ה בעשנן נ"ב ואני אומר שרש"י הוכרח לפרש כל הג' טעמים ובתחילה מפרש משום עשנן והוא סמיכות ואחר כך ק' ליה איך הביא הקב"ה תקלה לידו אלא מפני הבכורה לא מנעו הקב"ה מן הסיבה וא"כ ס"ס מאחר שהיה העשן ק' למה לא היתה רבקה נסמית ע"כ פירש שכבר כהו עיניו במקצת ע"י עקידה ובא זו ואיבד הכל ואפילו לפי ב"ר שכתב שרבקה לא היתה מקפדת כו' מ"מ איכא לתרץ דקש' לרש"י שאיך יכהו עיניו שלא יראה לגמרי מפני עשנן וצ"ל דכבר כהו קצת ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

מה שפירש"י לפני ה' ברשותו כו' מיד אחר וצודה לי ציד שלא במקומו וגם מקשין איך אמרה רבקה לפני ה' מה שלא אמר יצחק בעצמו וכי היתה משקרת לפני יעקב נראה שק"ל מאחר שאמר יצחק וצודה לי ציד משלי ולא מן הגזל א"כ איך נדרוש ועשה לי מטעמים והבא לי כו' מה נעשה באותן לי ומשני שאותן לי כלומר לצרכי כדי שתשרה עלי שכינה מתוך שמחה שאברך לפני ה' ברשותו וכו' ועל זה אמרה לפני ה' ודוק מהרש"ל:

פסוק ט

שני גדיי עזים פרש"י פסח היה נ"ל ע"ד הכוונה שהקב"ה מלא שנותיהן של צדיקים ובפסח נולד ומ"ה אמר לא ידעתי יום מותי וגו' מהרש"ל:

פסוק כח

בד"ה ויתן לך יתן ויחזור נ"ב ול'נ דה"פ אפילו אם ח"ו יפסיקו הברכות כשיגרמו העונו' אפ"ה יחזור ויתן לך בתשובה ודוק מהרש"ל:

פסוק לו

מה שפירש"י גם ברוך יהיה שנצטער על מה שבירך ליעקב כו' עד ששמע שאמר עשו ויעקבני כו' מקשין העולם והלא מקר' דויעקבני הוא אחר פסוק דגם ברוך יהיה ואין שייך לומר אין מוקדם ומאוחר כו' דסיפור הענין מוכח כן ונראה דלק"מ דבודאי עשו צעק מיד בקול רם מה עשה לי האח הזה שעקבני פעמים ושמע אביו ועשו צעק בודאי כדי שישמע אביו וענה יצחק גם ברוך יהיה והנה כשמוע עשו דברי אביו שאמר גם ברוך יהיה אחרי טענותיו שאמר ויעקבני זה פעמים ולא השגיח אז א"ל הכי קרא שמו יעקב כלומר שאני מרגיש שאהוב בעיניך עקבתו ורמאתו ומ"ה קראת שמו יעקב ולא עקב משום שיעקבני פעמים ודוק מהרש"ל:

בד"ה שמא לכך כו' מה ניבא נ"ב ולי נראה דה"ק כי אולי בעבור זה נקרא שמו יעקב ולא עקב אלא היו"ד מורה על העתיד יעקב לאחרים וק"ל מהרש"ל:

פסוק לז

בד"ה הן גביר כאן שבעה נ"ב ומהרא"י פירש א"כ למה הזכיר אח"כ ודגן ותירוש סמכתיו משו' שלא תאמר א"כ תברך אותי בארץ מבורכת כדי ליתן מס ודורן לארצי א"ל הלא דגן ותירוש סמכתי ואינו צריך לך כלל ודוק מהרש"ל:

פסוק מ

בד"ה ויהיה לך כולי כאשר תצטער נ"ב ומאמ"ז קבלתי כאשר תריד הוא על הנסתר על התורה כאשר התורה תריד דאל'כ היה לו לכתוב כאשר תריד הפרוק אלא ה"ק אם היא תריד ג"כ תעשה את שלך ופרקת מהרש"ל:

פרק כח

פסוק ג

בד"ה ואל שדי מי שדי בברכותיו נ"ב פי' זה השם הוא טוב להזכיר בעת צרה ובמקום דשכיח היזק שהרי עשו עומד עליו ודוק מהרש"ל:

פסוק י

בד"ה ה"ג כו' סבת החזרה נ"ב ונ"ל שכפל הלשון שיבוש גדול הוא כי ע"י קאי על ההפסקה שהפסיק כו' ושבשביל לא קאי על שום קושיא אלא על שרעות שכתו' אחריו וכן קבלתי מאמ"ז וכאלו נכת' ע"י שהלך עשו אל ישמעאל בשביל שרעות וק"ל מהרש"ל:

בד"ה מגיד כו' ליציאת גופו נ"ב ולא נ"ל כלל פירושו שיהיה כאלו כתוב ב' פעמים וחד לגופה כו' גם מה שהוא מבין הב"ר כפשוטו שדייק מלשון ויצא שמשמע הוא לבדו יצא והלא כמה גמלים וחמורים יצאו קושיא של הבל הוא אלא הב"ר נמי דייק דויצא הכתוב כאן הוא מיותר כדפרש"י ובא להודיע לנו הכתוב כאלו הוא לבדו יצא אע"פ שכמה גמלים וחמורים יצאו אלא יציאתו ניכרת ודוק מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה ושינ' כו' תפגע בי נ"ב ולי נראה דאל תפגע דהתם נמי קצת לשון פגישה היא כלומר אל תפגשי נגדי להתפלל מה שאין שייך הכא כלפי המקום וק"ל מהרש"ל:

בד"ה עשאן כמין כו' מועטין שבאו בחירק נ"ב ול"נ דמ"ה כתב מראשותיו בשו"א ולא בציר"י להודיע שתחת מראשותיו היה ושניהם אמת שלקח כמה אבני' לשכב עצמו מפני החיות וג"כ אחת תחת מראשותיו וא"כ כל האבנים היו מקנאין בזה שתחת מראשותיו ובעבור זה נתווכחו כל האבנים עד שנבלעו כולן כאחת וק"ל מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה ושאמרו רבותינו כו' ועוד אמרו יעקב נ"ב ול"נ כלל כפירושו חדא דבגי' שלנו כתוב ועוד אמרו שיעקב קרא לירושלים בית אל ולפי פירש הרא"ם אין צירך לזה וג"כ לא מצינו שאמרו זה לוז היא ולא ירושלים שנקשה מניין להם ועוד אפי' לפי התירוץ עדיין קשה מניין להם שזו לוז היא ולא ירושלים דלמא לעולם ירושלים היא ומה שקפצה לו הארץ היינו שלא היה הולך עד חצי הדרך וקפצו לו כנגדו ועוד מאחר שרש"י מפרש שראשה בלוז ואמצעה בירושלים משמע שברור לו שלוז אינו ירושלים ואח"כ יקשה מהיכן למדו לומר כן לכן נ"ל שרש"י התחיל להקשות מתחילה כלפי שאמרו רבותינו צדיק זה בה לבית מלוני דהיינו ירושלי' ומקרא משמע שהיה לן בלוז שהוא שער השמים בעבור שהוא ראש הסולם ועוד ק' שאמרו רבותינו ז"ל שיעקב קראו לירושלים בית אל ובקרא משמע שקרא ללוז בית אל וזו לוז היא ואינה ירושלים ובזה אין ספק לרש"י שלוז אינה ירושלים ועוד ק' אפי' אם תוכל לתרץ מה שנ' בקרא ויקרא שם המקום בית אל לא קאי אלוז אלא אירושלים ס"ס מהיכן למדו לומר כן דלמא אלוז קאי כפשוטו ומשני שקפצה ירושלים ללוז ואז לק"מ ולעולם לוז אינה ירושלים ודוק מהרש"ל:

בד"ה בגבול שבין כו' מה דחילו דאתר' נ"ב ולי נראה אדרבה בעבור זה הביא רש"י התרגום כדי להוכיח שהמורא קאי על המקום עצמו מדלא תרגם דאתרה וק"ל מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה אם שמור לי כו' אבל הבגד אעפ"י כו' נ"ב ול"נ דה"ק שיתן לי לחם בריוח שלא אצטרך למכור בגדי וכן פירש מהרא"י והוסיף שהבגדים הם עיקר לאדם יותר מאכילה ע"ד עשיק לגבך ושוי לכריסך כו' מהרש"ל:

בא"ד המתחייב בחן נ"ב ולי נראה דפשיטא על החטא לא הבטיחו לפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ומ"ה נאמר ושבתי ולא והשבני כמו שנאמרו כולן אלא הושבתי קאי על בשלום כלומר בעצמי אשוב מן החטא ודוק מהרש"ל:

פסוק כא

בד"ה והיה ה' כו' יוציא המעשר ל"ק נ"ב ולי נראה דה"ק אם לא תתן לא אעשר שני פעמים ועכשיו עשר אעשרנו לך כמו שדרשו רבותינו ז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מן החומש ולמדו מיעקב וק"ל מהרש"ל:

בא"ד מצינו שקיים נ"ב פיר' מאחר שראובן נמי הבכור א"כ תתחיל המניין משמעון וא"כ נכה עוד ג' בכורים ויחזור העשירי ללוי ודוק מהרש"ל:

פרק כט

פסוק ג

בד"ה לפי שהאבן כו' גדולה כמו שפי' נ"ב פירש מדכתיב אבן גדולה ולא כתיב אבן סתם ש"מ כו' מהרש"ל:

פסוק יא

מה שפירש"י שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו בקבורה קשה א"כ איך בכה נגדה וכי גילה לה אותה הבכייה על מה היתה לכן פירש ד"א בעבור שבא בידים ריקנים וזה גילה לה אבל חלילה שצדיק יבכה על איבוד ממון ואדרבה יודה לה' שהציל גופו כי היה בסכנה גדולה וגם אין כל אדם זוכה לשתי שולחנות וצריך האדם לשמוח על איבוד ממונו כי לכפרה הוא לו אלא הוא בכה מפני הנבוא' שראה וק"ל ולפיכך לא צריכין אנו להאבן עזרא שמהפך הפסוקים עיין שם מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה אמר שמא כו' יש בפיו ורבי' מן המתמיהין הלא אין מן הדרך להביא אבנים טובות בפיו לכן נראה לפרש בפיו כלומר לנשק לו ולהראות לו פנים יפות עד אשר יגלה כל מה שבפיו שדרך מרגלית ואבנים טובות להיות לו לאדם צרורות בהסתר ודוק מהרש"ל:

פסוק יח

ברחל בתך הקטנה מה שלא אמר בתך הקטנה לחוד כי היה מתיירא שמא יש לו עוד בת קטנה ביותר ולא היה מתיירא שמא יחליף שמה כי בלי טעם אין לו להחליף בשלמא

גבי לאה יחליף משום אין דרך וכו' ע"כ אמר נמי קטנה כי משום אין דרך אין לו לעשות אלא רמאות להחליף שם אבל אין שייך לומר על הגדולה קטנה בשקר ואפ"ה לא הועיל וק"ל מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה שהרי כו' שפי' כימים נ"ב ונ"ל כימים שהם במספר אחדים דהיינו ז' ימי השבוע לאפוקי ח' ימים ודוק ומסתמא רבקה לא על ז' ימים שלחה אותו אלא על מספר שנים כימים אחדים וק"ל מהרש"ל:

פסוק כה

מה שפירש"י ויהי בבוקר והנה היא לאה כו' שלמדה רחל סימנים דלמא כפשוטו הוא נ"ל דדייק מדכתיב והנה היא לאה ולא כתיב והנה לאה דמשמע עכשיו היתה לאה ולא בלילה לכך פי' שלמדה לה הסימנים וא"כ דומה היתה בלילה לרחל ולא ללאה וק"ל מהרש"ל:

פסוק ל

מה שפרש"י שבעה שנים אחרי' הקשן לראשוני' מקשין העולם אדרבה לישנ' משמע דאחירות היו שלא היו דומין לראשונים. ונ"ל דאף רש"י כפשוטו ס"ל דאחירות אינן דומות לראשונו' שבאו לו בלב טוב והיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה משא"כ באותן ז' שנים האחירות שבאו לו בצער ומ"מ כתב המקרא עוד ז' שנים דמשמע שבא להקישן שאעפ"י שבצער באו לו מ"מ היו באמונה ודוק מהרש"ל:

פסוק לד

בד"ה לפי שהאמהות כו' ששאר האמהו' נ"ב ול"נ דכל אותן הנביאים מפורסמין היו במקרא וגם אפשר נביאותן היתה גלויה לרבים משא"כ הכא שכל נביאתן היתה מה שצפו בינם לבין עצמם וגם אינן מפורסמין במקרא וק"ל מהרש"ל:

מה שפירש"י מדברי רז"ל מי שנאמר בו על כן מרובה באוכלסין נ"ל משום דדרשינן על כנו ל' בסיס וכן כלומר ריבוי עם שעומדין בחוזק על בסיסן וק"ל מהרש"ל:

פרק ל

פסוק ב

בד"ה וכי במקומו כו' נכרים עכ"ד נ"ב ולי נראה דה"ק לה אמת שאני מתפלל עליך ואינו מועיל וא"ת מ"ש מאבא שאני התם ששניהם צעקו והתפללו על עצמם ומרוב צערם שמע הקב"ה קול תפילת' משא"כ עכשיו שאנו מתפללים לצורך אדם אחד ודוק מהרש"ל: אבל ק"ל על דבריו דאם איתא שהיה מתפלל עליה א"כ למה לא הועיל תפלתו כמו תפלת אליהו ואלישע כנ"ל:

פסוק ו
בד"ה דנני כו' אבל רש"י ז"ל כו' נ"ב ואני אומר דעת רש"י כן דנני במדת הדין שאני לא זכיתי לבן וזכני שלכל הפחות שפחתי ילדה לי בן מהרש"ל:

פסוק טו
מה לפיכך כו' שתהא עזרה לבניה כו' נ"ב ולי נראה דלק"מ כי מה שנקברה בדרך היינו לפי מה שלא זכתה לקבור עמה וא"כ היה מוכרח לקברה באפרת בית לחם ומשום שתהא עזרה לבניה בגולה היה קוברה בדרך כמו שפירש"י בפ' ויחי אבל מחמת עזרה לבניה לבד א"א שבעבור זה לא תיקבר עמו במערת המכפלה כמו שרה ורבקה ולאה וח"ל וג"כ אי לאו שאמר יעקב לקמן לא יחיה נגד אחיכם א"כ לא היה נגזר עליה מיתה כל עיקר ופשיטא שלא היתה מתה בדרך בעבור שתהיה לעזרה לבניה יותר מכל האמהות ודוק מהרש"ל:

פסוק יז
בד"ה שהיתה מתאוה כו' נ"ב ואני אומר יש לי עוד קושי' רבה ועצומ' במקרא שכתוב כי שכור שכרתיך וגו' ואח"כ נתן לי אלהים שכרי בזה אשר נתתי שפחתי לאישי ותקר' את שמו יששכ' ולמה לא קרא' אותו יששכ' בעבור שכור שכרתיך אלא כך אמר' שכור שכרתיך מש"ה נתן לי אלהים שכרי ולא תאמ' שבעבור הנאת תשמיש עשיתי ולא כדי להרבות שבעים יעיד עלי זכותי שנתתי שפחתי לאישי ונגרע ממני עונתי כדי להרבות ודוק מהרש"ל:

פסוק כב
בד"ה זכר כו' שמסרה סימני' לאחותה כו' נ"ב פירש מדכתי' זכר משמע דברים הנשכחי' דהיינו מה שעבר דהיינו מה שלמדה בשכבר סימני ומדכתיב וישמע משמע מה שעכשיו היתה צועקת ובוכה על שלא תיזקק לעשו וק"ל מהרש"ל:
בד"ה האדמון כו' שלא התפלל כו' ולא ידעתי למה נדחק לפרש כך ולמה לא מפרש כפשוטו לשון כי חלה וגם ילדה ציון וק"ל כנ"ל:

פסוק לב
בד"ה נקודים כו' והוכרח לפרש השה הראשון כו' נ"ב ואני אומר חלילה לפרש כך כי א"א שלא הזכיר רש"י ברמז ששה הוא תיש וג"כ משה כבשים כו' אין ללמוד דדלמא אדרבה מדכתיב שה עזים ש"מ שסתם שה אינו עזים וג"כ קשה א"כ למה לא כתיב תיש כמו שכתב אח"כ ועוד קשה הלא אח"כ לא הזכיר יעקב תיש כלל אלא נקוד וטלוא בעזים וחום בכבשים וכלל בעזים זכרים ונקבות וא"כ מ"ש ברישא שהזכיר בדבריו תיש ועוד קשה א"כ איך הפסיק כשבים בין תיש לעז לכך נרא' דבודאי שה כמשמעה

ואינו קשה למה כתב אח"כ שה כבשים משום שכתב שה עזים אח"כ א"כ נופל הלשון בחילוף כבשים וק"ל וה"ק יעקב הסר כל שה נקוד כו' אע"פ שנקוד וטלוא בשה אינם שלי אפ"ה הסר כדי שלא תאמר שיולידו העזים אחריהם בהבטת' אליהם וכל שה חום בכשבים ונקוד וטלוא בעזים שהם עיקרי הסימני' ג"כ תסיר והיו שכרי הנולדים אח"כ כמו שפירש רש"י ומ"ה כתיב ויסר התישים וגו' וכל אשר לבן בו לרבות אפילו נקוד וטלוא בכבשים והא דלא כתי' מידי בחום העזים אפשר שלא היה בנמצא ומ"ה לא עשה יעקב שום תחבולה במקלות אלא כנגד נקוד וטלוא וק"ל מהרש"ל:

פסוק לה

בד"ה ויסר לבן כו' דאל"כ ויעקב כו' נ"ב והנראה בעיני שיעקב לא ציוה להסיר אלא הנקבות העזים ולא התישים ולבן נבלה עשה והסיר אף התישי' ומ"ה עש' המקלו' בדין דלא עדיפי מתישי' ומ"ה מיושב שהמלאך א"ל שא נא עיניך וראה כל העתודים וגו' ומה שפרש"י שלא תאמר ע"י הזכרים הולידו כותיה כו' ל"ת שציוה להסיר כל הזכרי' אלא ישארו תישים מעט כדי שלא יסמוך על הנם כ"כ מהרש"ל:

פסוק לח

בד"ה ברהטים כו' ברהטים במרוצת בו נ"ב ונ"ל שהרהטים היו נוזלים ויוצאין מתוך השקתות דהיינו הבריכות ובתוך אותן הנוזלין הציג המקלות ודוק ומ"ה עשה רהטים כדי שיוכל להציג שם המקלות לאפוקי בתוך הבריכות שהוא מקום שמשקין שם כל העולם ואינם בידו וק"ל מהרש"ל:

פסוק לט

בד"ה אל המקלות כו' כבר תירצו כו' פירש של אמרי נועם מהרש"ל:

פסוק מ

בד"ה והכבשים כו' כפי' דברי הרב כו' נ"ב ולפי מה שפרשתי א"כ הסיר לבן הכל מקודם ומה שהפריד יעקב היינו הנולדים אח"כ נקוד וטלוא בכשבים וחום בעזים שהיו ראוין ללבן וה"פ שיעקב לקח הנקוד וטלוא בכשבים ונתן לפני הצאן שהם העזים וק"ו שנתן הנקוד וטלוא של העזים לפניהם אלא שהוסיף ונתן אף הנקוד וטלוא של הכבשים ונתנ' עם הנקוד והטלוא של העזי' והכל לפני העדר של הצאן וכן לקח החום של הצאן דהיינו העזים ונתנ' לפני הכבשים עם החום של הכבשים וזהו מה שפירש רש"י החום שמצא בצאן לבן פי' שהיו נולדים בתוכם ולא היה נותן ג"כ לפני הכבשים ועכשיו ג"כ יתורץ קושי' הרמב"ן ע"ש ואל תתמה שצאן הוא עזים כי ע"כ מוכרח אתה לפ' שסימן נקוד וטלוא הוא בעזים והזכיר צאן וכן בכל הפרשה הזכיר צאן במקום עזים בפרט העתודי'

העולים על הצאן שהם תישים וג"כ הכא שהזכיר כבשים אצל צאן א"כ צאן הוא העז ודוק מהרש"ל:

פסוק מג

בד"ה מוכר צאנו כו' כל אלה נ"ב פיר' אף עבדים ושפחות מהרש"ל:

בא"ד מכח הכתוב כו' נ"ב ולי נראה מה שפירש בדמים יקרים אינו ר"ל בשער היוקר אלא כלומר דמים הרבה בסך חשוב שמכר הרבה צאן וקבץ סך חשוב שקנה כל אלה ודוק מהרש"ל:

פרק לא

פסוק יד

בד"ה למה נעכב כו' נ"ב וטוב היה ראוי לגרום למה נתעכב על ידו וקאי על לבן ודוק מהרש"ל:

פסוק מו

בד"ה לאחיו הם כו' לא יחיה פיר' כו' נ"ב ולי נרא' דבודאי אין דרך מוסר לומר להאורחין שבאו עם לבן לכבודו שיעשו מלאכה ויעשו גל בשלמא אם היה אומר ללבן אף שהיה חמיו ליכא קפידה משום שהיה ברית ועדות ביניהם שהוא כבר הרים המצבה מאבן גדולה והי' אומ' לו שיעשה ג"כ אבל לאותם שבאו עמו איך שיעבד עמהם ומה שמקשין העולם הרי כתיב בדברי לבן הגל אשר יריתי ודוחק הוא לפי זה שלא עשה מאומה דהכי פירוש' הנחתי לירות אותו להיו' ברית מ"ה מתרגם אשר יריתי די אוקימות ודוק מהרש"ל:

פסוק נד

בד"ה לאחיו כו' וללוי תבריח כו' צ"ל קבריה ופי' הלואי שאותו אח היה קבור כנ"ל:

פרק לב

פסוק א

בסוף ד"ה המלאכים כו' נ"ב ול"נ דלק"מ כי מיד שעקר יעקב ממקומו לילך לביתו לא"י אז הלכו עמו מלאכים של א"י ופסקו ממנו מלאכי חו"ל וכן מיד כשיצא מבאר שבע ללכת לחרן סלקו ממנו מלאכי א"י ופגעו בו מלאכי ח"ל ומאחר שאין כח למלאך אלא בארצו מ"ה לא הצילו אותו במקום דשכיח היזק' ומ"ה לקח אליפז כל אשר לו ולולי שנתגדל בחיקו של יצחק היה הורגו וכן המלאכי' של א"י לא היה לכם כח להציל אותו מהיזק המצוי ומ"ה היה מתיירא מעשו ושלח אות' לפניו ודוק מהרש"ל:

פסוק ד

בד"ה מלאכי' ממש כו' נ"ב ולי נראה מלשון לפניו דייקינן דכל שליחות הוא להחזיר ודעתו של יעקב היה שלא יחזרו אלא יצילו אותו ממנו ובסיבת' ויגמרו בפעולת שכלן שלא יצא נגדו והקב"ה רצה לעשות לו נם נגלה וגם להבהיל אותו כי הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים כדאמרינן ביבמות בפרק הבע"י למה אבותינו עקורים היו כו' א"נ לפניו מאותן שהיו מוכנין לפניו תדיר לשומרו וללויהו וק"ל מהרש"ל:

פסוק ה

בד"ה לא נעשתי כו' נ"ב מה שפירש"י גרתי תרי"ג מצות כו' מה בא להודיע לעשו נ"ל דהכי החיבור דמתחילה ציוה לו לאמר שלא נתקיימו בו הברכות ולכן לא יתקנא בו ואם אתה אינו משגיח בזה וסובר שנתקיימו הברכות א"כ לא תוכל לעשות לי מאומ' מצד הברכות ובמה אתה סומך על דברי אבינו והיה כי תריד וגו' קיימתי כל התורה ואין להתורה על מה לצעוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה אל אחיך כו' לא דרשו כלום נ"ב נראה דלק"מ דיעקב ציוה להאריך בדברים ולהתאירן על צד ההכנעה כלומר מעבדיך מאיזה עבד מיעקב וכן לאדוני לאיזה אדון לעשו אבל גבי אל אחיך שחזרו המלאכים בתשוב' מה תועלת יש בתואר הלשון ודוק מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה וירא כו' מחא דבר כו' נ"ב ולי נראה דלק"מ כי כל השליחות שאמר הקב"ה לנביא או מה שיוצא מפיו של הקב"ה אינו חוזר אבל מה שאומר אדם בנבואה ע"ד רוה"ק כגון השירה שאמר משה ברוה"ק שפיר חוזר ומה שהבטיח הקב"ה ליעקב היה בישן ממש ובחלום ולא עדיף מרוה"ק ודוק ודע שיש חילוק בין נבוא' שהיא בהכרחי לרוה"ק השורה על הנביא והוא מדבר קצת בבחירתו ומ"מ נענשה דבורה על שאמרה עור' דבורה עד שקמתי אם בישראל וכן נענש ישעיה בדברו בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב וגו' והמבין יבין ועוד נראה בעיני ט"א דהיה ירא שמא היה חעא בידו שהיה לו למחות ולא מיחה ובפרט בלבן ואמרינן דאפילו מפי הקב"ה עצמו חוזר לרעה מהרש"ל:

ויצר לו שמא יהרוג אחרים כו' נ"ב והעיקר נראה בעיני מה שפירש"י יהרוג אחרים כלומר אותן שדעתן לא יהיו לרעה אף שבאו עם עשו מ"מ יהיו כמה וכמה שאין דעתם כלל להריגה וק"ל מהרש"ל:

פסוק י

בד"ה ובבית לבן כו' ואהיה עמך כו' נ"ב ומזה אין להקשות איך יחזור מן העובה לרעה כי לא הבטיח אותו שיחזירנו בשלום אל אדמתו אלא שיצא מן הרשע לשוב לארצו ויחיה יום אחד אף שיהרג אח"כ בדרך מ"מ נתקיים הנבואה אף שלא שב לארצו כמו וילך חרנה יצא ללכת חרנ' כדאמרי אינשי ה"נ יצא לשוב ודוק מהרש"ל:

פסוק טז

בד"ה לפניהם כו' שאגמלים המניקו' כו' נ"ב ולא נהירא לי שהרי רש"י כתב מתחילה גמלים מניקות שלשי' משמע דזה בא להודיע לנו שלא תאמר עם הכל שלשים מ"ה פי' גמלים שלשים ובניהם עמהם כלומר שלשים גמלים מניקות ובניה' עמהם ואינם מן החשבון של שלשים ואח"כ כתב ומדרש אגדה אומר ובניהם זכרים כלומ' זכר לנקבה דהיינו בין הכל שלשים וראיי' מדלא כתיב גמלים שלשים ובניהם שלשים ולא שייך לומר כאן עמהם כמו על בנים ממש וק"ל מהרש"ל:

בא"ד בנאיהון זכר נ"ב ולפירושו לא כתיב ומדרש אגדה אומר כו' מהרש"ל:

פסוק יט

בד"ה והנה גם כו' ופירושו שציוה כו' נ"ב וכך נ"ל ההוצעה שבתחילה ציוה לומר לכל עדר והנה גם הוא אחרינו וכשתתקבצו כולכ' לפניו תחזירו ותאמרו גם הנה יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו כי דברים ריצוים כאלו ראוי לומר כשיהיו כולם ביחד וק"ל מהרש"ל:

פסוק כד

בד"ה עשה עצמו כו' את הנחל נ"ב ודינה היכן היתה וכו' דע"כ לא חסר שום אחד דהא מדכתיב לקמן אלהי' יחנך גבי בנימין ודרשינן לפי שלא היה בברכת חנן משמע שכולן היו בברכת חנן ודוק מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה שכח פכי' קטנים כו' נ"ב ולי נראה מ"ה פי' פכים קטנים דהא כתיב לעיל ויעבר את כל אשר לו אלא היה פכים קטנים עם שמן ליצוק על האבן אשר נדר וזהו אינו שלו אלא של שמים ומ"ה נשא את נפשו עליו ופכים קטנים לאו דוקא קאמר אלא פך קטן ואולי רמז בזה בעבור שנשא את נפשו לקיים נדרו בפך קטן נעשה נס לבניו חשמונאי ע"י פך קטן וזהו שכח פכי' קטנים ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה ותוכל להם נ"ב ולי נראה שרש"י כיון להא שלא תימא שותוכל קאי אעשו ולבן ושרית קאי אאלהים לבד אבל לא שיוכל לו וזהו נגד הקרא וישר אל מלאך ויוכל אלא ותוכל קאי אכולהן וזהו להם ודוק מהרש"ל:

פסוק לב

בד"ה והוא צולע כו' הוסיף מלת כו' נ"ב ולי נראה כפשוטו מדכתיב והוא צולע אחר זריחת השמש מלבד שאף אחר זריחת' היה צולע אלא שברוח שפעת זריחת שהוא רוח צפונית שמנשבת עם זריחת החמה כדאיתא בפרק הערל הוא המרפא כדי שלא תאמר מיד כשהאיר החמה והוא תלך במערכת הגלגלי' כי יש חולי שהוא תקיף בלילה וכהאיר היום הוא נקלה ודוק ומאחר שלא נדע כמה זרחה שהרי לא נתרפא מיד כדפי' לכך פי' שאות' שעות שמיהרה וכו' ואח"כ בא לפרש ויזרח לו השמש כפשוטו מהרש"ל:

פרק לג

פסוק ח

בד"ה למה הוא לך כו' מלת מי נ"ב ולי נראה דה"ק מי הם המוליכי מנחה אם הם משרתים שלך שקשה למה הוא לך או אם הם בני משפחתך וריעים שלך שהם מבקשים אהבתי שזו אינו קשה למה הוא להם ודוק מהרש"ל:

בד"ה יהי לך מפני שמלת נ"ב ולי נראה דרש"י דייק שלא תאמר אל נא קאי אהודאות שהודה לו על הברכות וזה לא יתכן אלא על האמירה שאתה אומר יש לי רב ואינך רוצה לקבל כולו מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה נסע סכו' כו' של מקרא נ"ב וי"ל לפי שבפ' וישב פירש"י על ימי' רבים כ"ב שנה לא כבד יעקב אביו שהיה בבית לבן ואלו לא שהה כאן לא תמצא כ"ב שנים מהר"ן שפירא מה שפרש"י ויבא יעקב שלם שלם בגופו ובממונו ושלם בתורתו נ"ל כפשוטו היכא דכ' שלם משמע בשלימתו בלי העדר ומ"ה פיר' כולם ואולי ג"כ רש"י למד מענייננו דמה שכתיב אחריו בבואו מפדן משמע שלא למד מלבן ומה שכתיב אחריו ויקן כו' משמע שלא נחסר ממונו שהרי בקרקע קטנה בזבז מאה קשיע' וא"כ ויבא שלם דקאמר לגופו אתי ובעבור זה כתיב ויבא יעקב הוא בעצמו שהרי כבר היה נחסר כדכתיב ותקע כף ירך יעקב וק"ל מהרש"ל:

פרק לד

פסוק כה

בד"ה שני בני כולו יעקב יתירה נ"ב ולי נראה דרש"י דייק מדלא כתיב ויבואו שמעון ולוי בני יעקב אלא ודאי שבא לדרשה וה"ק שני בני יעקב היו ועשו את עצמן כאלו היו שמעון ולוי מן השוק שאינם בניו ודוק מהרש"ל:

מה שתרגם אונקלם ויבאו על העיר בטח ועלו על קרת' דיתבת לרוחצן ולמה לא תרגם בטח על בני יעקב וכדפרש"י א"ל דאי אבני יעקב קאי הל'ל בבטח או בטוחים דהא

מצינו ג"כ בפ' ראה וישבתם בטח אלא נראה דדייק מדלא כתיב ויבואו בטח על העיר ודוק כנ"ל:

פסוק לא

בד"ה את אחותינו כו' כדלעיל נ"ב ולי נראה שאם תפרש עם אחותינו א"כ מה תמיה היא זו וכי בעבור שאחותם היא מ"ה לא יעשה מה אתה אומר ואחותינו כשירה היא ואין ראוי לעשות עמה כבזונה זה לא כתיב במקרא אבל כשאתה מפרש ית אחתנ' כלומר שעושה אות' הפקר משמע שהיא אינה עושה אלא הוא עושה אותה וא"כ היא התימה ודוק מהרש"ל:

פרק לה

פסוק ד

בד"ה האלה מין אילן סרק כו' נ"ב והקש' הרמב"ן והלא דינא בשריפה או מפרר וזוזרה לרוח ואי מותרת ומיירי שביטלו הגוי בע"כ א"כ מותרת לגמרי ולמה הטמינם ואני שמעתי שיעקב אמר לבניו אם ירדפו יושבי הארץ אחריכם וישאלו למה הרגתם אותם ואם שכם וחמור חטאו הם מה חטאו תשיבו שהיינו מתנים עמהם בתנאי גמור להיות לעם אחד ולעבוד אלהי אברהם ולבער הפסילים וכל אלהי נכר והרי בכל בית ובית מצאנו ע"ז ע"כ הטמינ' לעדות ולראייה אם ירדפו אחריה' ודוק מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה הוגד כו' וכדפרש"י לעיל נ"ב מה שפירש"י שהעלימו מיתתה קבלתי מאדוני חמי ז"ל ע"ד הכוונה המקלל החי חייב שהוא בכלל חרש והמקלל המת פטור ודוק מהרש"ל:

פסוק יא

בסוף ד"ה גוים מנשה כו' נ"ב ואני אומר שאין לשבש כאשר נכתוב לקמן בפ' ויחי מהרש"ל:

פרק לו

פסוק ב

בד"ה ואהליבמה היא יהודית כו' נ"ב ויש מקשין א"כ למה כתיב לעיל יהודית איך כינה בשם הרשע שמה לעיל ולא כתב שם האמיתי וגבי בשמת כתב הכינוי לגנאי וי"ל דמ"ה כתיב לעיל בשמת ללמדך על סימוי העין של יצחק מעשנן של אלו מהרש"ל:

בא"ד לחתי ולחוי נ"ב ומה שמקשין העולם וגם רא"ם למה כתב כאן החוי ולעיל החתי י"ל לפי שאפשר שהחוי היה יותר אדוק בע"ז משאר בני אדם ולעיל שינה שמה יהודית כלומר שהיא כופרת בע"ז וכאלו היא בתו של חתי ודוק ומה שמקשין העול' דהכא כתיב

בת ענה ושם כתיב בת בארי י"ל נמי שאותה רשע כינה שמה בת בארי כלומר בת באר לחי רואי לשבח ולא בת ענה שהוא פסול והביא פסולים לעולם מהרש"ל:

בד"ה ענה כו' י"ל א"ה כו' נ"ב והקשה לי משכיל אחד אדרב' נימא ששניה' קלקלו ואז לא קלקל' אלא אשה אחת דהיינו אשת צבעון שפעם אחת בא שעיר עליה ופעם שנית בא עליה בנה ענה ממה שנאמ' צבעון לבד קלקל ושתי נשים אשת שעיר ואשת ענה והשבתי לו שהקילקול אינו שייך כ"כ באשה לפי שאפשר שבא עליה בע"כ וק"ל מהרש"ל:

בא"ד שכך כתבו התו' ונ"ב ותימה על דבריו מאח' שרוצה לפרש שענה היתה נקבה א"כ לא יצטרך לשום פסול ומפרש המקרא כפשוטו בת ענה שהיתה בת צבעון וכן הוא לדעת ר"ת שם ונ"ל שלא דק מהרש"ל:

בא"ד ולית' דא"כ כו' נ"ב ולי נראה דשפי' קמתרצי והא דקרי ליה בנו של שעיר אינו שקר דהא בני בנים הרי הן כבני' ואעפ"י שלא בא הפסוק ללמדינו זה אלא שיצאה מתוך שניהם ונראה כבנו של שעיר מ"מ הכתוב אומר האמת נמי שהוא ג"כ בנו של שעיר אבל אי הוי שעיר בא על כלתו לא הול"ל שהוא בנו של צבעון והתורה הקדושה מעיד' ואלה בני בסיפור הנבוא' וע"פ האמת ומה שפי' גבי אהליבמה כו' ואעפ"י שלא תהיה בתו של ענה לפי האמת לא קפדינן שהרי לא כתב שם ואלה בני וגו' ולא סיפר היחם אלא ודאי בת ענה כמו שהיה העולם סובר ומה שכתב אח"כ ואלה בני ענה וגו' וחשיב אהליבמה נוכל לומר דאדרב' משם יראה דלא היתה בתו מדכתיב בת ענה יתירא ש"מ דה"ק ואלה בני ענה דישון וכל הנולדים ואהליבמה היתה ג"כ נחשבת לבת ענה ואע"פ שאינה בתו וק"ל וכ"ז לפרש"י שלנו אבל לפרש"י שהביאו התו' בפרק יש נוחלין שפי' נמי שענה בא על אמו כלומר על אמו שהיא אשת אביו כמו שבא צבעון על אשת אביו והוא אמו ממש כך בא ענה על אם חורגו דהיינו אשת צבעון מיושב הכל שפיר בסיגנון אחר ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

בד"ה ובדברי הימים כו' דלמא בהיתר נ"ב ולי נראה דלא קשיא כי אע"פ שהם בני ממזרים מ"מ לא עשו כ"כ בפרהסיא שאם היה ידוע לעולם 5d5טיפר וכולו שהוא ענייננו של ראשון ממש אלא שבא לומר כאלו סמך כאן מצד עצמו ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה כי אם הלחם כו' ולכן מה שהקשה כו' נ"ב ואני אומר שCu05dc%א ע"כ חד מהני ב' תירוצים שפי' שא"כ היו העולם סוברין שהיא בתו של אליפז ולא היה לוקחה לפילגש וג"כ לא היתה גדולתו של אברהם מוכחת כדפירש משום דא"א לפרש שבא

שעיר כו' דא"כ היה לו לימנות בבני שעיר והכתוב קראה אחות לוטן דמשמע מן האם לחוד כדפי' מהרש"ל:

פסוק מה

בד"ה מגדיאל כו' שמלכו ברומי נ"ב ולי נראה שבא להודיע כמו שפסקו המלכים כן יפסקו האלופים שהרי לא מנה אחריו אלא א' מהרש"ל:

פרק לז

פסוק א

בד"ה אחר שכתב לך ישובו של עשו כו' נ"ב ולי נראה מדכתיב כאן וישב יעקב בלי צורך שהרי כבר כתיב ויבא יעקב אל יצחק אביו אלא כלומר שהפסיק בתולדותיו של עשו ואח"כ אמר נחזור לראשונה ודוק מהרש"ל:

פסוק ב

בד"ה ואלה תולדות כו' עם וי"ו נ"ב ואני אומר שהוי"ו זו כפשוטו כלומר כבר ספרתי בקצרה תולדותיו של עשו ועתה באתי לספר ולהציע תולדותיו של יעקב ודוק מהרש"ל:

בד"ה תלה הכתוב נ"ב מפני שקשה לו דדי היה בוישב יעקב שחוזר על הראשונות מפני מה הוסיף וכתב תולדות כו' היה לו להתחיל ויוסף היה כו' וק"ל מהרש"ל:

בד"ה בקש כו' עליו רוגזו כו' נ"ב פירש שק"ל למה הפסיק כל עיקר בתולדותיו של עשו בשלמא גבי נח א"א שלא להפסיק וק"ל אבל הכא לא היה לו להפסי' כלל ואם בא להודיע התועלת שיוצא ממנו היה לו לכתוב במקום אחר אלא כלומר הודיע כאן שיעקב ביקש לישב בשלוה פי' מהרש"ל:

בד"ה ובשלשתן לקה כו' קורין אותן עבדים כו' נ"ב ולי נראה דלאו דוקא שהיו קוראין אותן עבדים דח"ו שגנאי היה להם ולאביהם אלא שהיו קורין אותן לשימוש תבא ותעשה לי כך וכאלו היו קורין אותן עבדים דשימוש של עבדות הרי הוא כעבדות ולא היה הדבר כן אלא שבני השפחות נהגו כבוד וחשיבות בבני הגבירות ואותו הדיבור היה גם כן זילות' לבני השפחות שיוסף אמר איך שקורין אותן עבדים ודוק ומ"ה מיושב נמי מה שהקשה הרמב"ן למה לא הצילו אותו בני השפחות וק"ל מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה לסוחרים ואת האגדה כו' נ"ב ונראה לי דלק"מ כי המדינים שמכרו למצריים היינו סוחרי מצרים קודם שמכרו לפוטיפר ומ"ה אל תצערך לפרש לקמן למצרי' כמו במצרים ודוק מהרש"ל:

פסוק י

בד"ה לאחר כו' ולאביו בפניהם נ"ב והנרא' בעיני שדעתו שנ יוסף היה כדי שיפתרו אותו וכן עשו שיאמרו לו המלוך תמלוך וגו' ואח"כ הרגישו בדבר ושתקו ומ"ה חזר וסיפר לאביו בפניהם אולי יפתחו פיהם וע"כ גער אביו וכו' ומה שאמר הבא נבא ע"כ צ"ל שלא היה יודע דאל"כ למה היה פותר כך דכ"ש שיטיל עליו שנאה והיה לו לגעור ולשתוק בפניהם אלא בע"כ לא ידע ומה ששמר הדבר לפי שאין חלו' בלא דברים בעלים ומה שאמר ורבותינו למדו מכאן כו' אפילו לפי פירש הראשון צ"ל כן אלא שרבותינו אמרו שהאמת כן הוא שלא היה מכוין ומגיע לבלהה שגדלתו כאמו אלא הוא דברים בעלים וק"ל מהרש"ל ובב"ר איתא דלכך שמר את הדבר שהי' סבור דלמא תחיית המתים יהיה בימיו ותחזור ותחיה אמו ולכך היה שומר ומצפה ע"ש:

פסוק יד

בד"ה ויבא שכמה כו' לדעת זה נ"ב ובימי חורפי תרצתי מדכתיב וימצאהו ולא כתיב ויפגשהו ש"מ שביקש אותו האיש וימצאהו וק"ל מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה רוח הקודש מעיד' כו' נ"ב אמר בכור אני מקשין העולם שמא דעתו לשם שמים היה וי"ל דא"כ אמאי שיבח יעקב את יהודה מטרף בני עלית יות' היה לשבח את ראובן שבא להצילו לגמרי אלא שדעתו לא היה לש"ש אלא משום שלא יתלה כו' ומה שאמר בכור אני כלומר ידמה אבי שהסירחון בי מאחר שאני בכור ומקנא אותו בעבור הבכור' כי מיד כשקלקל ראובן נטל ממנו הבכורה ונתנה ליוסף ודוק מהרש"ל:

פסוק כג

בד"ה את כתונת כו' אשר עליו נ"ב ולי נראה כפשוטו שהיה הכתונת פסים על זה הכתונת והוציאו שניהם כאחד מלמע' למעלה כדי לומר שאין אנו מקנאין בך בעבור הכתונת אלא הפשיטו התחתון והעליון ממילא היה נפשט עמו וק"ל מהרש"ל:

פסוק כח

בד"ה והודיעך הכתוב כו' נ"ב ואני אומר לולי פירש"י הייתי מפרש שהמדנים אינם מדינים והמדנים הם האנשים המסתחרים למצרים וקרובי' למצרים אבל המדינים לא הלכו למצרים וה"ק קרא ויעברו אנשים ישמעאלים פירש אותן אנשים לא הורגלו להסתחר בעבדי' ובפרע אותן אנשים שסחורתן היה נכאת וצרי ואינם מן הסוחרים הגדולים ואח"כ בעת שמשכו אותו באו המדינים דהיינו סוחרים גדולים שדרכן לקנות עבדים ומ"ה לא מכרו להם אלא לישמעאלים כמובן מן הפסוק כלומר שהקב"ה נתן

סיבה בלבם שיתגלגל הדבר שיבא למצרים ולא למדין והיינו דכתי' נורא עלילה וכו' מהרש"ל:

פסוק לה

בד"ה ויבך אותו אביו כלפי יצחק כו' נ"ב פירש יצחק היה בוכה מפני צערו של יעקב ולא מפני יוסף שהרי ידע בנבואה שהוא חי וק"ל מהרש"ל:

פרק לח

פסוק ב

בד"ה כנעני תרג' נ"ב וכ"ש מה שאמר ר' נחמיה כנעניות היו שפירושו כך וק"ל מהרש"ל:

פסוק ה

מה שפירש רש"י ותקרא שמו שלה פוסקת ר"ל שילהי קייט' ושילהי מסכת' מהרש"ל:

פסוק כד

בד"ה ונ"ל כו' נ"ב ואני אומר מאחר שגזרו על הזנות מימי נח א"כ אזהרתן זו היא מיתתן וק"ו זו שעומדת ליבום מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה שלש נפשות כו' משמע שלא כו' נ"ב ואני אומר והנה תאומים כמו ויהי בבוקר והנה היא לאה כלומר שעכשיו נתפרסם מה שהיא ידעה בשכבר ואפשר שקשה למחבר שלא היה לו לכתוב נא באמצע אלא מקודם הכר או בסוף הענין אלא שאמרה לו הכר שאני הרה תאומים ונא אל תאבד ג' נפשות מהרש"ל:

פסוק ל

בד"ה כנגד ד' חרמי' כו' נ"ב מה שרימז פה נגד ד' חרמי' היינו נגד חוט השני שרימז על החטא שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו מהרש"ל:

בד"ה ויקרא שמו כו' דכיון דשם פרץ כו' נ"ב ול'נ מדלא כתיב ואחר יצא אחיו ויקרא שמו זרח וכתיב ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני משמע שנתינת טעם הוא לשם וק"ל מהרש"ל:

פרק לט

פסוק א

בד"ה ועוד כדי לסמוך כו' למעשה תמר נ"ב ועוד נראה לי דק"ל מאחר שחוזר על הראשונות א"כ היה לו לכתוב ויביאו יוסף מצרימה כמו שכתוב מתחילה או והמדנים מכרו אותו לפוטיפר וכולו שהוא עניינו של ראשון ממש אלא שבא לומר כאלו סמך כאן מצד עצמו ודוק מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה כי אם הלחם כו' ולכן מה שהקשה כו' נ"ב ואני אומר שבודאי סריס ממש היה וקודם זה המעשה כמו יום או יומים היה נתרפא בסיבה זו כדי שיאמין לאשתו ויתפסוהו וע"י גילגול זה ירדו כל אחיו למצרים כדפירש לעיל אבל מ"מ לא אמר' ששכב עמה אלא עשה עמה חדודין קרובי תשמיש מהרש"ל:

פסוק יא

נ"ב לעשות מלאכתו מה שתרג' אונקלום למבדק בכתבי חושבנ' ולא שאר מלאכה משום דק"ל הלא מ' מלאכות כתובים בתורה ותלמודא בפרק במה טומנין דריש כמנין ל"ט מלאכות ע"כ משני שאינה מלאכה ממש ודוק מהרש"ל:

מה שפירש"י דמות דיוקנו של אביו כו' כתבו התו' במסכת סוטה בשם ר' משה הדרשן דדיוקו הוא מדכתיב ואין איש מאנשי הבית שם דמשמע מאנשי הבית לא היה שם איש אבל איש אחר היה שם וזהו דמות דיוקנו ע"כ:

פרק מ

פסוק י

בד"ה כפורחת כו' משיב ידו כו' נ"ב ואני אומר כמשיב ידו הוא פירש כדמות משיב ידו כאלו רצה לשוב ונרתע לאחוריו ועדיין לא שב לגמרי התחיל השני לצאת ולא המתין עד שהחזיר כבר כל ידו ותדע דאי לא תימא הכי למה קשרה השני כלומר להודיע שהוא הראשון אע"פ שאינו נ"מ לענין דין בכורה מ"מ אפשר נ"מ לכבדו להקדימו וכן היה המנהג בימיהם דאל"כ קשיר' השני למה וא"כ קשה הלא לא מצינו דאישתמוט בקרא שום חשיבות והקדמה בשום ענין לזרח אלא שתאמר שדעתם היה שהשיב ידו ממש או יצא כולו והנה לא שב ידו ועומד לצאת ואפ"ה לא הגביר אחיו ויצא וע"כ קראו שמו פרץ ודוק מהרש"ל

פרק מא

פסוק א

בד"ה מקץ כו' עוד שני שנים כו' נ"ב ול"נ דכוונת רש"י לקיים המדרש דסוף הפרשה דסיים מינה לפי שתלה יוסף בטחונו בשר המשקים הוזקק להיות אסור עוד שני שנים אלמא דשני שנים היה אסור וקר' מסייע אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו והוא לא עשה כראוי לו לצדיק לכך נענש שנה ולא עוד אלא ולא פנה אל רהבים והוא פנה לכך נענש עוד שנה דהיינו ב' שנים א"כ צריך לפרש מקץ שנתי' מסוף כתרגומו ולא תפרש מהתחלת ב' שנים דהיינו יום א' בשנה שנייה לאסירתו דא"כ לא יתקיים הא דלעיל ומ"ה פי' דאינו כן דכל לשון קץ סוף הוא ואפי' מה שנאמר מקץ שבע שנים וגו' אפי'

אותו קץ לשון סוף הוא ואיירי בשמיעת כספים כמו שפי' הרב אבל לא שבא לפרש כל לשון קץ ולאפוקי קצה כמו שפי' הוא מהרש"ל. ונ"ב עוד יש מקשין למה לא ראה פרעה השנות הדבר כענין א' ב"פ פרו' או ב"פ שיבלים ונ"ל לפי שהשיבלי' היו מראין לו שע"י השיבולים אלו יתקיים החלום שלו שהיה ע"י השיבולים והנה מאלמין אלומין וגם הפרו' היו עולין מן היאו' לפי שהשובע התחיל רק במצרים לפי שלא תמצא שובע רק בארץ מצרים כמובן מן הפסוק כלומר מן הנילוס יעלה שובע לעולם ולא משום ענין אחר אבל השיבלים רמז לכל העולם דהיינו ותבלענה השבלים שיהיה בכל העולם הרע' ותדע שאם היה שובע בארץ כנען וכי לא היה יעקב מאסף ג"כ מרוב ריבוי השובע שדרך לבא רעב אחר רוב תגבורת השובע שלא בדרך העולם בפרט החכם עיניו בראשו אלא כדפירשי' ודוק מהרש"ל והנה מ"ש שהשובע לא היה רק בארץ מצרים לחוד יפה כתב שכן כתב בהדיא הרמב"ן בפר' זו אך מ"ש שהרעב היה בכל העולם זה אינו סברה כלל דא"כ היו מתים ברעב אותן שלא היו יכולין להגיע לארץ מצרים וכ"כ הרמב"ן בפרשת ויגש והביא ראייה מב"ר ע"ש כנ"ל:

בד"ה כל שאר כו' אבל נהר כו' נ"ב ואני שמעתי דק"ל מאחר דכתיב פה יאור וע"כ נילוס הוא דלא היה במצרים אלא זה ובבראשית קרא נהר פישון אלא צ"ל שהנהר קרוי יאור וממ"נ אם תאמר שכל נהר קרוי יאור א"כ היה לו לכתוב אצל הנהר מה אומר לא הייתי יודע אצל איזה נהר והכתוב לא בא לסתום אלא לפרש ביאור ג"כ לא תדע איזה יאור שהרי כל נהר קרוי יאור ע"כ פי' בודאי כשכתב הכתו' סתם יאור ע"כ נילוס הוא שראוי לקרותו מן הסתם יאור כמו שפי' שעשוי יאורים לאפוקי שאר נהרות אינם בכלל סתם יאור א"ל היכא שכתב להדיא ודוק מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה מכאן שהאדם כו' בסופו נ"ב והב"י בהלכות תענית תמה עליו דא"כ יוסף ג"כ ה"ל להיות שרי דהא ג"כ לא קיים עדיין מצות פריה ורביה דהא לא היה לו בת מדלא השיאה בירידת' למצרי' ונראה דאפשי' שהיתה לו בת ומתה קודם ירידתן למצרים כמו שצריכין לומר לאותו מ"ד שס"ל דתאומות נשאו כנ"ל והתוס' במסכת תענית כתבו דיוסף מדת חסידות היתה בו ומחמיר ע"ע היה:

פסוק ו

בד"ה שדופו' כו' הלי"דש נ"ב בכאן טעה כל עיקר שהרי לשם בכי תבא פירש"י להדיא דשידפון וירקון מכת תביאה וגם דוחק הוא שפירש אחר לשון הלועז ואח"כ מביא התרגום שלא פי' כן א"כ מתחילה למה לא פי' אחר התרגום אלא רש"י מפרש הכא הלעז שהוא מלשון התפעל כלומר שהן מוכות מן הקדים כמו שפירש התרגום אבל שידפון

שבתוכחה הוא שם המכה כמו ירקון ולא מלשון התפעל ודעת רש"י לשם כמו שפרשתי ע"ש ומ"ה פי' הכא הליד"ש בלעז ולשם פ" אשליד"א בלע"ז ואין לומר שהלעז שפי' לשם מלשון רוח קדים קאמר שקרוי כן שהרי הכא פי' להדיא שקרוי ביש"א בלעז אלא שהש' אשליד"א והמתפעל קרוי הליד"ש וכן עיקר מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה ומערפ' כו' הענבלין שבתוכן כו' נ"ב ואני אומר בקצרה הרוח מקשקש' בתוך הגוף כענבול בתוך הפעמון וק"ל מהרש"ל:

בד"ה שבע בנות כו' אתה קובר נ"ב מה שפרש"י פותרין היו אותו אבל לא לפרעה כו' יפה פירש דבודאי חרטומי מצרים פתרו לפי מושכל ראשון מאד בדמיון אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולמה לפי שלא היה לו קורת רוח בפתרונם כלומר מה תועלת לו בהגלות לו זה הענין מה שיהיה מקוד' ויוסף ברוב שכלו הרגיש דבודאי שלא הודיעוהו לפרעה מן השמים אלא דבר גדול שתלוי בו כל קיום המלכות והמדינה וכאשר פתר כן היה שאלמלא לא אספו וקבצו בר בתוך שני השובע אבדה כל הארץ מהרש"ל:

פסוק כג

בד"ה אין נצן לקיין כו' נ"ב ולי נראה דמ"ה הביא התרגו' לסייע שאין בו שום צד לחלוחית והיינו כעצים ארוכים יבישים כסלעי' והיינו שנתרוקנו לגמרי כמו שפי' התרגום הענין ולא המלות ולפי זה הרגיש יוסף כאשר פי' תנחומ' שפרעה בא לנסותו והרגיש בדבר שלא ראה צנומות שהרי בפתרון לא הזכיר יוסף צנומות ומהיכן ידע שלא ראה פרעה בחלום הא לא נביא היה אלא שהרגי' שאם היו צנומות בלי לחלוח כלל א"כ לא יהיה קיום לשנת הרעב מחמת רוב חזקו כפי הענין פתרון של צנומות והוא ידע שלא הראה לו החלום אלא לקיום המלכות והמדינה ודוק מהרש"ל:

פסוק לב

בד"ה נכון ומזומן נ"ב אחר שפירש"י נכון מזומן פירש"י בשב' שני הרעב נאמר הראה כו' כלומר שלא תאמר דלמא מ"ה לא הגיד לפי שהשובע בודאי והרעב הראה אולי יחזרו בתשובה וינחם על הרעה כמו שמצינו גבי ננוה ומ"ה אמר יוסף נכון מזומן הדבר כלומר נגמר ונחתם וכאלו כבר בא וא"כ צריך לפרש למה כתיב הראה וק"ל ואולי גם מיושב מה שמקשין העולם למה התחיל יוסף בתקלה ואמר יהיו שבע שני הרעב וגם שלא כסדר שהרי השובע היה מקודם אף שהרמב"ן ג"כ פי' יפה מ"מ נ"ל שדעת יוסף היה לפתור אותו כך שיהיה הרעב בודאי ולא יועיל שום דבר לבטלו כמו גבי ננוה ומ"ה פתר כך ובקש שיהיה רעב וע"י זה יהיה פליטה לו ולכל בני אביו שיתקבצו כולם אליו ודוק מהרש"ל:

פסוק לט

בד"ה אין נבון כו' פי' זאת נ"ב ולי נרא' דמ"ה פירש"י כן שאם תפרש שלא היה בנמצא כמוהו זה אינו שהרי עיקר מעלתו איש אשר רוח אלהים בקרבו וכי לא היה כבר אברהם שנתפרסם שמו בכל העולם כולו והיה נביא אלא כנגד עבדיו וחרטומי מצרים אמר אם נלך ונבקש הנמצא כמוהו שהרי יש בו רוח אלהים מש"כ בכל הנמצאי' לעת עתה שהרי החרטומין וכל חכמים אין דומין לו לפי שרוח אלהים בקרבו ועוד נראה דאף מקרא דייק שאם לא היה בא לפרעה אלא כדי לספר מעלותיו שלא היה בנמצא כמוהו הוה ל"ל הנמצא איש אשר בו רוח אלהים כזה ושב כזה על סוף המבוקש אבל עכשיו דיבר פרעה נגד עבדיו אם נלך ונבקש הנמצא כמוהו ולמה לא נמצא איש בגוף וידים ורגלים כמוהו על כן מתאר הענין כאלו אמר והשיב נגד שואליו לא תמצאוהו כן לפי שרוח אלהים בקרבו ודוק מהרש"ל:

פסוק מז

בד"ה לקמצים כו' נ"ל כו' נ"ב ול"נ לפרש כפשוטו כל מעט ומעט שבא לידם היו מקמצין ומאספין וקימוץ הוא מלשון קומץ ממש ולא שהיו אוצרין רוב המותר שלא לצורך אלא אף היו מצמצמין ומקמצין יד על יד וכל הראשון שבא לידם וכך היו עושין כל שבע שנים ופירש של הרא"ם נ"ל דוחק מהרש"ל:

פסוק נה

בד"ה אשר יאמר כו' נ"ב וז"ל השמעוני וב"ר אפי' יאמר לכם חתכו לכם מן בשרכם והשליכו לנעמית עשו והיינו דכתיב וכל אשר יאמר לכם תעשו פי' מלכם דייק דהיינו מעצמיכם וממילא אתא למילה וזו המחוור בעיני מכל הפי' מהרש"ל:

פרק מב

פסוק א

סוף ד"ה ודומה לו כו' נ"ב והמדקדק בגמרא בדף י"א משמע מלשון רש"י ותו' כפשוטו שלפי' הראשון הוא ראי' ממש ולא מל' שביעה וכן אית' בשמעוני וז"ל למה תתראו אל תצאו ובידכם פרוסה מפני התרעומו' ואל תכנסו כולכם בשע' אחד מפני העין ע"כ משמע להדיא דלשון ראייה הוא לפי' הראשון כלומר אל תראי עצמיכם כפשוטו ע"כ נראה דללשון כחישה הוא מביא הפסוק ומרוה גם הוא יורה והוא לשון כחישה ובלשון אשכנז טנט זע"ט כמו ודשנו וכן הרבה וק"ל מהרש"ל:

פסוק ב

בד"ה ולא אמר כו' והג"א כתב דלכך הל"ל לכו משום דהיה לו לתפוס בדבריו לשון צח והגון ולא לשון ירידה ומה שכתיב וירדו אחי יוסף ל"ק משום דלישנא דקרא הוא

ולא ידעתי מה יעשה בפסוק רדה אלי אל תעמוד וגו' וכן והורדתם את אבי וגו' לכן נ"ל כמו שמצאתי ביש נסחאות שלא היה כתוב בהן ולא אמר לכו רק רדו שמה רמז כו' והיינו ממלת שמה מפיק ליה שמיותר הוא דבתר הכי כתיב ושברו לנו משם א"נ דלא הל"ל כלל רדו שמה דהא כתיב בתר הכי ושברו לנו משם אלא עכ"ל רמז כו' וכן משמע במדרש רבות ע"ש:

פסוק יד

בד"ה הוא אשר כו' נ"ב ואני שמעתי חיבור הענין כך אמרו בני יעקב אין אנו מרגלים שהרי כולנו בני איש אחד אנחנו וכי מן האפשרות שהאחד ישלח כל בניו למקום הסכנה כזו להיות מרגלים והוא השיב אדרבה הוא הדבר אשר דברתי שאם לא הייתם אחים היה מן הסברא להאמין לכם שאין אתם מרגלים שאין רגילות שעשרה בני אדם יאמינו זה לזה שלא יגלה א' על חבירו אבל מאחר שאתם אחים א"כ אין תימא ודוק מהרש"ל:

פסוק כד

בד"ה ויבך כו' מפני ששמע נ"ב ולי נראה לפרש דאי לא שמע שמתחרטין אין כאן בכיה אלא רוגז וכעס היה לו להלביש עליהן ולזכור מה שעשו וההיפוך של הבכיה שבאה מרכות הלב וק"ל מהרש"ל:

בד"ה לעיניהן כו' יחידי משמעון כו' נ"ב ונראה לי ליישב מה שאמרו חז"ל בתענית אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו על בני יעקב שאמרו מה זאת עשה אלהים לנו אף שכבר הצדיקו עליהם הדין באמרם אבל אשמים אנחנו אלא שהיו מרננין על מה שהוסיף ה' עליהם הוה אחר הוה ללקות בכפלים והיה להם להשיג מאחר ששמעון ולוי יותר חטאו במכירתם והם היו העיקר משום הכי באו להם סיבות זרות יותר מלאחרים שהאחד נתפס והשני מצא את הכסף ודוק ולפי פיר' האבן עזר' שפי' האחד הוא ראובן א"כ היה מתקונן על מדותיו של מקום ואמר מה זאת עשה אלהים לנו הלא אני אמרתי אל תחטאו בילד ואלי בא הסיבה יותר מכולם והיינו אולת אדם תסלף דרכו שהיה לו להזכיר מעשה בלהה וק"ל מהרש"ל:

פסוק לו

סוף ד"ה שמא הרגוהו כו' נ"ב ולי נראה דלק"מ דבודאי מתחילה לא חשדם עד שראה ששמעון איננו אתם א"כ סבר בודאי מכרוהו וסופו יוכיח על תחילתו כשנודע לו אמיתת דבריהם של שמעון חזר אף מן החשד של יוסף וק"ל מהרש"ל:

פרק מג

פסוק יד

בד"ה שדי כו' היכולת בידו נ"ב וכך נראה לי ההוצעה שאמר יעקב לבניו הלא עשיתי כל מה שראוי לעשות בדרך הטבע וההנהגה הישר' לפייס אדון כמוהו ואם כל זה לא יועיל א"כ השגחה פרטית וסיבת אלהים הוא ולא בדרך הבחירה א"כ אינו חסר אלא תפילה והריני מתפלל למי שהיכולת בידו ליתן רחמים אפי' לאיש כמוהו שיש לו שנאה בתכלית עליכם וחקוקה כבר בלבו וישוב ממנה מהרש"ל:

פסוק יח

בד"ה עלילת הכסף הוצרך כו' נ"ב מה שפירש"י ולהתגולל שתרגם ולאתרברב' כו' כלומ' להתפלל לא פי' כלל אחר דקדוק לשון המקרא אבל להתגולל פירש התרגום שפיר אחר המקרא אף שלא פירש כמותו כי רש"י פירש מלשון גלגול ק"ל וגם בעבור שפירש התרגם על להתגולל ולאתרברבא ג"כ תואר ולהתנפל ולהסתקפה אע"פ שאינו מכוון אחר הלשון אבל לפירש"י שפירש מלשון גלגול א"כ ולהתנפל הוא כפשוטו פירש ע"י גילגול באה הנפילה ודוק מהרש"ל:

פסוק כו

בד"ה ויבא יוסף כו' נר' מדרשם בפירושו תחילת הקרא ויבא יוסף הביתה רצונו לומר דרש"י פירש כן אהבית' קמא דקרא וא"כ תימה מה זה שסיים בדבריו כי כבר הובאו בית יוסף מה בכך דלמא הם היו בבי' יוסף אבל יוסף לא היה בביתו והל"ל כי כבר היה יוסף בביתו והג"א נר"ו הבין ג"כ דכוונת רש"י אהבית' קמא דפירש מפרוזדור לטרקלין דאל"כ אלא בית ממש היכן היה יוסף שאמר ויבא יוסף הביתה ע"כ ותימה על דבריו דלמא אה"נ לא היה כבר בביתו אלא בשדה או בביתו של פרעה לכן נ"ל דרש"י דייק הביתה בתרא ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה דק"ל הלא כבר הובאו בית של יוסף כדכתיב ויבא האיש את האנשי' ביתה יוסף אלא עכ"ל מפרוזדור לטרקלין ואפשר דכוונת הרא"ם ז"ל ג"כ כמו שפרשתי כמו שמשמ' מסוף דבריו ומ"ש בתחילת דבריו ויבא יוסף ט"ם הוא ודוק כנ"ל וכן שמעתי ממהר"א היילפרון ז"ל:

פרק מד

פסוק ז

בד"ה ותרגומו כו' קושט' נ"ב ופירש הוא מלשון גנאי אלא שכינה התרגום לפי הענין ר"ל בלשון כבוד כלפי מעלה קושט' אינון דיר כו' בתמיה והכא סבור התרגום דא"א לפרש מלשון גנאי כי מה להם תשובה בזה הלא הוא חושב אותו באותו גנאי ודוק מהרש"ל:

פסוק יג

מה שפירש רש"י מדברי רז"ל מטרפולן היתה כו' יש לתמוה מנ"ל ופירש בעל מתנ"כ בפירושו לרבות דדייקי מדנקט ל' עיר ולא לשון כרך ולא נהירא דא"כ הא דכתיב לעיל בפר' זו הם יצאו את העיר וגו' וכן בפר' וארא כתיב כצאתי את העיר מא"ל ועוד דכרך לשון התרגום הוא ולא לשון המקרא ולכאור' נראה דדיקי לישנ' דהעירה דהל"ל העיר וכן דייק לישנ' דרש"י ולכן נמי קאמר עיר בינונית של י' בנ"א דזה מרומז בב' ההי"ן של העירה אך ק' מה יעשו בהעירה דגבי יריחו וכן בשאר מקומות ושמא כל היכא דאיכא למדריש דרשינן כנ"ל:

פסוק יח

בד"ה ואל יחר כו' אליו קשות נ"ב ולי נר' לפרש שאין הפי' שדיבר אליו דברים זרים שלא נאמרו בפרשה שזהו דוקא לפי הדרש ולא מהמובן בפשט הכתוב אלא ה"פ שדיבר עמו בחוזק כאיש שמדבר עם רעהו ומוכיחו על פניו ולא ברכות ובכי וע"ז אמר ואל יחר כו' כלומר מאחר שאתה חשוב כמלך לא היה לו לדבר עמך בחוזק ודוק מהרש"ל:

בד"ה סופך ללקות כו' נ"ב ולפ"ז קשה דהול'ל ותהיה כפרעה שהוא עתיד ולא כמוך שהוא הוה ע"כ פי' ד"א כו' ואף זה לא יתכן דא"כ הל"ל אתה כפרעה מהן כמוך אלא סופך ללקות עליו בצרעת שיאמרו כמוך כפרעה ודוק ומ"מ קשה דהל'ל כפרעה כמוך אלא לרמז נמי שאם תקניטני אהרוג אותך ואף פרעה ומ"מ פשט הפסוק אינו מיושב כלל לפ"ז דא"כ מאי אל יחר דאין דרך לומר אל יחר אדוני כי אהרוג אותך אלא העיקר פירושים הראשונים צרעת ומבטיח ואינו עושה כו' ודוק מהרש"ל:

בד"ה מבטיח כו' נ"ב וי"מ א"כ ריבך ריב וסוד אחר אל תגלה מה לו להזכיר פרעה ולביישו בכדי מאחר שאין מביא ראייה ממנו ובפרט מאחר שמצינו שחלקו הנביאים כבוד למלכות כגון משה לפרעה ואליה לאחאב ונ"ל דרמז לו מאחר שפרעה גוזר ואינו מקיים ק"ו שמבטיח ואינו עושה א"כ אל תשען במשענת קנה רצוץ הבטחות פרעה כלומר ראוי לך ליראֹ מאלהים ולהבטיח עליו ולעשות הישר בעיניו ודוק מהרש"ל:

פסוק יט

בד"ה בתך היינו כו' נ"ב רבו בזה המפרשים והכל הבל דבודאי מיסתבר לומר בת מאחות וא"כ גבי בתך היינו מבקשים מוכרח לפרש וכי אחד מאתנו היה מבקש בתך וא"כ טוב לומר בתך מאחותך שזהו רחוק אבל אחותינו אתה מבקש טוב לפרש כן שהוא אחות כל האחין כאחת וכי בעבור זה חקרת ודרשת אחרינו מה אנו ומשפחתנו כדי שתקח אחותינו של כלנו ודוק מהרש"ל:

בד"ה ואחיו כו' תמוה מאד נ"ב ואני אומר דלק"מ כי מפני היראה היה אומר דבר שאינו ברור לו כשמש אבל יראה שלא יתפשוהו אותו ויאמרו לו והלא לא אמרת מת אין בזו תפישה שיאמר בתחילה הייתי סובר שהוא חי ועכשיו אני רואה לפי קושי מזל שלנו שהוא מת מאתנו שהרי כך אירע לנו בודאי עמנו ק"ו בספק נאבד מאתנו ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה וקרהו אסון כו' בזה הסיפור כו' נ"ב ולי נראה דדייק מדכתיב ברעה ולעיל כתי' אבל שאולה אלא כלומ' שאני שרוי בלא אשה החביב' והשרוי בלא אשה שרוי בלא טובה והפך הטובה היא רעה הרי כאלו מתו כולם ביום אחד ודוק מהרש"ל:

פסוק לג

מה שפירש"י לגבורה ולמלחמה ולשימוש ה"פ לגבור' כלומר ידוע שאני גיבור יותר מהוא שהוא תועלת המלחמה והשימוש וק"ל ויש מקשין הלא השיב לו יוסף חלילה כו' האיש אשר נמצא הגביע בידו כו' וגם מתחילה אמר יהוד' בעצמו אשר נמצא הגביע בידו יומת כו' ולבסוף כשנמצא אמר בעצמו שכלנו נהיה עבדים וא"כ מה יעשה בהבטחת אביו אלא כך נ"ל ההוצעה אמר יהודה אלו היית ממית אותו כדין גנב ואנחנו עבדים החרשתי כי מה לנו לעשות נגד הדין כי האלהים מצא עון עבדו ואם הפסדתי שני עולמות מה לי לעשות מאחר שערבתי א"כ מוכרח אני לייאש על הספק כדרך הערבים אבל עכשיו שויתרת לו המיתה ואמרתי שנהיה כולנו עבדים והשבת חלילה א"כ מרגיש אני שהכל עלילה שהרי מצד החסד באת עלינו לפי דבריך שאין אתה מימית אותו וגם אתה מוחל לנו עבדות א"כ כ"ש מן הראוי שתקח עבד אחר במקומו שמעולה ממנו לכל דבר בפרט שאין אדם רוצה בעבד גנב אם לא ע"י הדחק וא"כ למה הוא לך אלא שהכל עלילה ודוק מהרש"ל:

פרק מה

פסוק ב

בד"ה וישמע כו' נ"ב ולי נראה שאין שייך להוסיף דא"כ ה"ל לינקוד וישמע בקמ"ץ השי"ן וק"ל מהרש"ל:

פסוק ד

בד"ה גשו כו' דקא דייקי לה כו' נ"ב ולי נראה להוסיף דבודאי עיקר ההתקרבות הוא מחמת המילה ולא מחמת פיוס שהרי אם ידבר ברכה ובתחנונים ממילא יתקרבו וגם לשון הגשה הוא לשון קירוב ממש והיה מתיירא שמא יתבהלו ע"כ אמר נא כלומ' שהגשה הזאת תהיה בלשון רכה א"נ מדקאמר גשו כו' משמע שהיה מקרבן כו' ומדקא' אלי משמ' בקרוב ממש ומחמת המילה כלומ' גשו נא לדבר שאלי וק"ל מהרש"ל:

פסוק ח

בד"ה לאב כו' הנקרא פטרון נ"ב ולי נראה מתוך שהיה נקרא חבר לפרעה בגדולה וגם מנהיג ביתו מ"ה הוא לאב אבל פטרון לחוד שהו' מנהיג ביתו אין בזה שיהיה לאב פרע' כמו גבי מנהיגי' וגזברים שאין עליהם אלא שימוש שירות שלו ולא אב אלא בע"כ מאחר שהוא חבר שלו במעל' עליהם שהוא מנהיג הרי הוא כמו אב לפרעה ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

בד"ה והנה כו' יוסף לא מת כו' נ"ב ואני אומר שדעת רש"י כך עיניכם הרואו' בכבודי כבר שקשה לכם להשיג שאני יוסף אותן העיני' כבר ראו שאני מהול וא"כ מה תאמרו עדיין הדבר שקול שהרי המילה אינה ראייה מוחלט' דשמא מבני קטורה הוא כמו שכתב רא"ם ע"כ אמר כי פי המדבר אליכם כו' כלומר זה יכריע כך נראה בעיני עיקר מהרש"ל: **מה שפרש"י מה בנימין אין לי שנאה עליו כו'** קשה איך בא זה בענין המקרא שבא להוכיח להם בראייה שהוא אחיהם ויאמינו לו ואיך נופל לומר אין לו שנאה ונ"ל דה"ק להם ההתודעות שאני מתודע לכם אל תאמר שהו' כדי שתאמינו לי ותבואו אלי כדי שאוכל לנקום נקמתי מכם על זה אמ' ועיני אחי בנימין כו' שהרי אני מתודע ג"כ לו ואותו ההתודעו' אינו אלא שהוא יקבלני לאח ולא שיהא הוא תחת ידי ג"כ כך הוא ההתודעות שאני מתודע לכם הוא שתקבלו אותי לאח ולא שיש לי שנאה עליכם ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה על צוארי כו' שינויא דקרא כו' נ"ב בב"ר לא נאמר כן אלא לשון של רש"י היא לפי הנוסח של הרא"ם ז"ל אבל ברש"י שלנו לא נאמר צוארו כתיב וכן בכל ס"ת שלנו כתיב צואריו ומ"מ נראה דרש"י דייק מדכתיב בכה על צוארו שהוא כפשוטו לשון צואר בלי יתור ולמה בכה על צוארו ולמה כתב אלא להודיע שבכה על המשכן שהוא בגובה כמו צואר ומאחר שאין לנו יתור א"כ אין כאן אלא משכן אחד בע"כ בצוארי שמיותר לשני משכנות ותדע שלשון צואר מורה על המשכן שהרי גבי אחיו כתוב ויבך עליהם ודוק מהרש"ל:

פסוק כג

מה שפרש"י כזאת כחשבון הזה משום דמצינו בלשון כ' שפירושו כחשבון הזה וקראוהו חכמי הלשון כ' השיעור כמו כשש מאות איש כבחצי כמחנה כחצות הלילה כאלפי' אמה אף כאן כזאת כחשבון הזה ספר דקדוקי רש"י והא דכתיב כזאת ולא כזה פי' הרמב"ן משום דמנחה לשון נקבה היא:

פסוק כד

בד"ה אל תרגזו כו' תרגז עליכם נ"ב פירש"י שאם תתעסקו שמא תטעו מהרש"ל:

בא"ד אל תפסיעו פסיעה גסה כו' נ"ב ולי נראה דהכל אחד דהא ודאי לא ציוה שלא יתעסקו בדברי תורה כלל אלא לא תתעסקו בדבר הלכה שהוא דבר עיוני כדמוקים בגמרא וה"ט משום שאמרו רז"ל כל הפוסק ממשנתו ואמר מה נאה אילן זה כו' והיינו דבר עיוני שלא יפסיק ויבלבל כל מה שעיין וא"כ ירגז עליה' הדרך כלו' שיתגבר הליכתם מחמת שבודאי תתעו אבל המדרש קאמר אל תפסיקו מדברי הלכה כלומר מגירסה מבוררת שיכול אדם להפסיק בה לצורכו ולחזור לפרקו ולא תתעו בדרך בודאי אל תפסקו ממנה כדאיתא בגמר' שנים שמהלכי' בדרך ואין בפיהם ד"ת ראוין לישרוף ומוקי לה למיגרם אלמא דבעי למיגרס ואולי הזהיר אותן יוסף על העיון שלא יעיינו בסוד פרשת עגלה ערופה ששלח אל אביו וק"ל ומה שפרש"י ד"א אל תפסיעו כו' תחילת דבריו הוא דברי רבי אליעזר ואחר כך מסיק תלמודא במתני' תנא אל תפסיעו כו' והכנסו בחמ' לעיר ונ"ל שסובר האי תנא שהזהיר אותן יוסף על רוב התגברות ההליכה יותר מדאי כגון להלוך עד הלילה מהרש"ל:

פסוק כז

בד"ה וירא כו' נ"ב ולשון וירא כלומר הבין ונראה בעיני כמו וירא את האור ואני קבלתי שכתב מקצת סימני' ממה שלמד על העגלות מהרש"ל:

פרק מו

פסוק י

בד"ה בן הכנעני' כו' דהכא תגרי' כו' נ"ב ולי נראה דלא שייך כאן לפרש תגר' דא"כ מה בא הכתוב להשמיענו כאן יותר מבכל שאר השבטים ואיך תלה בתולדות הבנים אם לא שבא להשמיענו חידוש וכו' מהרש"ל ז"ל:

פסוק כו

בד"ה צריכין אנו כו' דכיון דכתיב כו' נ"ב ונראה לי דאי לאו שמתו א"כ היה לו למנות' בשמות' כמו שמנה דינה אלא וודאי שמתו ומלבד נשי בני יעקב על נשים אחרים קאמר שלקחו אחרי כן והא דקאמר מלבד כו' אע"פ שאינם מיוצאי יריכו לק"מ כי לא בא להודיע הפרט מי הם ומי אינם הם אלא שבא להודיע שבא בשבעים נפש יוצאי ירך יעקב במצרים זולתי הנשים שעמהן ודוק מהרש"ל:

פסוק לד

בד"ה בעבור כו' תועבות מצרים נ"ב ואני אומר שלעולם תועבת מצרים הוא ל' כינוי וגנאי לע"ז וכאלו אמר אלהי מצרים ומ"ה נתן להם פרעה מרעה טוב כי הוא היה אוהב רועי צאן וכן מוכח בפר' בא ע"ש מהרש"ל:

פרק מז

פסוק יח

בד"ה בשנה השנית כו' שפירושו עד כו' נ"ב ואני אומר הוכרח לאשר וזולתו לא יהיה נופל מלת כי אם תם למלת אדוני שלא יהיה מחובר מלת כי אם תם הכסף למלת אל אדוני וזה אינו נכון אבל במקום אשר נופל הלשון כך כאשר תם הכסף מה היה אל אדוני כלומר כבר בא אל אדוני ודוק מהרש"ל:

בד"ה בלתי אם כו' תפרשנו כו' נ"ב מה צריך לאריכת דברים אלא מהו אם גויתנו כי אין נופל כאן אם בלשון תנאי ולא בלשון אשר אלא בלשון אם לא מהרש"ל:

פסוק כח

בד"ה מצרת השיעבוד כו' נ"ב ומ"ה הוכרח לב' פירושי' דאי משום צרת השיעבוד לחוד היה לו לעשות סתימה בפרשת שמות ואי משום הקץ לחוד היה לו לעשות סתימה גבי ויקרא יעקב לבניו ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה סופו כו' מהכא משמע כו' נ"ב ואני אומר שכל הג' טעמים מוכיחין מן המקרא אל תקברני במצרים משום כינים ונשאתני ממצרים משום ע"ז וקברתני בקברתם משום גילגול מחילות וכן הסדר בב"ר ומה ששינה רש"י ודרש טעם של גילגול קודם טעם עשיית ע"ז שהוא קודם לו משום שרש"י מפרש ענייני הקבורה אל תקברני ממצרים משום כינים וא"כ למה דוקא בקבורת אבותי ולא בשאר מקומות ע"כ הוכרח לפרש מיד משום גילגול ואח"כ מפרש היתור ונשאתני ממצרים ודוק מהרש"ל:

פסוק ל

מה שפירש"י כמו וישכב דוד עם אבותיו פי' דא"א לפרש התם על הקבורה שנקבר עם אבותיו בבית לחם או עם אברהם יצחק יעקב בחברון שהרי כתי' אח"כ ויקבר בעיר דוד שהיה ציון וק"ל

פסוק לא

בד"ה הפך כו' וא"ת ומי הכריחם נ"ב כנ"ל: ולי נראה דאל"כ הל"ל לעל ראש המטה אלא השתחואה ליוסף ובאיזה מקום על ראש המטה מהרש"ל:

פרק מח

פסוק ד

בד"ה בשרני כו' ולכן לא נ"ב ואני אומר לשם פירושו קהל גוים מנשה ואפרים והיינו מאחר שכתב בתחילה גוי שהוא בנימין וממילא קהל גוים הוא שני אומות וגם מאחר שכתב בתחילה גוי דרך ארץ הוא לכתוב על ריבוי גוים קהל גוים אבל הכא שלא הזכיר

בתחילה עם אין כאן הוכחה שקהל עמים הוא שנים אם לא שתפרש קהל חד ועמים חד ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה ואעפ"י כו' זה לכאן נ"ב יש מקשין איך בא זה הענין לכאן הי' לו לומר מיד אחר שנשבע לו ונ"ל כך אמר יעקב ליוסף אל יעלה בלבך מה שאני מברך אותך ועושה אותך בב' שבטים אין בידי אלא שהקדוש ברוך הוא ברכני ובשרני שעתיד אחד מבני להתחלק לב' שבטים והיינו איזה שימצא חן בעיני המקום ויתרבה באוכלסין ואני מברך אותך דרך פיוס להפיס דעתך בין יהיה בין לא יהיה רק שתסיר מן הלב מה שיש לך עלי לכן אמ' כבר ידעתי זה אבל באתי להוציא אותן הדברים מלבך באות ובמופת כדי שתדע ותבין שהברכה אינו דרך פיום אלא אמת הוא ובידי לברך ועושה אני מרוב אהבה ודוק מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה כי יודע כו' ואע"פ כו' נ"ב ואני קבלתי כי מנשה הבכור כלומר בעבור שהיה הבכור היה משכל ידיו ולולי כן היה מהפכן להדיא ודוק מהרש"ל:

פרק מט

פסוק ג

בד"ה ראשית אוני כו' ואע"פ שאין כו' נ"ב ומחמי קבלתי משום שהיו לה עיני' רכות וסומא אין לה טענת בתולים מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה אבל כו' כלומר ולכן נ"ב ולפי פירושו קשה שהיה לו לומר שהרי בד"ה מצינו מהו אבל דקא' ועוד לעיל היה לו לפרש גבי שבטו של שמעון וקבלתי מאמ"ז לפי שגבי שמעון נאמר בסודם אל תבא נפשי שהוא לשון נסתר לנפש הנקבה כמו נוכח לזכר וגבי כבוד שהוא לשון זכר צריך אתה לפרש בלשון נוכח ולא נסתר דאל"כ הל"ל אל יחד אלא כמדבר עם הכבוד ומ"ש אלא מ"ה דיבר אל הכבוד להזהיר שלא יחלל כבודו אבל במקום שאינו חילול לכבוד אלא לייחס יחדו לשם ודוק מהרש"ל:

פסוק ט

בד"ה בני עלית כו' נ"ב מה שפרש"י בני על יהודה ולא על יוסף הוא נשמע מן הנגינה ובעל הנגינה אפשר כיון לזה כדי שיהיה קאי מטרף על יוסף ותמר ודוק מהרש"ל:

פסוק כג

נ"ב וימררהו ורבו וגו' פרש"י האחים וגם פוטיפרע מוכרח רש"י לפרש שניהם דאי פוטיפרע ואשתו לחוד א"כ מהו וישטמהו בעלי חצים דבע"כ אאחי יוסף קאי ואאחי

יוסף לחוד נמי לא קאי דא"כ הל'ל מקודם וישטמהו בעלי חצי' ואח"כ וימררהו ורבו כסדר הענין ודוק מהרש"ל:

פסוק כו

בד"ה תהיינה כו' בסופו נ"ב פי' שגברו על ברכת הוריו ולא הראשונים לבד לראש יוסף אלא בשוה עם שאר אחיו ודוק מהרש"ל:

פסוק כז

בד"ה זאב כו' אין מילת כו' נ"ב ולי נראה דק"ל דה"ל למכתב זאב טורף כו' והעיקר שבא לפרש דל"ת הוא יטרף הזאב וק"ל מהרש"ל:

פרק נ

פסוק ו

בד"ה אבל ירא כו' נ"ב והקשה חמי וכי בעבו' שהוא יעבור על השבוע' הותר לו לעבור ג"כ על שבועתו אלא י"ל דה"ק לו אם אני אגלה שאין אתה יודע שבעים לשון ואני יודע א"כ בהכרח ימליכו אותי וא"כ אקיים שבועת אבא ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

בד"ה שהם מבנות כנען בסופו נ"ב ולי נראה דלא דק דמאחר שמפרש תלמודא מאי כנעני תגרא א"כ מה שהזכיר רבי נחמיה לא עדיף מן המקרא וכאלו אמר שהשבטים נשאו כנעניות כמו שנשא יהוד' ולא אחותם ודוק מהרש"ל:

פסוק טו

ונ"ב עוד יש מקשין מה היה דעת יוסף שריחק אחיו מעל שלחנו ונ"ל דדעת יוסף היה שקירבם בתחילה כדי שלא ידמו אחיו שיש לו לב עליהם ומה שלא עשה להם רעה משום שחס על כבוד אביו אבל לאחר מיתת אביו אם יראו שלא אעש' להם רעה בודאי אין לי לב עליה' שהרי אין כאן מי שיעכב על ידי ודוק מהרש"ל ותירוץ זה מספיק במדרש שלא נאמר שם משום כבוד אביו אבל לפירש"י דפי' שהיה מקרבן בתחילה משום כבוד אביו לא יתכן תירוץ זה דא"כ נ"ל כבוד אביו דהא בתחילה עשה שלא ידמו האחים שיש לו לב עליהן לכן נראה דלפרש"י לק"מ משום דמתחיל' עשה משום כבוד אביו משא"כ לבתר מיתת אביו שאין שייך כבוד אביו ואפשר שדעת הרב דמה שנקט רש"י כבוד אביו פי' כך היו סבורין בני יעקב אחיו אבל באמת לא כך היה אלא שלא יסברו שיש לו לב עליה' כדפי' הרב ז"ל כנ"ל:

שמות

פרק א

פסוק ה

בד"ה והלא הוא ובניו היו בכלל שבעי' כו' נ"ב ול"נ דה"פ והלא הוא ובניו היו בכלל ע' וא"כ דאם בא הכתוב רק לומר שעמו היו שבעים נפש זה אינו שהרי רק עם בניו היו ע' והל"ל ויוסף ובניו היו במצרים ועוד מה בא ללמדנו מאחר שלא רונה כאן בפרוטרוע אלא שכתב ע' נפש שהיו כולן צדיקים כו' וק"ל מהרש"ל:

פסוק יא

בד"ה שלא היו ראויו' כו' נ"ב ואני אומר בודאי מדכתיב את פיתום ואת רעמסס משמע שכבר היו בעולם ומה שהקשה מויבן את ננוה וגו' מי הגיד לו שאינו כן דלמא פירושו שמתחילה היו קטנות וכן דרך בוני עיר וק"ל ושם לא כתב שום תואר ע"כ הוצרך לכתוב שם העיר הנקרא בסופו אבל הכא סגי בערי מסכנות לחוד ודוק אבל מה שפי' רש"י שלא היו ראויות כו' משמע שמתחילה לא היו ערי מסכנות לפי שלא היו ראויו' וחזקות לכך דאל"כ ה"ל לפרש בתחילה היו ובנו אותם חזקים לאוצר ומדהאריך רש"י יראה שמתחילה לא היו ערי מסכנות אלא ערים בעלמא ולי נראה דמן המקרא יראה שמתחילה היו ערי מסכנות רק שהיו חלשות וחזר ותיקן אותם להיות חזקות כדרך אוצרות דאל'כ הל"ל ויבן ערים למסכנות כי אין אדם בונה מסכן אלא חדר שהוא למסכן אלא פירושו שהיה בונה ערי מסכנות שהיו כבר ערי מסכנו' ודוק מהרש"ל וי"מ דרש"י דייק מדהזכיר כבר רעמסס בפר' ויגש ש"מ שהיו מקומות כבר קודם שבנה אותם:

פסוק טז

בד"ה שאמרו איצטגנינין כו' נ"ב ולי נראה דמ"ה החיה את הנקבו' משו' שאין חשש בריבוין ובפר' לפי מה שכתבו י"מ שדעתם היה לבסוף כשיתמו הזכרים שיקחו הנקבות לעצמן אלא שק"ל הלא בתחילה אמרו נתחכם כדי לדונם במים ובכאן אמר והמיתן אותו בלא מים ע"כ פי' לפי שראו איצטגנינין כו' וא"כ מן הדין אוכל להמית' מאחר שיבא להושיע' ולהוציא את שלי בע"כ ע"ד הבא להרגך כו' ומ"ה אח"כ כשחזר ואמר היאורה תשליכהו מוכרח רש"י לפרש לפי שראו שסופו ללקות במים ודוק וכן קבלתי מאמ"ז מהרש"ל:

פסוק יט

בד"ה ורבותינו דרשו כו' נ"ב ול"נ דמ"ה דרשו רז"ל כך כדי לפרשו אחר לשון המקר' ולא אחר התרגו' שפי' חיות פקחות ודוק מהרש"ל:

מה שפרש"י שנמשלו לחיות שאינם צריכין מילדות ק' הא אמרינן בב"ב פ' השותפין אילה זו רחמ' צר והקב"ה מזמן לו נחש בשע' שכורעת לילד אלמא שאינ' יולדת מעצמה י"ל דמ"מ א"צ למילדת בני אדם פענח רזא:

פרק ב

פסוק ו

בד"ה את מי ראת' את הילד נ"ב פי' דאל"כ הל"ל ותרא את הילד אלא כלומר ותרא אותו את מי הילד ובעבור שתואר זה מיותר מ"ה דרשו רז"ל שכינה ראתה מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה ריעך רשע כמותך דאל'כ ריעך ל'ל כו' נ"ב ול"נ בלא יתור דרעך אלא מלישנ' קדייק דמאחר שקרא לאחד רשע כלומר רשע כמותך אפ"ה אין אתה ראוי להכותו וק"ל מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה שהרגו בשם כו' ולא ידעתי כו' ונראה בעיני דלק"מ דמאחר דתלה הריגתו בהריגת המצרי שאמר הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי משמע דה"ק הלהרגני אתה אותי באמיר' כו' ועוד דאי לא הרג את המצרי באמירה למה ירא אותו רשע ממשה שיהרגנו מהיכן תיסק אדעתי' ומה שהקשה עוד אם פי' אתה אומר הוא שהיה מזכיר עליו שם המפורש להרגו איך נוצל כו' נראה דודאי עדיין לא הזכיר עליו השם והא דא"ל הלהרגני אתה אומר ה"ק וכי חפץ אתה להרגני באמירה כו' ומה שהקשה עוד מאחר שפחד ממנו למה לא הרגו לק"מ דלא היה חייב מיתה דהא לא אמר אלך ואמסור רק משה היה ירא ממנו משא"כ המצרי שהיה חייב מיתה גם מה שתמה עוד מי הגיד לאותו רשע שהרגו בשם המפורש כיון שלא פעל שום מעשה בידי' נראה דודאי פעל מעשה בידים כדכתיב ויך את המצרי אבל ג"כ קילל אותו בשם והרשע ראה שלא הכהו מכה שראוי למות בה ושמע שקללו שפט בשכלו שבשם המפורש הרגו ודוק כן נ"ל:

פסוק טז

בד"ה ופי' לו מע"ז כו' נ"ב אבל לא נתגייר ממש כמו שמפורש בריש וישמע יתרו מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה שהמים עולים לקראתו נ"ב ולי נרא' דמצי למילף מדלא כתיב דלה לנו ברהטים כמו שאמר למעלה אלא מלמד שלא היה צריך ברהטים כי המים עולים לקראתו בפעם אחת וישק את הצאן ותדע דבע"כ כך השיבו לו בנותיו שהרי שאל להם אביהם למה זה מהרתן לבא ומה שאלה היא זאת שמא הרועים לא באו לגרשם שהרי אינו וודאי

מאחר שכבר אמר ותדלנה ברהטים כו' אלא שמיהרו לבא קודם זמנם וקודם שימלאו כל הרהטים להשקות כל הצאן יאריך הזמן והם השיבו איש מצרי דלה לנו וישק את הצאן ר"ל בפעם אחת וק"ל ומ"ש בתחילה ותמלאנ' ברהטים לאו דוקא אלא שהתחילו למלאו' ודוק מהרש"ל:

מה שפירש"י שמא ישא אחת מכם ולא פי' כפשוטו דא"כ הל"ל קראן לו לאכול לחם דאל"כ מה היתה הקריא' משמש' ואינו דומה לויבאו הנערי' ויצחקו לפנינו וכן הרבה דשאני התם דכתיב ויבאו שמתחילה אמר ויבאו דהיינו ביאה בפני עצמה ואח"כ מפרש מה יעשו בביאתן אם רק לעמוד לפניו או לצחק אבל לעולם לא תמצא קריאה שאינה משמשת דבר כמו שפירש"י גבי ויקרא כו' וה"נ אם משמש' הל"ל לאכול לחם מאחר שזולתו לא יתכן אלא שהקריאה היא לאכילה כדרך הקרואים והיינו לסעודה ולישנ' דקרא הוא ולשלמה עבדך לא קרא וכן הקרואים עמה וכן הרבה וכן בלשון אשכנז נופל לשון קריאה על הסעודה אף שאינו מזכיר הסעודה גיבע"ט וא"כ ויאכל לחם דכתיב אחריו הוא ענין אחר משמש בפ"ע דהיינו נשיא' אשה מהרש"ל:

פרק ג

פסוק יא

בד"ה מי אני חשוב נ"ב ותימ' והלא בפ' וישלח כת' להדיא דלא מצינו כן בשום מקום ע"כ אני אומר דאדרבה ק"ל דמי הוא לשון מי הוא זה ולא לשון מה א"כ מהו אנכי וכי שייך לומר מי אני לכך פי' מה חשיבות יש לי ודוק מהרש"ל:

בד"ה ואף אם חשוב אני כו' נ"ב מה שפירש וכי אוציא את ישראל מה זכות יש לישראל והלא פי' מי אנכי כי אלך כו' וכי אוציא חדא מילתא היא כמו לעיל ואשלחך אל פרעה להוציא את בני ישראל כו' נראה משום דלא שייך לפרש לאחר שאמ' מי אנכי וגו' שאינו ראוי לילך אפי' בשליחות אל פרעה כ"ש שאינו ראוי להוציא את בני ישראל ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

בד"ה וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך פירש שלא תאמר שאינך ראוי לשליחו' כי לא יועיל הצלחה בלי פעול' ותחבולה ומאחר שאינך ראוי לשום פעולה א"כ אין תקנה בשליחותך ע"כ אמר בודאי אני ראוי להצליח בשליחותך אפילו בלי פעולה כלל מהרש"ל:

פסוק יח

ונקרה לשון מקר' כו' קן צפור כו' נ"ב ויש מקשין מאי שנא ומפרשי' דעל השי"ת יש לפרשו שנגלה אל האדם בענין טומאת האדם אבל בא' נקרא כו' שקאי על האדם אין

חילוק ואני אומר שאותיות אחע"ה מתחלפות וא"כ נקרה הוא כמו נקרא מתפעל אבל מקר' לא שייך לומר שהוא לשון מקר' דאין כאן מקום לשון קריאה ואין כאן מתפעל על לשון מקרא נביאים וכתובים:

פרק ד

פסוק ח

בד"ה משתאמר להם כו' אבל לא ידעתי כו' נ"ב ונ' לי דהכי החיבור משה אמר ולא יאמינו לי ויאמרו שקר אני דובר הראה לו סימן נחש כלומר אם תגלה להם בעצמך שאני הראתיך שאתה ספרת לשון הרע ותפרסם גנאי שבך מסתמא יאמרו אמת ואת"ל שאף בזה לא יאמינו כי אין גנאי בזה שהרי לפי דבריו יצא נקי אבל כשתספר על עצמך שנלקת שהוא דבר גנאי ודופי וקלות לאדם א"כ יסברו שהכל אמת ואת"ל שכל זה לא יועיל מאחר שאינם רואים שום דבר ולקחת ממימי היאור כלומר ותעשה לפניהם ויוכיח על הראשון ודוק מהרש"ל:

פסוק ט

בד"ה אלו נאמר כו' ושמא י"ל כו' נ"ב ול'נ דבשלמא התם גבי והיה ערכך משמע שערך אחד יהיה לבן עשרים עד בן ס' שנה ואח"כ חזר וכתב כמה יהיה הערך וכאלו הם ב' דברים משא"כ הכא וא"כ והיה השנית אינו מן הלשון אלא למידרש כך. ויש מקשין למה ציוה המקום כך ונ"ל שאם היו המים דם הייתי סובר בדרך פעולה כשהסיר הדבר מחומרו ישתנה ע"י פעולה ושוב לא יחזור ליסודו הראשון ע"י הרכבה ע"כ עשה המקום להיפך בהסרתו מיסודו לא ישתנה וכששב ליסודו ישתנה וזו גבורת האל יתברך מהרש"ל:

פסוק יח

בד"ה שירדו מנכסיהם כו' זה לשון הר"ן אע"ג דאמרינן דד' חשובין כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בני' הכא וודאי מעניות קאמר דא"ל שנסמו דהכתיב במחלוקתו של קרח העיני האנשים ההם תנקר וליכא למימר נמי מצורעים דהא כתיב בקרב המחנה וליכא למימר שנתרפאו במתן תורה דהא חזרו למומן במעשה העגל וליכא למימר דמשום שלא היו להם בנים נחשבו כמתו דא"כ היאך א"ל הקב"ה מפני זה שוב מצרימה וכי מפני שאין להם בנים לא יהיו דבריהם נשמעים למלכות להלשינו אלא וודאי שירדו מנכסיהם ולא היו דבריהם נשמעין מהרש"ל:

פסוק כו

בד"ה וירף המלאך כו' נ"ב ולי נראה דה"פ מתחילה היתה סוברת שעון אחר בידו שראוי למות עליה אבל לא מחמת המילה בפרט מאחר שהיה דעתו למולו אלא שהראה לו

המלאך שאם היה נזהר במילה בשעתה היתה מתכפרת עליו עד שישוב בתשובה ועכשיו שנתרשל גרם לו המיתה הראשונה שנתחייב בה ומ"ה פירש רש"י את היית גורם לי כו' ועכשיו שראתה שלא הזיקו ויצא חי א"כ הרגישה שעל המילה בא להרגו ודוק מהרש"ל: **בד"ה ואונקלוס תרגם כו' קשיא לדוכתי' כו'** נ"ב ואני אומר שלכך פירש התרגום מתחילה גבי חתן דמים אתה לי כי בדמים דמהילת' אתיהב חתנה לנו כלומר בודאי יחזיר לי אישי שהרי מהלתי אותו וסברה שאם לא היתה מוהלת אותו לא ימיתנו אלא ישליכו למקו' אחר כמו אשמדאי לשלמה או כה"ג ואח"כ כשראתה כשהניח אותו והיה מוטל כמת בהתעלפות והא ראייה דלא מצינו שדיבר משה מאומה א"כ הרגישה שאם לא היתה מוהלת היה מת ועבר מן העולם ע"כ אמרה חתן דמים למולות ולא אמרה לי אלא כלומר החתן שהוא בעולם בעבור דמים למולות וממילא אי לא היה דמים למולות אתחייב קטלה ואם כן אתחייב חתנ' קטול שאז התרגום הוא נופל לתואר הענין ודוק ולרש"י אינו קשה תרי זימני דמים למה דאחת לגורם מיתה ולבסוף חייב מיתה כדפי' מהרש"ל:

פרק ה

פסוק ט

בד"ה וא"א לפרש כו' עיין במ"ש בפ' בראשית:

פסוק יח

מה שפירש"י עוד שני' ותוכן לבנים תתנו הוא לשון חשבון כו' משום שלא תטעה לומר שיש חילוק בין מתכונ' לתוכן בפרע מאחר שכתב תתנו ולא כתיב עשו אלא בודאי אחר צעקתו לפני פרעה השתדל לכל הפחות שנתן להם תוכן המלאכה כבראשונה ולא ממש מכל וכל כבראשונה ע"כ פי' שאין לשון תוכן בלשון עברי כי אם לשון חשבון מהרש"ל: **מה שפירש"י ויש טעם בכל מכה כו'** למה ק"ל דוקא במכות הערוב לפי שנשתנה הסדר צפרדעים קשה מאד כינים קל מאד ערוב קשה מאד וכאשר מוכח במקראות א"כ היה לו להוסיף במכות הקלה קלה קודם או בהפוך מהרש"ל:

פרק ו

פסוק א

בד"ה הרהרת על מדותי כו' נ"ב ול"נ דאי לא אמר משה למה שלחתני אלא למה הרעות לא היה עליו קצף דמצינו שהטיח דבריו כלפי מעלה במעשה העגל ובמעשה קרח אלא שתלה הכל במה ששלחו בחינם והוא בושה לו שלא הועיל שליחתו א"כ לא היה לו להרהר אחר מידותיו של הקב"ה ודוק מהרש"ל:

פסוק ב

בד"ה דבר אתו משפט כו' נ"ב ול'נ אף שבמקומו' אחרים לא דרשינ' הכי כמו ויאמר אלהים אהיה אשר אהיה שאני הכא משום שכתוב אחריו אני ה' הפוך זה דרשינן וק"ל מהרש"ל:

בד"ה על שהקשה כו' נ"ב אבל למה זה שלחתני הוא הגורם כדפי' ומ"ה אמר שהקשה כו' ר"ל אותו דיבור של למה זה הרעות דיבר בלשון קושי וע"י למה זה שלחתני וקושי של השי"ת היינו שלא היה מדבר עמו בפנים יפות בגילוי שכינה כדרכו ודוק מהרש"ל:

בא"ד הרי לך בהדיא כו' נ"ב וחיבור זר וקשה הוא להפריד בין הפסוק בכדי אלא כדפי' כל מה שדיבר אח"כ עמו היה דרך קשו' לבד העונש של עת' תרח' שהוא ע"פ המדרש ומ"מ אין זה ממש תשובה על הראשונות ודוק ומ"ש לא לחינם שלחתיך הוא תשוב' שלא ידאג עוד והוא מהיום והלאה לאפוקי לדברי רז"ל שדרשו שמחובר למעלה והוא תשוב' על העבר ודוק מהרש"ל:

בד"ה ולא לחינ' כו' תימה כו' נ"ב ולפי מה שפירשנו שעיקר החטא היה למה שלחתני ולמה הרעות רק שהרהר אחר מדותיו א"כ השיב לו על זה ודוק מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה נאמן לאמת כו' לפי פשוטו כו' נ"ב ולפירושו ק' שלא היה לו להזכיר אלא באל שדי כו' ע"כ נראה שמשה היה מסתפק ששליחתו בכדי היה שהחטא של ישראל היה גורם לבעל הגאולה אפי' הגיע הקץ וא"כ מש"ה היה השיב לו המקום וארא כלומר אל האבות והבטחתי להם שאגאול את בניה' והמ' בצדקת' ועלי לקי' מה שהבטחתי להם כי לא חטאו לפני ומאחר שאני ה' נאמן לשלם שכר עוב למתהלכי' לפני כלומר ולא יבא שום סיבה לבטלה מהרש"ל:

בא"ד והרמב"ן ז"ל נתעורר כו' ולא הבנתי ואני ת"ל אבין ואדע שצדקו דבריה' וה"ק השם למשה אעפ"י שהבטחתי להם באל שדי ושמא תאמר אינה הבטחה נצחי' אלא בתנאי שילכו בניה' בדרך הישר שהרי עמדתי ברית ודרך הקמ' ברי' לעולם לא יעבו' בשום אמתלא א"כ כך היתה הבטחתי אני יי' כלו' שאקיים מה שאבטיח להם ולא קיימתים דאל האבות לא הזכרתי עדיין שאני יי' שהרי הבטחתי כלומר שלא הגיע לקץ ולא יצא אמיתת שמי מכח אל הפועל שידעו שאני ה' ודוק הטיב מהרש"ל.

פסוק ה

בד"ה וגם אני שמעתי כמו שהצבתי כו' גם דבק' כו' נ"ב ולי נראה שרש"י נשמר מזה שלא תאמר הבטחות האבות עם השמיעה ששמע צעקתם ונכמרו רחמיו להזכיר הברית

והא והא גרמה זה אינו שהרי צריך לקיים ההבטחה עכ"פ אלא בע"כ ה"פ גם בעבור זה שהבטחתי שמעתי לאפוקי אם לא היה הברית לא הייתי שומע ודוק מהרש"ל:

פסוק ט

בד"ה אחת שלא נאמר כו' פי' כו' נ"ב ול"נ דה"פ דהם לא שאלו מהות השם ומה יוצא ממנו וחשבו לשם עצם ולא לשם התואר ואף שא"א לשם העצם בלי סיבה אפ"ה לא שאלו כו' וא"ת לא הודיעם אפי' שם העצם שישאלו עליו הסיבה וה"ק קרא אעפ"י שהודעתי' אל שדי שהיא התוא' לא בקשו לשאול אחר שם העצם שאילו שאלו בודאי היתי מודיע להם ואתה שאלת שם העצם וסיבתו שהרי כו' דוק היטב מהרש"ל:

בד"ה מה הפטיש כו' לשניהם נמשלה כו' ז"ל יפה מראה פ"ד דנדרים דף רנ"ה וז"ל על דברי הרא"ם ז"ל הללו ולא מחוור שלפירושו לא ה"ל להפסיק נאם ה' בין כאש ובין כפעיש ועוד כי מה טעם להזכיר פטיש גדול לענין זה כי כל ברזל היוצא מן האש מתחלק לכמה ניצוצות ומ"ש למה אמרו מה האש אינו שאלה כי כבר דרשו דמיון האש בפרק מי שמתו מה אש אינו מקבל טומא' כך ד"ת ובכמה דוכתי דרשוהו לכמה מילי והכא לא אתא אלא למידרש דמיון הפטיש גם מה שכתב שלא מצינו ניצוץ אלא בדבר המאיר הרי מצינו מה בולעו כניצוצות בסוף ע"ז וגבי מי רגלים בישיבה אמרו משום ניצוצות ובפרק תולין האיכ' ניצוצות ובכל אלו אין הכוונ' מפני דבר המאיר אלא כד' המתחלק לחלקים דקים כניצוצות אש או שמש איקרי ניצוצות ואפשר שהוא לשון מושאל מניצוץ השמש והאש עכ"ל:

פסוק יב

בד"ה זה אחד כו' וא"ת כו' נ"ב ולי נראה שק"ו הוא בלי פירכ' שבודאי ידע משה שמחמת קוצר רוח הוא שהרי בתחילה שמעו לו אלא מכל מקו' הרגיש משה שלולי ערל שפתים ובכבידות הלשון היו שומעין מה היה מדבר ודוק וראייה בקרא ולא שמעו אל משה דהל"ל ולא ישמעו וא"כ יליף משה שפיר ק"ו אפילו הם שמורגלים בי ומבינים אותי מ"מ אם יבא סיבה ויערב הדבר שלא ישמעו מלך שלא הורגל בי ולא בשו' מלגלג מלעגי שפה כי דרך לדבר בפני מלאכים על ידי מליצים ק"ו שלא ישמעני מהרש"ל:

פסוק כה

בד"ה כאדם האומר כו' נ"ב ונא אדע ולא אבין אם כן איך הפסיק המקרא וידבר ה' וגו' ויצום אל בני ישראל ואל פרעה שבעבורו הוכרח ליחסם ואח"כ חוזר על הראשונות ומשיב תשובה על מה שאמר ואיך ישמעני פרעה והוא עצמו אינו מחובר למעלה איך בא וידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו' ויצום כו' לפסוק ואיך ישמעני פרעה ונראה לי משום דסיפר בגנותו של משה שהיה ערל שפתים אפ"ה היו שוין בשליחותן ולעולם

לא שלח אהרן בלי משה בין לישראל בין לפרעה אע"פ שלא שמעו אליו ישראל כדפי' ומאחר שהזכיר' ביחד מיחסם ומ"ה מיחסם בכאן יאולי ג"כ משום האי טעמא דאע"פ שאחד היה ערל שפתים והשני היה ממש להיפך ולא תאמר ח"ו איזה שמץ פסול הוא ביניהם שהאחים לא נדמו להדדי ע"כ מיחסם פה ודוק מהרש"ל:

פרק ז

פסוק ב

בד"ה אתה תדבר כו' שהפרש שבין כו' נ"ב ותדע מדלא כתי' אתה תדבר אל אהרן ש"מ דאל פרעה קאי אאתה תדבר ואאהרן אחיך ידבר ומה שפירש המחבר מה שפירש"י אהרן ימליץ ויטעים הוא מוכרח דאל"כ מה הפרש יפה פי' אבל מ"מ נ"ל דאף בקרא משמע הכי מדכתי' גבי משה את כל אשר אצוך ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

בד"ה לאחר שחזר כו' נ"ב ואני קבלתי שנחש של אהרן בלע את כולן ואף לשון רש"י נוכל לפר' כן דכל זמן שלא חזר להיות מטה לא ניכר בליעתו עד אחר שנעשה מטה ומטות אחרים נאבדו וק"ל מהרש"ל אבל בגמרא בפרק הזורק לא משמע הכי ע"ש כנ"ל:

פרק ח

פסוק ו

בד"ה ויאמר למחר כו' נ"ב וכוונת פרעה היתה שסבר מרע"ה ידע שהמכה תסלק מעצמו מיד ע"כ אמר דרך ניסיון למחר וכל זה ידע משה בחכמתו ודוק מהרש"ל:

פרק ט

פסוק יד

בד"ה למדנו מכאן כו' ובשור"ק הוי"ו נ"ב ואני אומר שמן התנחומא יראה להדיא שאינו כן שהרי הביא על מקרא דכי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי בנוהג שבעולם כו' כמו שהביא רש"י על מקרא דהנה אנכי הורג את בנך בכורך ע"כ נראה לי כפשוטו דקאי אמכות בכורות וה"ק כי בפעם הזאת כלומר באותו פעם שארצה שיצאו בני אני שולח את כל מגפותי ולא תדמה בעצמך שאין לי כח שהרי המכות פוחתת והולכ' שהרי מתחילה היה דבר ואח"כ שחין וגם אם היה לי כח גדול באיזה מכה הייתי כבר עושה זה שהרי אם הייתי רוצה כבר הייתי כלה בדבר אלא שהעמדתיך לספר שמי בכל המכו' שאעשה במצרים ודוק ולהכי קאמר כי בפעם הזאת כו' ולא אמר כי עתה וק"ל ומ"ה כתי' כי אין כמוני בכל הארץ שהרי מזו המכה הודה לישראל מהרש"ל:

פסוק כט

בד"ה כצאתי את העיר פירש"י אבל לא בתוך העיר כו' וקשה א"כ למה אמר בכאן יותר מכל העתרות ראשונות שלא נאמר אלא ויצא מעם פרעה ולא נאמר ויצא מן העיר ועוד קשה למה אמר בכאן ואפרוש כפי אל ה' יותר מבשאר תפילות וע"ק למה הגביה הקב"ה למשה למעלה במכה זו ונראה שמכה זו היתה גוברת למעלה מן המערכת ובאה מן העולם העליון ומ"ה הכה כל עשב אפי' הלחין שלא בדר' הטבע ומ"ה דרשו פלאי פלאות כו' ומ"ה היה במכ' זו נס בתוך נם ומ"ה הוצרך משה לפרוש כפיו לבטלו ומ"ה תפילה חשובה כזו לא היתה העיר ראויה לכך ודוק מהרש"ל:

פסוק לב

בד"ה יש מרבותינו כו' הזה הברד נ"ב ואני אומר בודאי נעשו פלאות שהרי הכה הברד כל עשב השדה בשאר מינין מ"מ במין התבואה היה חס המקום והוא פלא אבל מ"מ קרוב לטבע שהרי עדיין אפילו' הנה ונפרש גם כן אפילו' כפשוטו אבל מה שהיה אביב לא היה חם כ"כ המקום לעשות נס נגלה וק"ל מהרש"ל:

פרק י

פסוק א

בד"ה והתרה כו' נ"ב וגם ק' מאי לשון בא הל"ל לך אל פרעה וק"ל מהרש"ל:

בד"ה שיתי שימי כו' מפני כו' נ"ב מ"מ יש מקשין אמאי ה"א לפרש בכאן בענין אחר יותר מלשון לא שת לבו או ושתי את גבולך כו' ותירץ מהרא"י משום דכתיב כאן חסר יוד ה"א מלה זרה היא ולא הוי פי' שימה קמל"ן ואני אומר מכ"ש שלא נטעי שהרי הוא מלשון שת ממש אלא אני אומר מאחר שהוא ביו"ד שהחיריק הוא במקום יוד א"כ ה"א שאינה מלשון שת אלא הוא מגזירה אחרת מהרש"ל:

פסוק יד

בד"ה אבל של משה מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה נ"ל שנשתבשו כו' ואני אומר שאין למחוק הספרים בכדי ועוד בס"א כתוב של משה מין אחד היה וכמוהו כו' ודוחק למה הוק ג"כ היה ועוד היאך רימז התורה בארבה שיהיו נכללין בו ג' מינין ולא יותר דילמא דוקא ארבה לחוד או כל המינים ומה שלא הזכירו בתהילים אפשר שהשפל שבמינים הוא ונראה לי שבודאי ריבוי המספר שבכל הארבע מינים ביחד היה יותר בשל יואל דרך משל שהיו לשם ד' פעמים מאה אלפים בצירוף כל המינים ושל משה היה ה פחו' במספר דרך משל ג"פ מאה אלפים אבל היה מין אחד סך שלו עולה יותר אלא שהמינים היו משתנים שהרי המכה היתה משמשת ז' ימים וביום א' היה ארבה וביום השני חסיל וכן כולם ובזה נסתלקו ג"כ תמיהת הרמב"ן ז"ל ודוק מהרש"ל ואני תימה

למה הוצרך הרב לומר שאותו של יואל היה יותר גדול במספ' מאותו של משה שאין זה כמשמעות רש"י ז"ל דהכא דכתב למדנו שהיה כבד משל משה ע"י מינים הרבה שהיו יחד ובספר יואל פיר' שכמוהו לא נהיה מן העולם לבא כל המינים הללו וכו' משמע שהגדלות של יואל יותר משל משה לא היה אלא מפני ריבוי המינים שהיו בו ולא מפני ריבוי המספר כמו שכתב הרב ז"ל כן נ"ל:

פסוק טו

בד"ה כל ירק כו' אל יקשה בעיניך כו' נ"ב ותימה למה צריך לכל זה אלא ק"ל מאי הוא כל ירק בעץ ובעשב הארץ ואפילו תאמר שהירק אינו קאי על בעץ ס"ם מהו שכתוב אחריו ובעשב הארץ וק"ל מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ולמה הביא כו' בכל מכה ומכה כו' נ"ב אבל מהרא"י הקשה ס"ם למה הקשה רש"י יותר פה מבשאר מכות ותירץ משום שכבר גזר בימי המבול יום ולילה לא ישבותו א"כ לא היה מן הראוי לבא מכה זו אפי' על אומה אחת אם לא שבהכרח ואני מוסיף בשאלה אחרת מה שפירש לעיל ג' ימים היה חושך שלא יוכלו אפי' לעמוד מפני מה הביא מכה זו בשינוי מ"ה פי' שג' ימים הראשונים היו משום פושעי ישראל שמתו וג' ימים האחרונים היו שיראו את ממונם והם לא יוכלו למחו' שהרי ישבו במקומו ולא יוכלו לעמוד ובזה בא מציאת החן לישראל שהשאילום בע"כ שהרי הרגישו המצרים שאם היו רוצי' היו לוקחין את הכל שמי היה מוחה בהם שהרי לא היו יכולין לעמוד אלא אמרו ישרני' הם ולא יכזבו בנו ודוק מהרש"ל:

פרק יא

פסוק ד

בד"ה בעמדו לפני פרעה כו' דיבור חמור כו' ואני אומר לפי מה שפרשתי בסוף וארא לק"מ דודאי בקשה גדולה לא היה מתפלל בתוך העיר להזכיר שמו להמשיך שפע הקדוש אבל שאר דיבור לית ביה קפידה ומ"ש לקמן אפילו תפילה קלה כו' ר"ל בערך ד"ת ור"ל דמכ"ש שד"ת אין ראוי לומר בתוך העיר ודוק מהרש"ל:

פסוק ה

בד"ה עד בכור השבי כו' אע"פ כו' נ"ב מ"מ מקשין סו"ס מאי מקשה רש"י פה ואיך מחובר למעלה ונ"ל דהכי מקשה מאי פחד משה שיאמרו עליו בדאי הוא הלא לא ימלט מזה החשד שהוא אמר מבכור השפחה ולא יותר ונלקה אף בכור השבי לכך פי' דאין בזה תרעומות עליו שאם ישאלוהו יאמר להם שבאמת הגזירה לא היתה עליהם כי הם לא השתעבדו בישראל ולא היו ראוים להלקותו עד שראה הקב"ה שדימו בדעתם אחר

מכות בכורי מצרים שיראתם גרמ' אז שלח הקב"ה גם מכה בהם ומה שפירש לקמן ט"א על השבוין מפני שהיו שמחין לאידם של ישראל אתרץ לקמן אי"ה מהרש"ל:

פסוק ט

בד"ה למען רבות כו' ולנער את מצרים נ"ב ביש ספרים כתוב מופתי שתים רבות ג' ונראה שט"ס הוא ותלמיד טועה הגיה כן דקריעת ים סוף עם הנערה אינו אלא מכה אחת למצרים ודוק מהרש"ל:

פרק יב

פסוק ב

בד"ה בזה נתקשה כו' ושמא י"ל כו' נ"ב תימה אמאי נדחק לזה הלא אמרו רז"ל במדרש ר' חייא בר אבא אמר משום ר' יוחנן נתעטף הקב"ה בטלית מצויצת והעמיד משה מכאן ואהרן מכאן וקרא למיכאל וגבריאל ועשה אותן כשלוחי' ואמר להם כיצד ראיתם הלבנה לפני החמה או לאחר החמ' לצפונ' או לדרומ' כו' א"ל כסדר הזה יהיו בני מקדשין את החדש כו' מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה ולשון בין הערביי' כו' טעם למה כו' ואני אומר אם נקרא זו שלאחר חצות מערב לפי שנוטה לצד מערב ק"ו סמוך לערב ממש שנקרא ערב מצד שקיעתו ומבואו בקרן מערבית צפונית ודוק מהרש"ל:

פסוק יב

בד"ה אני בעצמי כו' הוא דמפיק ליה נ"ב ותדע שכן כוונת רז"ל וגם הוא ידע המדרש דאל"כ למה נדחק לקמן לפרש ולילה ניתן רשות למזיקין שנ' בו תרמוש וגו' תיפוק ליה משו' המחבלי' שהיו באותו לילה ע"י מכות בכורות אלא בודאי קים ליה שלא היה שום מלאך אלא הכל ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה אך ק' וכו' נ"ב ואני מתמה מה בכך שאינו דומה כ"כ להבערה מ"מ רחוק הוא מאשת אח דאקשי מיניה ועליו להביא ראייה דלא איקרי כה"ג יוצא מן הכלל ולפי' הסבר' אני אומר שאין לך יוצא מן הכלליפה מזו שהוא פיר' על אכילת מצה שאינה לחובה אלא רשות ואזהרת חובה לחמץ ואם כן לומד שפיר על הכלל כולה והפשט שפיר' ר' הלל יכול להיות מיושב בו ברייתי' דת"כ אבל מה שהזכיר רש"י פה מה שביעי כולו ולא הזכיר רמז מפסוק של חג כל עיקר אין כוונתו כמו שפירש ר' הלל ודוק נ"ב מהרש"ל:

בד"ה יכול אף כו' לא ידעתי למה ובפענח רזא תירץ דלכך איצטריך תרתי מיעוטי דאי לא הוי כתיב רק מיעוט אחד ה"א דוקא לגוים לחוד הוא דאסור אבל לישראל ולגוי ביחד שרי קמ"ל עוד מיעוטא יתירה ודוק:

פסוק יח

בד"ה והלא כבר כולו ועל זה אמרו כולו נכתב בצדו והלשון דחוק דא"כ הל"ל א"כ שבעת ימים ל"ל מהו שאומר והלא כבר נאמר אלא נראה כפשוטו דה"ק בוודאי מזהיר הכתוב על אכילת חמץ דהלא כבר נאמר שבעת ימים ר"ל קרא דכל אוכל חמץ וגו' מיום הראשון עד יום השביעי וה"א דאמספר ימים קפיד אבל כאן כתיב בערב עד יום האחד ועשרים לחודש בערב אלמא אף בלילה קמשתעי קרא ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ולילה רשות כו' נ"ב יפה פי' אבל מ"מ נ"ל לתרץ דלא תקשי מה נשתנה הלילה זו משאר הלילות דבשאר הלילות לא קפדי המזיקין אלא אחשובין והא ראייה שאמרו אלו צריכין שמור ת"ח וחתן ואבל וכן אמרו ת"ח אל יצא יחידי בלילה והכא שקיבלו עליה' מצות הפסח והמילה ילמדו דיני הפסח וקידוש החודש בכלל ובפרט בלילה ההוא שנעשו בני חורין ואכלו הפסח צלי כמאכל מלכי' ודוק מהרש"ל:

מהרא"י ז"ל הקשה למה אמר המקום למשה המזוזות מקודם ומשה רבינו ע"ה אמר בדברו לישראל להיפך וחילק בין נתינת הדם ר"ל דיבוק בין הגעת הדם ר"ל זריקה כו' ואני אומר יותר התמיה דא"כ למה שינה מרע"ה ואמר זריקה במקום נתינה ועוד שאלה תמוה הלא הקב"ה לא הזכיר כלל אגודת אזוב אלא נראה שהקב"ה לא דבר בפרטי הזריקה אלא דרך כלל שינתן הדם לשם ומ"ה הקדים המזוזות מקוד' שהם העיקרי' והם שתים ורוב הנתינה עליהם וחשיב יותר מן המשקוף שהיא נתינה אחת אבל מרע"ה פרט באיך ובמה תהיה הזריקה וסידורה ומ"ה צריך להקדים המשקוף משום מעלין בקודש כו' ודוק מהרש"ל:

פסוק כז

ויקד העם וישתחו פירש"י על בשורת הגאולה ועל ביאת הארץ ובשורת הבנים ונראה דדייק מדכתיב בתחילה העם ואח"כ כתיב וישתחו לשון רבים אלא ללמדך כאלו היה שם קידה א' וב' השתחואות ודוק מהרש"ל:

פסוק כט

מה שפרש"י בכור השבי לפי שהיו שמחין לאידן של ישראל ועוד שאמרו כו' ולא די לו בזה הטעם לחוד שלא יאמרו יראתם כולו ובפרט לפי מה שפירשנו לעיל שזה הפי' הוא מוכרח דאל"כ היה משה בדאי ונ"ל דבע"כ צ"ל נמי משו' שהיו שמחין דאל"כ הא אין

יסורין בלא חטא וא"כ איך יענשו מפני שלא יאמרו כו' אלא שהיו שמחין לאיד ומ"מ בעבור זה לחוד לא היה רוצה הקב"ה לענש' ותדע שהרי בכור השפחה שהיו ג"כ שמחין לאידם ואפ"ה צריכין אנו לפרש שהיו ג"כ משועבדין בישראל אלא דמשום שמחי' לחוד לא היה רוצה הקב"ה ללקותן ודוק מהרש"ל:

פסוק לג

מה שפרש"י אף הפשוטין כו' מתים חמשה כו' י"מ למה לא היה ירא שלא יאמרו משה בדאי כמו שפי' על השבועים ונ"ל דלק"מ חדא דהתם פרט מבכור פרעה עד בכור השפחה דמשמע תו לא אבל כל בכור בודאי ואם יוסיפו אין זה אלא רשעתם ועוד אפשר שאמרו לו בדאי הוא והשיב נשותיכם זינו וזה היה להם לבושה גדולה וק"ל מהרש"ל:

פסוק לה

בד"ה ושמלות כו' וזהב נ"ב ואני אומר מאחר שנ' בתחילה הכסף ואח"כ הזהב ואח"כ שמלות ש"מ שחשובין מן הכל וס"ס מקשין העול' הלא השכל מכחיש שהיו הבגדים חשובין מכלי כסף וזהב ונ"ל דבודאי לענין חשיבות סכום שוין פשיטא שהשמלות אינן נחשבין ומשו"ה הקב"ה לא הזהירן שישאנו השמלות כי אם הכסף והזהב לפי שרצה הקב"ה שיהיה מקוים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אבל זה היה חשיבות הבגדים כי יודעין היו מצרים שהישראלים היו מצוינים בלשונם ובמלבושם וא"כ בודאי ישנו הבגדים כפי נהוג שלהם ואפ"ה השאילום וזהו החשיבות של השמלות יותר מכילם מהרש"ל:

פרק יג

פסוק יז

בד"ה יחשבו כו' שבמקרא לשון כו' נ"ב ולי נראה מדלא כתיב פן ישוב מה צ"ל פן ינחם אלא ש"מ דלא קפיד קרא אמה שישובו כי בודאי לא (יצאו) [תצא] מחשבתם לפועל כי לא יניחם יי' אלא שחש המקום על הירוס דעתם ומחשבו' שכל פעם יתנו לב להשיב ודוק מהרש"ל:

פסוק יח

מה שפרש"י וחמשי' מזוינים כו' ואח"כ מפרש ד"א משום דלשון זיון אינו אלא למלחמה וכאן לא היו אלא לילך בציווי של מקום ומ"ה לא היה לו לכתוב וחמשים אי לאו שבא ללמוד ד"א כו' מהרש"ל:

בד"ה כמו לים סוף כו' נ"ב ובעבור זה נמי פירש כאן סוף לשון קנה הוא כו' דלא תימא לא חסר ל' ויהיה פירש שהלכו למדבר במקום שיש סוף וקצה לים על כן פירש שסוף הוא לשון קנה ודוק מהרש"ל:

פרק יד

פסוק ה

בד"ה וראו כו' מרעמסס לסכות כו' נ"ב ואני אומר שלא ידעו אותן השלוחים עד היכן מגיע אותו הדבר שאמרו דרך ג' ימים נלך אם כוונתם לריחוק הדרך הרי הלכו אותו ביום ראשון וא"כ למה לא חזרו אלא בוודאי כוונת' על הזמן א"כ מאח' שעבר הזמן ולא בקשו לחזור הרגישו בדבר וק"ל מהרש"ל:

מה שפירש רש"י ואף לב עבדיו נהפך לרדוף אחריהם בשביל ממונם נ"ל דדייק מדכתיב לב עבדיו אל העם דלישנא יתירא הוא אלא בעבור הממון שהיה לעם א"נ מדכתיב לבב פרעה ולא כתיב לב עבדיו כמו שכתוב בפרש' בא אלא ש"מ שלא שמו בלב אלא מחמת ממונ'. י"מ במה שפיר' רש"י שהיה תולה אם לרדוף אם לאו והלא כבר כתיב ויהפך ופרש"י נהפך מעצמו וכן הוא האמת מדלא כתיב ויהפך בפת"ח ה"א ונראה דלק"מ כי בתחילה כשהוגד לפרעה שסגר עליהם המדבר נהפך לבו מיד וסבר שסר צילם ודימה שימצא אותן עדיין חונין בגבולו וכשראה שהם הלכו אח"כ בדרך הישר לדרכם והוצ' לרדוף אחריהם בא קצת מורך בלבו וחיזק הקב"ה את לבו לרדוף אחריהם מהרש"ל:

פסוק יב

מה שפרש"י אם היה נקוד מלאפו"ם ר"ל חולם והטעם כי בחולם הוא כמו מות שהוא לשון מות בקמץ המ' אבל מת בשור"ק הוא לשון פעול כמו יומת בהר ואם כן ממילא ממתינו שנמות אותנו מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה עלי הדבר כו' ופירש אלי נ"ב ול'נ דדייק מדכתיב אלי שהוא מיותר גם הנגינה מסייע וק"ל מהרש"ל:

פסוק יט

בד"ה ולקבל חצים ובליסטראו' ונ"ב ביש ספרים כתוב לקבל והוא מחובר למעלה וזהו מ"ש אח"כ מלאך אלהים רמז למדת הדין שהיתה גוברת ומדת הדין הוצרך למלאך להצילם שלא יזוקו מחצים ובליסטראות וק"ל מהרש"ל:

בא"ד ושקיבל החצים כו' ובפרשת יתרו בפסוק ואשא אתכם על כנפי נשרי' כרש"י בהדי' שהענן היה מקבל החצים והבליסטראות לכן צ"ל דרש"י ס"ל ששניהם ביחד המלאך והענן היו מצילם מחצים ובליסטראות כמו שהוא במכילת' כנ"ל:

פסוק כד

בד"ה שלשת חלקי כו' אשמורת כו' נ"ב ומ"ש אח"כ ואומר אני כו' היינו שסובר שלשון אשמור' הוא מלשון וישמר ושמירת וא' שבאשמורת נוספת וכן פירש הראב"ע ולכך

הביא התרגום שפירש מטר' גבי והיה לכם למשמרת ממילא הכא ג"כ פי' מטר' וק"ל מהרש"ל:

פרק טו

פסוק ב

מה שפירש רש"י אלהי אבי זה משום דקשי' ליה וי"ו וארוממנהו וק"ל מהרש"ל נר"ל דהאי אלהי אבי קאי אזה דתחילת המקרא דמלת זה מושך עצמו ואחר עמו כנ"ל:

פסוק ה

מה שפירש רש"י יכסימו כמו יכסום פירש ו' האחרונה כאלו היא כתובה באמצע והוי יכסום והנה אף שלא כתוב כן מ"מ משמ' בלשונו כמו יכסום וכן הוא יאחזמו כמו יאחזום ומ"ה כתב שהיו"ד יתיר' וכתב נמי אח"כ שאין לו דומה בנקוד' והיה ראוי לנקו' יכסימו וי"ו האחרונ' בחולם שהיא מלאפום של רש"י ודוק מהרש"ל:

פסוק יח

מה שפירש"י ועד היא פתוחה כו' ר"ל הוי"ו ועד ולא העי"ן ורבים טועין בזה וכן קבלתי מאמ"ז וטעות אחרים גרמה ספרים מוטעין שנקוד ועד בקמ"ץ ומ"ה דחקו לפרש דקאי הפתיחה על העי"ן שנקודה בסגו"ל שהיא פתח קען לאפוקי ועד בצירי שהיא קמץ קטן ואין לשון של רש"י משמע כן ועוד וכי לא נודע ששם הוא לשון עד ומשום הכי הוא בציר"י אלא עיקר אשינויא דוי"ו קדייק ועוד לע"ד פירש של הראב"ע הטעה אות' שהוא פי' ויפתחהו כמו שור וכשב כו' ור"ל קמ"ץ ואין זה ראייה כי הוא פי' אדרב' שהוי"ו הוא וי"ו של שימוש כמו שפירש להדיא ומ"ה הוא נפתח לאפוקי שלא תהא נקודה בשוו"א בוי"ו של שימוש אבל לרש"י שפירש שהוא מן היסוד אין לו סברא זו ולא שייך בה ודוק מהרש"ל:

פרק יז

פסוק ח

בד"ה ויבא עמלק כו' בסופו נ"ב ולי נראה דדייק מדכתיב ויקרא שמו מסה ומריבה על ריב בני ישראל כו' היש יי' בקרבינו אם אין לא היה לו לסיים ברעה אלא הי' לו לכתוב היש יי' בקרבינו וגו' וע"כ קרא שמו מסה ומריבה אלא לסמוך וכן משמע מלישנא דרש"י מהרש"ל ולי יראה דדייק מדכתיב הכא ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו' ה"ל למכתב גבי וירב העם עם משה וגו' כי שם הוא מקומו הראוי אלא לכך נסמך לכאן לומר מאחר שאמרו היש יי' בקרבינו אם אין לכך נענשו ויבא עמלק וכן דייק לישנ' דרש"י דנקט סמך פרשה זו למקרא זה כו' ודוק נ"ל:

פרק יח

פסוק א

בד"ה לכשנתגייר כו' ב' מ"ב כו' ואפשר הא דכתב רש"י ז' שמות שנקראו לו לא איירי בזמן אחד אלא בשני זמנים והיינו כמו הד"א דמכילתה וכ"ה בספר מעשי ייי:

פסוק ז

בד"ה כשהוא אומר כו' כמ"ד רעואל כו' נ"ב ול"נ דלק"מ כי לשם גבי יתרו הוי איש שם כינוי לאדם אבל גבי משה הוא תואר למעלה האיש שהרי הזכיר משה וכתב ג"כ והאיש משה והיה לו לכתוב ומשה לחוד אם לא לתוארו וא"כ הכא דכתיב בסתמ' ולא ידענו מי אוקימנ' אמי שקאי איש בתוארו לאפוקי בכינוי שכל העולם קרוין כך ודוק מהרש"ל:

פסוק יג

בד"ה ואין פרשה כו' נוסח משובשת כו' נ"ב ול"נ שהנוסח' ואף לדברי האומר היא עיקר וה"ק פשיט' שלמ"ד אחר מת"ת בא א"כ וישמע יתרו מתחינה אינה על הסדר א"כ מפרשינ' ויהי ממחרת אחר י"כ נאמ' אבל למ"ד קודם מת"ת בא א"כ נדחק ונאמר שהכל קודם מ"ת נאמ' ומ"ש והודעתי את חוקי האלהי' ואת תורתיו היינו מקצת דינים שלמד במרה דא"א שלא היה שום סדר ודין ביניהם עד מת"ת ע"כ אמר ואף למ"ד וכו' כלומ' ע"כ מוכרח שאינ' כסדר כו' א"כ נפרש ויהי ממחרת אחר י"כ ודוק מהרש"ל:

פרק יט

פסוק יז

בד"ה ומדרשו כו' כשיראו כו' פי' אבל לעולם לא חזרו ומורי מהר"ל שי' מפראג היתה לו נוסחא אחריתי בתוס' שהיה כתוב בהן כשראו האש הגדולה וא"כ משמע שהיו חוזרין כשראו האש הגדולה ולכן תמה דא"כ היה ח"ו בעל השכר הגדול של נעשה ונשמע כמו שהאריך ע"ז בספרו אור חדש ע"ש:

פרק כ

פסוק א

בד"ה ואם כו' כופר יושת עליו כו' ובס"י פי' על המכילת' כת' וז"ל ואם כופר יושת עליו לא קחשיב אלא דבר ההוה ולכתחילה מצוה לעשותו אבל לחייבו כופר שמא מעולם לא היה וקטל וערק לא שכיח ודרוש וקבל שכר הוא עכ"ל:

פסוק כא

מה שפרש"י וזבחת עליו אצלו ק' והלא כתיב בפ' וירא ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים ויקח את המאכלת לשחוט את בנו וכל היכא דכתי' על הוא

ממש עליו ולא אצל כדפירש"י הכא בהדיא א"כ ש"מ דשחיטה על המזבח ממש היה ואפשר דקודם מת"ת שאני כנ"ל:

פרק כא

פסוק א

בד"ה כ"מ כו' הפך המנהג כו' נ"ב ואני אומר דהכי מקשה מאחר שבא להוסיף על ענין סיני א"כ למה נסמכה וכו' כי ה"ל למכתב בסוף הפרשה ואל משה אמר עלה וגו' שהוא ענין מעשרה דברות ממש ואח"כ ואלה המשפטים כו' אלא שבא ללמוד שתשים סנהדרין שדנין כל פרשת משפטים אצל המקדש מהרש"ל:

פסוק ו

בד"ה יכול תהא כו' בסופו נ"ב ואני אומר אחר העיון דלק"מ מדכתיב שם ובדלת בלא צורך דה"ל למכתב ונתת באזנו ודיו דבע"כ שלא כסדר הוא לשם שהרי צריך הגשה בתחילה אל הדלת ואח"כ רציעה אלא סמיך אקרא דהכא א"כ ל"ל ובדלת ועוד הל"ל בדלת בלא וי"ו מהו ובדלת אלא כלומר פרטא הוא דוקא אזנו ובדלת בעי' ולא בענין אחר ואין זה נגד הדר' שדרש ר"ש דאף הוא מודה דאין המזוזה כשירה והטעם דבעינן שני עדים ואין דלת בלא מזוזה וא"כ חשובה הדלת כמו שני עדים משא"כ במזוזה שמצויה בלא דלת ודוק מהרש"ל:

פסוק ז

בד"ה יכול העבריה כו' בסופו נ"ב ול"נ דלק"מ דק"ו פריכ' הוא מעיקרא דאמה העבריה תוכיח שריבה לה הכתוב יציאות הרבה ואפ"ה אינה יוצאת בראשי איברים וליכא למימר מה לאמה העבריה כו' זה אינו אלא הייתי בא למילף מאמה העבריה גופ' שאינה יוצא' כו' אבל על כל פני' תוכיח היא לבטל הק"ו דעבד כנעני והא דקאמ' דמקיש עברי לעבריה כו' לרוחא דמילתא קאמר מאחר דבלאו הכי איכא היקש מהרש"ל:

פסוק טו

בד"ה יומת בחנק כו' בסופו כו' נ"ב מקשין אמאי פי' כאן יותר כל מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק ממה שפי' לעיל אלא נ"ל דק"ל איך הפסיק בגונב איש למכה אביו בין מקלל אביו אלא שבא להשמיע לנו דמקיש מכה אביו לגונב איש שהוא בודאי בחנק משום דכל סתם מיתה היא חנק אף מכה אביו כן ולא תימא דנילף מכה ממקלל ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ונתן כו' אענוש קאי נ"ב ונ"ל דמוכרח לפרש כן דל"ת המכה משלם דמי ולדות והשני שגורם המחלוקת והמריבה ישלם קנס אחר ע"פ הדייני' ע"כ מפרש ונתן המכה ולא השני אף שהוא גורם ואדמי ולדות קאי ולא אתשלומין אחרים ודוק מהרש"ל:

פסוק לג

בד"ה שור או כו' וקושיא זו הקשו התו' בב"ק דף י' בד"ה שהשו' כו' ותירצו שם ב' תירוצי' אחרי' ע"ש:

פרק כב

פסוק ב

בד"ה אם זרחה כו' וצ"ע ונ"ל ליישב דדעת ר"י הוא הא דקאמר תלמודא כאן באב על הבן כו' אין הפי' כמו שכתב הרא"ם ז"ל דבריית' קמייתה שמדבקת אם זרחה השמש עם אין לו דמים מיירי באב על הבן וכמו שכי' שם התו' אלא הא דקאמר כאן באב על הבן אייר בריייתה בתרייתא המדבקת אם זרחה השמש עם יש לו דמים וה"ק אם ברור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך דהיינו סתם אב על בנו הוא ברור כשמש שהוא רחמני על בנו אז תהרגיהו ויש לו דמים ואם לאו פי' שאינו ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך שאינו סתם אב אלא אב שידוע שהוא שונא לבנו אז תהרגיהו וזהו שכתב שם רש"י אב הבא על הבן במחתרת מספק אל יהרגיהו דודאי רחמני' האב על בנו ואפי' הוא מציל ממונו לא יהרגהו הילכך דמים לו עד שיודע כשמש שהוא אכזרי עליך ושונאך ע"כ וכן משמע לי מדפרש"י בתר הכי דמים לו בין בחול בין בשבת אסור לבן להרוג את אביו ודוק הטיב כנ"ל:

פסוק ג

בד"ה אם המצא כו' ולא שמעתי כו' נ"ב ואני ת"ל אבין ואשמע כי אדרבא רש"י לא עשה עיסקה בספרי' שלנו שלא כתוב בהם אלא המצא תמצא במה דיבר הענין שלא דיבר כשטבח ומכר שכבר ישלם ד' וה' אלא בלא טבח ומכר איירי שמשלם כפל מהרש"ל:

פסוק ד

בד"ה בשדה אחר כו' כשהיא נקודה כו' נ"ב ואני אומר שאינו דומה לזה אלא שדה היא לשון נקבה ואחר הוא לשון זכר ודוק מהרש"ל ואני תמה עליו הלא מצינו ששדה הוא לשון זכר דכתיב יעלוז השדה וכל אשר בו ורבים כמוהו שוב מצאתי בחזקוני פ' בחקותי בפסוק והיה השדה בצאתו ביובל שכתב וז"ל מגיד שהשדה קרוי לשון זכר בלשון הקודש ע"כ והיינו כדפי' כנ"ל:

פרק כד

פסוק ו
בד"ה מלאך בא כו' למכתב תחילה כו' ואינו כן במדרש רבות אלא דק"ל היאך אפשר לחלק לגמרי לשני חלקים ע"ש כנ"ל:

פסוק י
בד"ה נסתכלו וכו' פי' שהיו כו' נ"ב ואני אומר על גודל מעלתם וגדולת השפע שהיה באותו זמן דראו דמות המרכבה בקרוב יותר ממה שראו כל הנביאים האחרונים אף שלא ראו מהות עצמו חלילה וא"כ נענשו במה שראו דמות המרכבה שהיה שכלית מתוך לב גס ודוק מהרש"ל:

פרק כה

פסוק ה
בד"ה תחשים כו' ואנעלך תחש כו' ואפשר דלפי שעה היתה ובאות' שעה היו כ"כ הרבה עד שעשו מהם מנעלים ספר מעשה יי':

פסוק יא
מה שפירש"י מבית ומחוץ תצפנו ג' ארונות כו' נ"ל דדייק מדכתיב כאן ציפוי יתיר' בקרא דלא הל"ל רק וציפית אותו זהב טהור מבית ומבחוץ מאי תצפנו אלא לרמז שציפוי יתירה היה כאן והיינו ג' ארונו' כנ"ל:

פסוק כט
בד"ה הרמב"ן ז"ל ואני תמיה כו' נ"ב כל זה יש לתמוה לפי גירס' הספרי' שלנו אבל בספרי רש"י מדויקי' כתוב בהן והחריץ חצי אמה ברוח' הקרש באמצע וכן פירש"י להדי' בפרק הזורק דף צ"ח ולפ"ז מ"ש ומניח רביע רחבו מכאן פירש היינו רביע רחבו של האמה קאמ' דהיינו טפח ומחצה והשאר יהיה הכל מכוון הטיב עוביו של האדנים מכל צד טפח ומחצה והחלול בתוך האדן ג"כ טפח ומחצה והחריץ שביניהם חצי אמה שהוא ג"ע דהיינו כשיעור ב' עוביין של אדנים וק"ל אכן הלשון של ומניח רביע רחבו כו' הוא דחוק שיהא קאי על אמה ולא הזכי' שום אמה בחריצת הרוחב כי אם בגובה שהרי עדיין לא הזכיר חצי אמה ברוחב ע"כ נראה שג' שלפנינו היא מכוונת ואינו כמו שפירש בפרק הזורק ומ"מ נ"ל ליישב אף לפי גירס' שלפנינו כי מה שאמר ומניח רביע רחבו כו' היינו לאחר חריצתו קאמר שניח מהן כך דהיינו כלו ב' טפחים ורביע עפח שנמצא בין הכל ד' טפחים ומחצה והחריץ חצי רוחב הקרש ר"ל כפי ששיערו אחר חריצתם דהיינו ד' טפחים ומחצה החצי ממנו הוא חורץ באמצע דהיינו ב' טפחים ורביע נמצא עובי האדן עפח ושמינית ויהיה הכל מכוון ולקמן גרסי' ברוב ספרים והחריץ חציין בנו"ן פשוטה

ר"ל חציין של הידות ודוק מהרש"ל ומ"ש לפי גירס' רש"י מדויקי' דמניח רביע רחבו של האמ' קאמר לא נהיר' דא"כ הל"ל רחבה דאמה בכ"מ לשון נקבה היא גם לא נהירא שיהא דוחק אי קאי על האמה שהזכיר בגובה אלא נראה לי לפי אות' גי' לפרש דמניח רביע רחבו של קרש ומ"מ הלשון דחוק דלמה נקט טפי אמה בחצי מברביע ודוק מהרש"ל:

פרק כח

פסוק טו

מה שפירש"י כמעשה אפוד מעשה חושב ומחמשת מינין מקשין מה בא רש"י להשמיענו הלא כתיב בקרא בהדיא מעשה חושב זהב וגו' ונרא' שבא להשמיענו שלא תטעה לפרש שהוא ענין אח' שלא נזכר בקרא דמעש' חושב ומחמש' מיני' כתיב בהדיא וה"א דיתורא דכמעשה אפוד תעשנו אתא לע"א שלא נזכר בקרא לכן מפרש רש"י שכמעשה אפוד הוא מעשה חושב וחמשת מיני' הנזכרים בקרא ואינו ענין אחר ודוק כנ"ל:

פסוק לז

מה שפירש"י שהיו בציץ ששה פתילים תמה הרמב"ן שהכתוב אינו מצוה רק לעשות פתיל תכלת והוא עושה ששה כבר הרגיש בזו וכתב בפר' פקודי וז"ל ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת כו' ומה שתמה עוד שהוא מצרף המקראו' של הצואה והעשי' ומרבה פתילין נגד כולן וכן תוכל למנות בארון ושולחן כו' לק"מ דבארון ושלחן ומנורה המקראות של הצואה והעשי' אינם סותרין זל"ז לכך לא מנה שתיה' משא"כ כאן דהמקראות של הצואה והעשייה סותרין זל"ז לכך מנה כנגד כולן כנ"ל ומן התימה על הרא"ם ז"ל שהוא נאמן ביתו של רש"י וכאן לא כתב כלום על טענת הרמב"ן ז"ל:

פרק כט

פסוק כב

בד"ה כי אל כו' ועם הבעלים כו' ולקמן בפר' צו דף קע"ד ע"ב בד"ה שהמילואים חזר הרב ז"ל מזה ע"ש כנ"ל:

פרק ל

פסוק יב

בד"ה כמו שמצינו כו' אין תועלת כו' ולי יראה דודאי דוד לא היה מונה אותם לגלגולת רק היה מונה השקלים ועי"ז היה נודע מנין שלהם ומה שהיה נענש היינו משום שהמניין היה שלא לצורך וכן הוא בהדיא במדרש והילקוט הביאו בסוף ספר שמואל והרמב"ן הביאו ג"כ בריש פרשת במדבר בד"ה תפקדו כו' ולפי זה ג"כ יתורץ מה שהקשה הרא"ם

ז"ל בתר הכי כשפקד דוד את העם ושלח השליש ביד יואב כו' למה לא היה בהם המגפה דהיינו משום דאותו המניין היה לצורך מלחמה משא"כ בפעם הראשון שהיה המניין שלא לצורך ולכך נענש כנ"ל:

פסוק כג

בד"ה חמשים כו' מחציתו דקנה כו' ותימה הלא לא כתיב מחציתו גבי קנה וצ"ע כנ"ל:

פרק לג

פסוק יא

בד"ה בתשעה עשר כו' לתמוז הוא כו' נ"ב כל מה שכתב בכאן הוא טעות גמור כי מה שאמרו שמלאוהו תמוז דההיא שתא היה בשנה שניי' בשילוח המרגלים והכא איירי במת"ת שהיא שנה הראשונה גם מה שכתב שעלייתו לא היה בר"ח אלא החשבון הוא מר"ח הוא רחוק מאד שהרי כתב להדיא בר"ח אלול נאמר לו ועלית כו' גם מש"כ פירושו על ב' דרכים כו' דבר תימה לומר שרש"י יהיה מסופק ויפרש על ב' דרכים בכדי אלא מה שפי' רש"י בי"ח עלה הוא פירש של תנחומא ומה שפירש"י במקום אחר בר"ח עלה הוא דברי התלמוד של פ"ק דיומא ומה שקשה על פירש התנחומא הקשו התו' ס"פ מרובה וכתבו דאין ליישבו אם לא שנ' שעברוה לאלול ולפ"ז פירש עלה בי"ט וק"ל מהרש"ל:

פרק לה

פסוק כב

מה שפירש"י חח הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד תימה דהתרגום לא מפרש הכי דהא חח מתרגם כאן שירין ואלו צמיד דפרש' מטות מתרגם שבכין וצ"ע כנ"ל:

פסוק כו

מה שפירש"י טוו את העזים היא היתה אומנ' יתירה כו' קשה מנ"ל לרש"י דלמא כפשוטו הוא טוו נוצה של עזים ונראה דמפיק מדכתיב הכא אשר נשא לבן וגו' משא"כ במקרא הקודם לזה דכתיב חכמת לב לחוד כנ"ל:

פסוק לד

מה שפירש"י ואהליאב משבע דן מירודים שבשבטים ק' מה קשה לרש"י וכי אין ראוי לייחסו אלא דייק מלשון הוא ואהליאב ודוק מהרש"ל:

פרק לח

פסוק ח

במראות הצובאות פירש"י שהיה מואס בהן משה כו' עד שא"ל הקב"ה אני חפץ בהן כו' קשה מנא ידעינן שמרע"ה היה מואס בהן עד שהוכרח לכך ונ"ל דדייק מדקאמר אשר

צבאו פתח אוהל מועד כלומר כאלו נצחו בזה להביא נדבתן א"נ מדלא כתיב ממראות הצובאות אלא ר"ל שהקב"ה א"ל עשה הכיור בזה ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

מה שפירש"י אשר ציוה אותו כו' משה כו' עד למה שנא' בסיני הוא מירושלמי דפיאה והילקוט הביאו בפרשה זו ומ"ש כי משה ציוה לבצלאל כו' הוא מתלמודא דידן דפרק הרואה דף נ"ה אמר רבי שמואל בר נחמני בצלאל ע"ש חכמתו נקר' שבשעה שא"ל הקב"ה למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך וא"ל עשה ארון וכלים ומשכן א"ל משה רבינו מנהגו ש"ע אדם בונ' בית ואח"כ מכניס לתוכו כלים ואתה אומר עשה כלים ארון ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם אלא שמא כך אמר עשה משכן ארון וכלים א"ל שמא בצל אל היית לדעת ע"כ ופירש"י לך אמור לבצלאל עשה משכן ארון וכלים שכן הם סדורים בפרש' כי תשא ראה קראתי בשם וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות וכל הפרשה ומשה א"ל עשה ארון וכלים כנון שלחן ומנורה ואח"כ משכן דס"ל לרש"י שבסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר ליה ע"כ אך קשה מנ"ל לרבותינו ז"ל שבסדר שהם סדורים בתרומה כך אמר משה לבצלאל דלמא כסדר שהם סדורים בכי תשא א"ל משה לבצלאל ושמא מאח' שמצינו שבתרומ' נאמר כלים ואח"כ משכן ש"מ שכך אמר משה לבצלאל אבל באמת הקב"ה אמר כמו שהוא בכי תשא ואפשר נמי שרבותינו דייקי מדכתיב אשר ציוה את משה ולא כתיב אשר ציוה אותו משה כמו שדייק הירושלמי ש"מ שמשה שינה ממה שציוה אותו הקב"ה ואפשר נמי שהקב"ה אמר כמו שהן סדורים בתרומ' דחלילה שישנה משה מדברי הקב"ה והא דאמר בכי תשא איפכא משום דבתרומ' אינו מזכור בצלאל רק מספר והולך אל מה יתנדבו נדבת המשכן ושם מזכיר החשוב חשוב קודם דהכלים היו יותר חשובין מהמשכן כמו שנראה ממשאם אבל בכי תשא מזכיר בצלאל ושם מדקדק בסדר העשייה ולכך הזכי' המשכן תחילה ומשה הזכיר ג"כ החשוב תחילה כמו שהוא בתרומה ואף לשינוי' קמא צ"ל דכך היה דעת משה ומה שפירש"י א"ל כך שמעתי הלשון מגומגם ומצאתי מוגה כך שמעת כנ"ל:

פרק לט

פסוק לא

בד"ה לתת כו' פירשתיו בפרשת תצוה בנוסח' שלנו לא נמצא ואולי חסר מספרים שלנו:

ויקרא

פרק א

פסוק יד

בד"ה מן התורים כו' כבר כתבו התו' כו' אינו שם בתו' אלא בגמ' גופ' ע"ש כנ"ל:

פרק ו

פסוק יג

בד"ה המשיח כו' מבניו תחתיו כו' והא דכתי' בפ' תצוה הכהן תחתיו מבניו ולא מפרש שם רש"י שהוא מהופך משום דהתם ניגון תביר נמשך לבניו וממילא תחתיו דבקה עם מבניו כדפרש"י שם בהדיא ודוק כנ"ל:

פסוק כג

בד"ה וכל חטאת וגו' שאם הכניס כו' נ"ב העתקתי ישחטו ריבה שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בציבור נאמר ישחטו ברבים ותלאו בעולה להבי' עולת ציבור לצפון תו' וזהו מן התימה הלא לא נמצא אשם ציבור בכל התורה וגם לא היה וכ"כ הרמב"ם בהקדמת קדשים וגם הלשון מגומגם לכן נ"ל דט"ס הוא וכך הוא ואף שלא מצינו ודוק מהרש"ל:

פרק י

פסוק ג

בד"ה ומה שכר כו' נ"ב רבים מקשים מה ק' לרש"י שפי' כן וה"ל לפרש גבי שתויי יין מפני מה נאמרה לו לבדו מפני שקיבל שכר כו' ועוד מה פי' ומה שכר קבל כו' דמורה כאלו פה מוכח שקבל שכר מתוך פשוטו של מקרא ואומר אני שקשה לו מהו לשון וידום וישתוק והיכן בכה כבר קודם שדיבר עמו משה וה"ל לכתוב בקרא בכייתו כמו שכתב שתיקתו לכך פי' שקבל שכר כו' ומ"ה אין לכתוב בכייתו פה במקרא דהוי משמע שדיבר לו משה הוא הדבר אשר דיבר יי' בקרובי אקדש הוי המחאה והוכחה נגד בכייתו עד שהוצר' לשתוק וזה לא היה מן הראוי שיקבל שכר על השתיקה אבל השתא דלא כתיב בכייה בקרא א"כ יראה להדיא שדברי משה אינן אלא תנחומין ומעצמו שתק כששמע שהשם יתברך רצה להתקדש בקרוביו לפיכך קבל שכר ודוק מהרש"ל:

פרק יא

פסוק לד

בד"ה ולמדנו עוד כו' אלא מדאורייתא כו' והתו' בפ' העור והרוטב כתבו דרש"י ס"ל בעלמ' דלקבלת טומאה סגי בכל שהוא ע"ש כנ"ל:

פרק יב

פסוק ח

בד"ה אחד לעולה כו' בעלמא שנקראת כו' נ"ב ואין הלשון משמ' כן ועוד לאיזה תועלת הקדימה הכתוב אלא נרא' לפרש שלכך הקדימה לקריאה שלפעמים קדמה העולה לקריאת השם כגון שהפריש שנים וקרא להן שמות אחד לחטאת ואחד לעולה ונאבד החטאת אז יפריש אחר במקומו ויקרא לו שם חטאת ונמצא שהעולה קדמה לקריאה ולתועלת זו הקדימה שלא תאמר שצריך שנים אחרים כדי שיקדים בקריאה חטא' לעולה ודוק מהרש"ל:

פרק יג

פסוק נד

בד"ה את אשר כו' בלשון וכבסו כו' נ"ב אחרי הוכבס את הנגע כך נ"ל להגיה אבל איני יודע מי דחקו לפרש רש"י בע"א מפי' הת"כ מהרש"ל:

פרק יד

פסוק מט

יש מקשי' מפני מה מביא צפרים לטהרת הבתים בשבוע שנית שנתרפא הנגע והאדם שנרפא בשבוע שני' אינו מביא כלל קרבן לטהרתו כי אם מצורע מוחלט ונרא' דלק"מ כי האדם אינו מביא כלל קרבן לטהרתו אלא כשנעשה בו כבר מעשה טומאה דהיינו מצורע מוחלט שהוציאו מחוץ למחנה ובבית נמי אחרי החלץ האבנים ואחרי הקצוע והמעש' טומאתו וכשנתרפ' אחרי הקצוע והנוחו מביא קרבן לטהרתו ודוק מהרש"ל:

פרק טו

פסוק ח

בד"ה וכי ירוק הזב בטהור כו' קמל"ן אלא במשא מהי תיתי דהוי אשרץ פירש כמו שהשרץ מטמא במגע ולא במשא אף זה במגע ולא במשא אמר ר"ל תנא דבי רבי ישמעאל אמר קרא ע"כ כצ"ל ונמחק מלת ומשני ה"א קמל"ן דאי לאו שט"ס הוא וצ"ל כמו שהגהתי לא היה מצא הרא"ם ז"ל ידיו ורגליו בביהמ"ד ולא הוי עיין כלל בסוגי' דהתם מדברי הרב ר' אברהם היילפרין ז"ל:

פרק טז

פסוק טו

מה שפירש"י יצנוף כתרגומו כי' יש מקשין למה הביא התרגום אם בעבו' שלא תאמר הבי"ת של ובמצנפת יתהפך פירושו ותאמר שיצנוף דבר אחר על ראשו עם המצנפת

ע"כ מביא התרגום שפירש שהמצנפת גופ' הוא מה שצונף על ראשי א"כ ה"ל להביא התרגו' על ובמצנפת כי' ולמה הביאו על יצנוף אלא נראה לפרש שלכך הביא התרגום לפי שבא לומ' שהצניפה היא על הראש ומאחר שהביאו צריך לפרש מהו לשון יחית ודוק מהרש"ל:

פרק יז

פסוק ח

בד"ה אשר יעלה כו' לפי' לחייב כו' נ"ב וק"ל לפירושו ה"ל לפרש על ואליהם וגם דוחק לשבש הספרי' ועוד כשנשחט בחוץ הל"ל ועוד מאי זה שאם שחט בחוץ כו' ע"כ נראה לפר' דק"ל לרש"י למה כתיב אשר יעלה עולה או זבח למה לא כ' שור או כשב כו' כמש"כ גבי שוחט בחוץ אלא ללמד שאפי' אם העלה איברים של עולה בחוץ חייב אף שעולה כולה כליל ולא תאמר שאינו חייב במקטיר בחוץ אלא כשנשחט לשם עולה או זבח דהיינו בפנים אבל לא כשנפסל כבר ונשחט בחוץ ע"כ פי' שזה אינו שהרי אם שחט אחד כו' ודוק מהרש"ל:

פרק יט

פסוק ב

בד"ה קדושים תהיו כו' ומן העבירה כו' נ"ב פי' הפרישה היא מדות חסידות והפרישה שייך בעריות שמביא' לידי קדושה והוא קדוש בפרישׁ' באופן שאין עבירה בידו אבל אם יש שום עבירה בידו לא תועיל הפרישה להיות נקרא קדוש ודוק מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה ואת שבתותי כו' על מורא האב כו' נ"ב בכאן מקשין העולם מה שפירש"י אח"כ איזהו מורא כו' ואיזהו כיבוד כו' איך הוא מקושר ונ"ל דדייק מלישנ' דברייתׁ' דכולכם חייבין בכבודי דפתח במורא וסיים בכביד ונראה דבודאי מאני יי' דייקינן ששייך על הכיבוד שהוא שם של רחמים משא"כ במורא דכתיב ויראת מאלהיך אני יי" א"נ את יי' אלהיך תירא אבל לא מצינו מורא בלתי שם אלהות אלא שבא הכתוב ללמדנו לא זו שאם יאמר לך אביך לחלל שבת שאל תשמע לו משום שרשע היא אלא אפי' אם יאמר לך תן לי לאכול ולשתית ולא תוכל להשתדל לו אותן הדברים בלתי חילול השבת כגון לחתוך מן המחובר או להביא דרך ר"ה אפ"ה אל תחלל את השבת כי כולכ' חייבין בכבודי לכך אין לך לחוש אם תעבור על כבודו ודוק מהרש"ל:

פרק כ

פסוק כ

בד"ה אשר ישכב כו' ואין זרעו נכרת כו' והנה לא היה לו לתנות דבר זה בדברי עצמו שהרי כבר קדמוהו הסמ"ג ז"ל שסתר פרש"י ז"ל מכח קושיא זו כמ"ש בהדיא בחלק ל"ת סי' ק"ט וכתב עוד שם דפרש"י ז"ל נסתר ג"כ מהא דאמרינן שם רב יוסף כי מטא לשתין שנין עבד יומא עבא לרבנן אמר פלטי לי מכרת אמרו ליה אי מכרת דשני פלט מר מכרת דיומי מי פלט מר דאמרינן מת בשלשה ימים זו מיתת כרת יש ללמו' משם כיון שלא אמרו מכר' דבני מי פלט מר שהוא בכרת ואין זרעו בכרת ודלא כפרש"י ע"כ:

פרק כא

פסוק ה

בד"ה וילמדו ישראל כו' וצ"ע ועיין במה שכתב המחבר עצמו בפ' ראה דף רצ"ד ע"ד כי שם יישב קושיא כנ"ל:

פרק כג

פסוק כז

בד"ה מקרא קדש כו' דמה נשתנה כו' ולא הוצרך לומר זה דבלא"ה א"א לומר שהמקרא קדש הזה שפי' בו הוא הכתוב בחג הסוכות דא"כ למה נחלק חג הסוכות משאר י"ט לענין מאכל ומשתה ואפשר דלכך פירש"י מקרא קדש אחר שפי' קרא דכל מלאכה וגו' משום דבזולת זה אפשר לפרש מקרא קדש האמור ביוהכ"פ לענין איסור עשיית מלאכה אפי' אוכל נפש משא"כ בשאר י"ט דמותרין במלאכ' אוכל נפש לכן מפרש זה אחר קרא דכל מלאכה וגו' כנ"ל:

פסוק מב

אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים שלא תלמד מט"ו כו' בישראל לרבות את הגרים כך פרש"י במדויק' וכן הביאו הרמב"ן ז"ל והא דקאמ' אזרח שלא היה צריך דזיל קרי ביה רב הוא י"ל דאגב סיפא נקט ליה לומר דכיון דהאזרח זה אזרח א"כ עכ"ל בישראל בא לרבות הגרים דלגופיה לא איצטריך כיון דאזרח זה אזרח עכ"ל מהר"ן שפיר' בספר אמרי שפר ואני תמה עליו דהא אות באו' כמו שהביא רש"י בכאן הוא ברייתא בפ' הישן ושם לא הזכיר מידי מגרים וא"כ ע"כ ליכא לפרש הכי כמו שהוא מפר' דברי רש"י דהכא דז"ל הברייתא לשם ת"ר אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כו' אלא עכ"ל דה"פ אזרח זה אזרח אי הוי כתיב אזרח הוי משמ' כל תולדות ישראל אנשים ונשים כתב האזרח מיומן שבאזרחי' להוציא את הנשים וכן פירש"י בפ' הישן וא"כ בודאי דעת רש"י דהכא ג"כ הכי דלא כדברי הרב ז"ל ודע שדברי רש"י ז"ל הם ממש לשון הספרי וקשה

היאך שביק תלמודא דידן וכתב דברי הספרי דבתלמודא דידן בפ' הישן מסיק תלמוד' דלהוציא את הנשי' מהלכתא הוא דנפקא והי"א יתירא דהאזרח קאתי לרבות את הגרים וברייתי' דקתני להוציא את הנשים מהאזר' אסמכת' בעלמא הוא והיותר תימה דבגמ' פ"ק דקידושין דף ל"ד פריך תלמוד' ל"ל האזרח להוציא את הנשים תפ"ל דמ"ע שהזמ"ג היא ונשים פטורו' קשה והא בסוכה אית' המסקנה דהלכתא היא וקרא אסמכתא בעלמ' וצ"ל דבקידושין פריך ל"ל ההלכתא ודוק כנ"ל:

פרק כה

פסוק יד

בד"ה אל תונו שהוא בממון כו' ונ"ל לפרש דל"ת אסור להטעות אותו בדברים מחמת המקח איך שקנה ביוקר או להונות המוכר שמכר בזול לשון מהרש"ל בביאוריו לסמ"ג לאוין סימן ק"ע:

פסוק לב

בדיבור הראשון עד פ' שמטה נ"ב ואני אומר בודאי על כל המצות קאי דאל"כ תרי קראי ל"ל שהרי כתיב בסוף התוכחה אלה החקים והתורה וכו' ופסוק זה היה לו לכתוב לבסוף ומדכתיב אלה המצות וכו' לריבוי כל המצות שבעולם וא"כ בהר סיני ל"ל בשמיטה יותר מבשאר המצות אלא לאשמועינן אף הפרטו' ולמה השמיע לנו חידוש זה יותר בשמיטה משום שלא מצינו שנשנית בערבות מואב ואף שכתוב שם ברמיזה השמט תשמט לרבות שמיטות קרקע ולא כתב להדיא שם לא כלל ופרט לרבות על הראשונות כדרך פרשה שנשנית ודוק מהרש"ל:

פרק כו

פסוק ד

בד"ה בעתו כו' דרשי הכי נ"ב ולי נראה דאל"כ פשיט' דהא גשמים שלא בזמנם סימן קללה הם ואמאי קחשיב ליה בברכות מהרש"ל:

פסוק ח

ורדפו מכם חמשה מאה וגו' הקשה רשב"ם הא קיי"ל דמדה טובה יתיר' על מדת פורענות ולקמן בפ' האזינו כתי' איכה ירדוף אחד אלף ותירץ דהכא גבי מדה עובה כתיב ונפלו אויביכם דהיינו הריגה משא"כ התם דלא כתיב רק רדיפה פענח רזא ונראה דלפרש"י לק"מ דפי' מכם קאי על החלשים וא"כ איכא למימר דגיבור אחד מישראל ירדוף רבבה מאומות משא"כ התם דכתיב איכה ירדוף אחד דהיינו המיוחד שהוא גיבור ודוק כנ"ל:

פסוק ט

בד"ה והרבתי אתכ' כו' מתרבי' הם כו' ואינו מספיק דהא בב"מ מצינו לשון פרו ורבו ולא דרשינן יתור' אלא נראה לי דק"ל לרש"י יתור' דאתכם דהל"ל והפרתי והרבתי אתכם כמו בכל מקום דכתיב פרו ורבו גבי הדדי אלא ע"כ לומר דתרי ברכות הן והרבתי קאתי לקומה זקופה וק"ל כנ"ל:

פסוק י

בד"ה וישן כו' נ"ל שט"ס הוא כו' ולי נראה דאין כאן ט"ס וה"פ ואתם מקפידין ר"ל שיהיה קשה בעיניכם לעשות דבר זה להוציא הישן מפני החדש ומ"מ אתם מוכרחין לעשות ודוק כנ"ל:

פסוק יד

מה שפירש"י ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים כו' הוכרח לפרש כן דאל"כ הל'ל ואם לא תלכו בחקותי ודוק מהרש"ל:

פסוק כ

בד"ה וכ"ש כו' דעילוי קא מעלוי כו' נ"ב ולי נראה דלק"מ דטוב ברע היינו פי' תם בבע"מ אבל לעולם הבע"מ של הקדש מעולה בדמים הרבה מן התם אבל הרע שהוא בע"מ שהוא מעולה בדמים ה"א שיחליפו בתם של הקדש הגרוע לכך כתב רע בטוב ומ"ה פירש"י טוב ברע תם בבע"מ או רע בטוב ר"ל או הבע"מ בתם כדפי' וא"ל היכא שהוא תם וגם מעולה בדמים מנלן שלא יחליפנו בבע"מ הגרוע י"ל דמאחר שהראה לנו הכתוב שלא יחליף אפי' הוא מעולה כגון שהוא תם וראוי להקרבה וכן אם הוא מעולה בדמים א"כ ה"ה היכי דתרוייהו מעול' גבי הדדי דלא קפיד קרא עלייהו ודוק מהרש"ל:

פסוק כה

מה שפירש"י ויש נקם שאינו בברית פי' שיש נקמה שאינה אם הפר את הברית ואותה נקמה אינה כ"כ גדולה אבל נקמה זו הוי כמי שעושה נקמה במי שהפר בריתו והי נקמ' גדול' ומ"ש רש"י וזהו סימוי עיניו של צדקיה ר"ל ששם היה נקמה בברית מפני שצדקיה הפר בריתו של נבוכדנאצר וזהו שאומר בתוכחה נקמת נקם ברית שרוצה להביא עליהם נקמה גדולה כנקמת צדקיה כך פי' הג"א נר"ו ואין לשון רש"י משמע כדבריו ועוד דבת"כ ובילקוט איתא בהאי לישנא ואיזהו נקמה שאינה בברית זהו סימוי עיניו של צדקיה ולפי דבריו הוי סימוי עיניו של צדקיה נקם ברית לכן נראה דה"ק ויש נקם שאינה בברית ר"ל יש נקמה במי שלא הי' כורת ברית עמו וזהו כדרך שאר נקמות שרגיל אדם לנקום ממי שלא היה כורת ברית עמו וזהו סימוי עיניו של צדקיה שבשעת נקמה לא היה בברית עם נבוכדנאצר דצדקיה הפר בריתו אבל הקב"ה אמר בתוכחה שיביא עליהם נקמה שהיא

נקם בברית שאותן אומות שיהיו כורתין ברית עם ישראל ואפ"ה ינקמו מהם כמו שהיה בזמן החורבן כדכתיב מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם וא"כ נקמה כזו שיניו של אדם קיהות שמעתי מהרב ר' אברהם היילפרין ז"ל:

במדבר

פרק א

פסוק א

בד"ה באחד לחדש כו' אע"פ כו' נ"ב ואני אומר שכך הוא ההוצעה מתוך חבתן מנה כל שעה אף שאינו לצורך שהרי כשיצאו כו' היה לצורך וכן בעגל ורובן המינוי' של פה אינו אלא משום אחר שהשר' שכינה ודוק מהרש"ל:

בד"ה באחד בניסן כו' כי באחד כו' נ"ב ומהרא"י פירש משום ששלשים יום קרי קביעות לדירה וכן לשכינה וק"ל מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה את האנשים כו' בשמות והוסיף כו' נ"ב וקש' לפ"ז היה מספיק במה שפירש את האנשים האלה י"ב נשיאי הללו ומה צריך עוד לפרש אשר נקבו לא כו' אלא נראה דק"ל לרש"י על המקרא גופ' מה צריך לכתוב אשר נקבו בשמות אלא ה"פ עכשיו נקבו לו פי' השמות של הנשיאים מן השמים שנקראו כך ע"ש מעלתן שראוים הם לאות' נשיאות הפך שמות המרגלים שכולן נקראו לגנאי ע"ש סופן כדאיתא ברבתי ע"ש מהרש"ל:

פרק ג

פסוק לט

בד"ה ודיין שיפקיעו כו' נ"ב י"מ מ"ש וכי גרע שהוא בכור הלא הלוים לא חטאו בעגל ונראה דלק"מ כי מן הדין שכל בכור פטר רחם צריך לפדות את עצמו מאותו הנס והלאה שנלקו כל הבכורים אלא שהלוים נתפטרו בזה מחמת שירותן וא"כ איך יפקיעו את עצמן ואת חבירן ודוק מהרש"ל.

פרק ד

פסוק כב

בד"ה גם הם כו' לראות כמה כו' נ"ב מקשין העול' מה משמיע לנו המקרא הלא בהדיא כתיב אח"כ שיהיו מבן שלשים ונ"ל דה"פ כי מן הדין לא היה למנות מבן שלשים אלא הקהתים נושאי דברים המקודשים וצריך להם שכל בעבודתם שלא ימעלו ח"ו וישחי' בהם הארון כמו שמצינו בעוזא אבל גרשון ומררי נישאי הקרשים והדומה להם היה ראוי

למנות מבן עשרי' ומעלה מאחר שראוי לצאת לצבא למה לא יהא ראוי לעבודה אלא שלא להטיל קנאה בין האחי' שיראו בני הגרשני איך עבודתן קילא וזיל' וגדולה הקנאה כו' ע"כ נאמר בבני גרשון גם הם מבן שלשים כמו שציותיך על בני קהת ודוק מהרש"ל:

פרק ה

פסוק לא

בסוף ד"ה ונקה כו' ולפ"ז לא יצדק יפה סיפ' דקר' והאשה ההיא תשא את עונה דהא כתיב ואם לא נטמאה ונקתה ונזרעה זרע וצ"ל דלצדדין קתני ונקה האיש מעון בין אם נטמא' ובין אם לא נטמא' אבל האשה תשא עונה אם נטמאה ודוק כנ"ל:

פרק ז

פסוק א

מה שפרש"י כלות משה בצלאל וכל חכם לב עשו את המשכן כו' מה ק' לו לרש"י הלא משה לבדו הקים את המשכן וא"כ שפיר כתב כלות משה להקים את המשכן י"ל דק"ל לרש"י דהל"ל ויהי ביום כלות הקמת המשכן דמאי רבותא שמשה הקים את המשכן מאחר שלח עשאו ומתרץ לפי שמס' כו' לכן תלאו במשה ודוק כנ"ל:

פסוק פה

בד"ה כל כסף כו' שפירוש שיהיו כו' נ"ב ואין הלשון משמע כן ע"כ נראה דלק"מ כי כך היה הנס שכל א' היה מכוין משקלו בלי קלבון והיה במשקלו לאיזה סיד וכיונה שנימה ומ"ה מצא ר"מ הדרשן למצא טעם למשקנית הללו ורש"י הביאו בפי' החומש אף שאין דרכו בכך ומטעם זה נמי נתיישב מה שהקשני חכם אחד מפני מה נכתבו הפרטי' אצל כל הנשיאים מה שכבר נכתב דרך כלל שכל נשיא היה קרבנו כך ואם ללמוד סדר הקרבתן הל"ל ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב וביום השני נתנאל בן צוער וכן כולם אלא בא ללמוד שכל א' מהם לא ידע מה שיקריב חבירו וכיונו כולם למשקל אחד וידעו סוד פנימי לאיזה דבר שכיונו א"כ כיונו המשקלות ואף שנתנאל בן צוער נתן להם עצה להקריב היינו בסתם אבל לא על הסך משקלם ודוק מהרש"ל:

פסוק פו

בד"ה כפות כו' בפרטן ובכללן כו' ולי נראה דלק"מ דבודאי מאחר שזהב הקאי אכף א"כ הוי כאלו כתיב בהדי' כף אחת זהב עשרה משקלה וא"כ בודאי משקלה הי' של כסף דומיא קערת ומזרק של כסף שלא נאמר ג"כ בהן מאיזה מין היה משקלם וסמיך אסתם משקולו' שהיו של כסף ה"נ כן בכף אלא אי קשיא הא קשיא דלמא לעולם קרא קמא בא לומר שהמשקל היה של זהב וקרא דכפות זהב בא לומר דהכפות היו של זהב ואפשר דזה אין סברי' לומר שקרא קמא איירי שהמשקל היה של זהב ואכתי לא ידענו

הכף עצמו מאיזה מין היה עד לבסוף בקרא בתרא דכפות זהב אלא ע"כ דקרא קמא איירי ג"כ שהכף הי' של זהב ואין להקשות א"כ בלא קרא בתר' ג"כ ידענו דזהב קאי אכף דאי קאי אמשקל א"כ היאך יזכור שהמשקל היה של זהב ועדיין לא ידענו מאיזה מין היה הכף עצמו דלק"מ דאי זהב קאי אמשקל בודאי אמרינן דהכף עצמו היה של כסף ואינו צריך להזכירו דכבר ידענו זה דמאחר דהקערות והמזרקות של כסף מהיכי תיתי לומר שהכף לא יהיה של כסף ודוק כנ"ל:

בא"ד ולא אירע בהן פסלות כו' ולי נראה דלק"מ דמה שפרש"י כפות זהב שתי' עשרה למה נאמר אין כוונתו אכפת זהב שתים עשרה קמא דבודאי קרא קמא בא ללמד שהם הם שהתנדבו ולא אירע בהן פסלות כמו שדרשו גבי קערות והכא דרשי כפות זהב שתי' עשר' יתיר' דכתיב הכא לכן דרשו דבא לומר שהכפות היו של זהב וא"ל אכתי לא לכתוב האי כפות זהב יתירא דמכפות זהב קמא ידעינן דכפות היו של זהב מדסמך זהב אצל כפות די"ל דא"כ לא הוי ידעינן גבי כפות שהם הם שהתנדבו ולא אירע בהן פסלות דה"א דהקרא בא לומר שהכפו' היו של זהב ודוק כנ"ל:

פרק ח

פסוק ב

בד"ה ועוד דרשו כו' נ"ב ולי נראה מדלא כתיב תעלה את הנרות כאשר כתב אח"כ העלה את נרותיה ש"מ שאינו מלשון ציווי הדלקה לחוד אלא מלמד שמעלה היתה לפניהם וזהו בהעלותך כאלו אמר בעלייתך ומ"מ מדלא כתיב בעלותך וכתיב בהעלותך שהוא פועל יוצא ללמד על המדליק שידליק עד שיעלה הלהב ודוק מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה ויעש כן כו' שלא שינה נ"ב והרמב"ן תירץ שהוא היה מדליקן ולא הניח לבניו אע"פ שבפרשת תצוה כתיב וערך אותו אהרן ובניו מ"מ לא שינה מן המצוה שנאמר לו בהעלותך ולא בהעלותכם אלא הוא לבדו משמע ובניו דכתיב היינו לאחר מותו ואני אומר לפי שלא מצינו שמחויב בהדלקת כל הז' נירות אלא נרות סתם א"כ בשני נרות הראשונות סגי וקרא מסייע דכתיב יאירו שבעת הנרות ולא שהוא ידליקם ואפ"ה לא שינה ועשה כל המוטל עליו בכל הז' נירות מהרש"ל:

פרק ט

פסוק א

בד"ה ולמה לא כו' היינו גנותן א"נ הא דקאמר גנותן היינו גנותן של הלוים שמלו את עצמן כדכתיב ובריתך ינצורו וכדפירש"י בפר' וזאת הברכה ואפ"ה לא עשו את הפסח א"נ כל ישראל היה להם למול כמו שמלו הלוים והיה להם לעשות את הפסח פענח רזא:

פסוק ב

בד"ה במועדו כו' דקא מפיק כו' נ"ב וק"ל הלא תלמודא דידן בפרק אלו דברים פריך מנלן שבא לטומאה ויליף מקרא אחרינ' בין לר"י בין לר"ל ולא יליף מבמועדו אלא ר"י דריש איש נדחה ואין ציבור נדחה ור"ל מקר' אחרינ' יליף והדר פריך בתמיד מנין אתיא מועדו מועדו וילי' פסח מתמיד לענין שבת ותמיד מפסח לענין טומאה ואולי מ"ה פירש דבחד מועדו כייל תרתי לפי שילפי' טומאה ושבת הכל בג"ש דחד מועדו אכן במקצת ספרים כתוב ברש"י תרתי במועדו א"כ בע"כ נקט דרש דספרי מהרש"ל:

פרק י

פסוק לה

בד"ה ויהי בנסוע כו' נ"ב רבים מפרשי' שהסימנים קאי על ההפיכות הנוני"ן ולא נהירא אלא אסימן פרשיות קאי שפרשה לפניה ולאחריה אע"פ שהוא מחובר למעלה ודוק והארכתי בזה בפרק כל כתבי בספרי מהרש"ל:

פרק יא

פסוק ח

מה שפירש"י לא ירד ברחיים כו' אלא משתנה כו' תימה דהא בפ' בשלח כתי' את אשר תאפו אפו וגו' ופרש"י מה שאתם רוצי' לאפו' כו' והכא אמרי' שלא היו אופין אותו ולא היו מבשלין אותו וצ"ע כנ"ל:

פסוק י

בד"ה ורז"ל אמרו כו' ולא ידעתי כו' נ"ב וחמי מהרר"ק ז"ל איש ירושלמי תירץ שבכיית' תלוי במן לפי שמצינו בפ"ב דיומא שע"י המן היה נודע אם זינתה אשה שאם נמצא העומר בבית בעלה היא מסרחת עליו כו' ולא נהירא דהתם לאו בזנות איירי אלא במרידה דאל"כ אם היא סרחה למה נמצא העומר בבית בעלה הלא אסורה לו אלא במורדת איירי ומ"ה כשהוא מורד עליה יש לו ליתן כתובתה ומ"ה נמצא העומר בבית אביה וכן משמע מפירש"י שם ועוד אפילו אם תפרש כן הלא לא בכו על איסור א"א שקיבלו עליהם בני נח אלא על עסקי משפחות קרובות כדאיתא להדיא בספרי ונרא' בעיני לפרש שהמן היה נבלע ברמ"ח איברים ע"כ נקרא לחם אבירים וממעט התאוה ע"כ לא היה אדם טועם

באכילת המן אותן ה' מינים החריפי' הקשואים והאבטיחי' והבצלי' והחציר [והשומי'] כדאי' ביומא ומ"ה אמרינן שהמן שהיה יורד לישראל היה יורד תכשיטי נשים עמהן כדי להוסיף התאוה א"כ למפרע בכו על פרישׁ' העריות כי מן הראוי היה להיות שישא אדם אחותו או דודתו אלא שנאסר מפני שהן מצוין אצלו תדיר וכדי שלא להרבו' בענין תאות המשגל כאשר פירש האבן עזר' וא"כ אמרו מאחר שהמן בלא"ה ממעט התאוה א"כ לא היה לנו לאסור הקרובות ודוק מהרש"ל ואני שמעתי ממורי מהר"ש מלובלין ז"ל דלכך תלו בכייתן על אכילת המן משום דעיקר זנות של עריות היה בשעת יציאתם לנקביהם דבתי כסאו' שלהם היו בשדה והמן היה נבלע באיברים כדפרישית וא"כ לא היו צריכין לצאת לנקביה' ולא היו מזנין לכן בכו דוקא עתה:

פסוק טו

בד"ה ואם ככה כו' במקום אתה כו' נ"ב גם אני שמעתי כן ויפה הוא לנערים והעיקר מה שפירש מהרא"י שתשש כחו שלא היה יכול להדגיש המלה לומר אתה אלא ברפיון הלשון כחולשת הנקבה אמר את במקום אתה מהרש"ל:

פרק יב

פסוק ו

בסוף ד"ה פה אל פה כו' נ"ב ומה שפרש"י והיכא א"ל בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי אלא מפה אל פה לחוד הוא דאפיק שהקב"ה אמר לו ומאן דדריש שם ואתה פה עמוד עמדי לא דריש פה אל פה ורש"י עייל תרווייהו בחדא מהרש"ל:

פרק יג

פסוק ב

בד"ה למה נסמכה כו' נ"ב ואפשר לומר תלת' זימני הוי חזקה א"כ למה נסמכה להיות ג' פורענות סמוכין זל"ז וק"ל מהרש"ל:

בד"ה ומשה נמלך כו' אינה סיפר מה שראוי כו' נ"ב ותימה הלא בתחילה לא כתוב אלא אפס כי עז העם הזה וגו' ע"כ נראה לפרש בע"א גם לתרץ מה שמקשין העול' מרע"ה נתן להם סימן החזק הוא וגו' אם בפרזים הם יושבים חזקים הם ואם בערים בצורות הם יושבים חלשים הם והם השיבו שעז העם דהיינו חזק הוא וגם ערים בצורות בשמים אלא כך אמרו גיבורי' הם ויושבין בשדות ועוזבים המבצרים שלהם פירש אינם יריאים כלל וזהו מה שאמר עז העם היושב בארץ ולא אמר היושב בערים וזה היה דיבה כי לא עשו האמורי' מחמת זריזות וגבורה אלא שהדבר היה בהם באותו פעם והוכרחו לברוח

מן הישוב אל השדות והם לא השגיחו בזה ואדרבה גם על זה הערימו ואמרו לבסוף ארץ אוכלת יושביה ודוק מהרש"ל:

פסוק לא

מה שפרש"י כי חזק הוא ממנו כלפי מעלה כו' משום דאי ס"ד כפשוטו מאי רבות' הלא פרעה ועמלק ג"כ היו חזקים יותר מישראל ואפ"ה היו ישראל נוצחין אותן אלא ע"כ כלפי מעלה כו' ספר מתנות כהונה:

פסוק לג

בד"ה וכן היינו כו' שיבוש נפל כו' נ"ב ומהרא"י בשם דודו מהר"ר אהרן הקדוש פי' כי הנמלים שבא"י גדולים כחגבים שבכאן והנראה בעיני שכולן לא כיונו לדעת רש"י כי רש"י פירש ע"פ התרגום שפי' כקמצין וכן איתה בגמ' דסוטה דף ל"ה דמי' לקמצ' באילנ' דהיינו נמלה ותדע דהא בשמיני מתרגם החגב חגבה והכא פ' קמצין ובריש פרק הרואה פירש"י להדיא קמצין נמלין ואפשר דשם נמלין קרוין בלשון אמוריים חגבים וק"ל מהרש"ל:

פרק טו

פסוק לב

בד"ה ויהיו במדבר כו' בשנה ראשונ' כו' קושיא זו מצאתי בספר ישן נושן מוכתב על קלף שחיב' גדול בדורו פי' על הספרי ותירץ דט"ס הוא בספרי וצ"ל שלא שמרו אלא שנה ראשונ' ובשנייי' בא זה וחיללה וקושיא הראשונה תירץ הוא ז"ל כי תנא דספרי לא חשיב ליה כ"כ חילול כי אע"ג שנצטוו על שבת עדיין לא נאמר עונשה עד סיני ואפי' נאמר להן עונשה מ"מ לא עשו בו מלאכה שהיו חייבין כליה שהרי לא מצאו ולא הביאו כלום ולא הענישן הכתוב אלא על שלא האמינו שמשה אמר להן היום לא תמצאהו בשדה וכתיב ויצאו מן העם ללקוט ותניא במכילת' אלו מחוסרי אמנה ואפי' את"ל שהוליכו כלים עמהן להביא בהן המן מ"מ לא מצינו שהתרו בהן והתירו עצמן למיתה כדאשכחן במקושש הכא ובפ' היו בודקין מדלא כתיב שקישש עצים אלא מקושש עצים שהתרו בו ועדיין מקושש כבתחילה כנ"ל עכ"ל וכן פרש"י בהדי' בפ' היו בודקין ולפ"ז אין אנו צריכין לדברי הרא"ם במה שכתב ד"ה המוצאי' כו' ע"ש.

פסוק מא

בד"ה על ארבע כו' ולי' לא ס"ל כו' ואני תמה וכי לא ראה מ"ש הרא"ש בהלכות קטנות וז"ל והא דתני' בספרי בפ' ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח' במשמע ת"ל ד' כנפות יצאו בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח' ונ"ל דה"פ אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפי' שיש לבגד אמרה תורה

לעשות ציצית הן מעט הן הרבה ת"ל על ד' כנפות ונתמעטו מעט והרבה ובעלת ג' פסול אף אם הטיל ד' על ד' בעינן וליכא ונתמעט בעלת ה' ויותר שאין להטיל בכל ה' כנפים אלא בד' מהם עכ"ל ולפ"ז לא צריכין למימ' כמ"ש הרא"ם ז"ל דרש"י ז"ל לא ס"ל כבריית' זו אלא בוודאי ס"ל כבריית' זו ומפרש אותה כפי' הרא"ש ז"ל כנ"ל ודוק:

פרק טז

פסוק א

בד"ה פרשה זו כו' נצטרך לפרשו כו' בעירובין מאי דכתיב רועה זונו' יאבד הון נ"ב ויפה פירש דאל"כ הא דרשינן כל האומר הלכה זו נאה כו' מאבד הונה של תורה וק"ל מהרש"ל:

בד"ה ודתן ואבירם כו' כו' נ"ב אין זה מקושר למעלה ומאמ"ז קבלתי דה"פ כי אמר בתחילה שיעקב בקש רחמים והוקשה א"כ דתן ואבירם שיחסם אחר ראובן ולא אמר בן יעקב ולא מצינו שביקש יעקב על ראובן שלא יתייחסו בניו אחריו במחלוקתו של קרח ע"כ פי' אוי לרשע אוי לשכינו וממילא הם בכלל ודוק מהרש"ל:

בד"ה בני ראובן כו' שנעשו בו פלאות כו' נ"ב ואני אומר דבודאי כך הוא מאחר שלא מצינו שלפלת אב א"כ למה כתביה בשלמא בני אליאב מצינו ביחס של ראובן ובא לייחסם אחריו משא"כ בפלת ולכך פירש"י ואון בן פלת להודיע שאין זה יחום אלא שמו של און הוא ודוק מהרש"ל:

פסוק ג

בד"ה כלם כו' ולא ידעתי כי' ואנכי לא ידעתי למה לא ידע הלא לק"מ דקדושי' תהיו והתקדשת' והייתם קדושי' אינם רק ציווין וכדפרש"י הוו פרושין מן העריות וקרא דכי עם קדוש אתה וגו' הוא בפרשת ראה והיה זמן רב אחר מחלוקת קרח וגם אין לפרש דהאי כלם קדושים הוא קדושים ממש ר"ל צדיקים דא"כ יש פתחון פה לחלק מנא להו דכל העדה כלם קדושים וצדיקים לכן פירשו רז"ל כלם שמעו כו' כנ"ל:

פרק יח

פסוק א

בד"ה ויאמר יי' שרש"י ז"ל סובר כו' נ"ב אבל קשה מכ"ש שהיה לו לרש"י לפרש בפרשה שאחריה שהיא מקומה אלא נראה שרש"י לא הקשה מידי למי נאמרה אלא שחיבור המקראות בא ליישב דבפרשה שלפניה כתוב שבני ישראל באו אל משה ואמרו כולנו גועגו כו' ולא מצינו שהשיב להם משה ובודאי דיבר משה דבריהם אל ה' ולא מצינו

שהשיב לו השי"ת על דבריו אלא בודאי א"ל ה' שיאמר לאהרן והחזקוני פירש שהפרשה נאמרה כבר ולא דק מהרש"ל:

(**בד"ה**) [**בא"ד**] **ת"ל זכרון לבני כו'** פירש האי קרא כתיב לעיל בשריפת עדת קרח ובסיפא כתיב כאשר דיבר יי' ביד משה לו ומשמע ליה שכל הדברים שדיב' לאהרן כולן דיבר לו ע"י משה מצאתי בספר ישן פירוש על הספרי:

פסוק ח

בד"ה ואני הנה כו' מן העולם כו' והא דתנן בפרק נגמר הדין שהקב"ה מיצר על דמן של רשעים שנשפך התם ברשעי ישראל ותימה דתנן בפרק אחד דיני ממונות גבי עדים שהיו הורגין את הנפש ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר באבוד רשעים רינה ובגמ' פריך ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים וכו' ומשני א"ר יוסי בר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש אלמא אפילו על רשעי אומו' העולם אינו שש ועוד פריך ליה מדכתי' שם ולא קרב זא"ז מעשה ידי טבעו בים ואתם אומרים שירה ושמא שאני בין דור המבול לשאר רשעים מצאתי בס"י פי' על הספרי:

פרק יט

פסוק ב

בד"ה אדומה כו' קרי להו שחורים כו' א"נ שחורות לרבותא נקט שלא תימא כל מראה שחור אדום הוא אלא שנלקה כנ"ל:

פרק כ

פסוק יא

מה שפירש"י והם דברו לסלע אחר היינו קודם ההכאה הראשונה והחטא היתה משום ששגגת תלמוד עולה זדון שהיה להם להשים על לבם איזהו סלע הוא והחזקוני מפרש דברי רש"י מ"ש והם דברו לסל' אחר היינו אחר ההכאה הראשונה ולא דק כנ"ל:

פרק כא

פסוק כב

בד"ה אעברה' כו' כדכתבו התו' לא דק בתו' וכבר השגתי עליו בפר' שופטים ע"ש כנ"ל:

פרק כב

פסוק ד

בד"ה בעת כו' וליכא למימר שבלק כו' ובבמדבר רבה אית' בהדיא דצור היה בלק דכך איתא שם אמרה לו כך אמר אבא בלק כו' שמע מינ' שצור הוא בלק:

פסוק ה

מה שפירש"י מדברי רז"ל מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על גוי רשע כדי שלא ליתן פתחון פה כו' קשה אדרבה עכשיו יהיה להם פתחון פה שיאמרו נתת לנו נביא והטעה אותנו ואלמלא לא היה נביא לא היינו שומעין לו וי"ל דאין כאן פתחון פה שהרי לא הטעם בנביאות אלא בעצתו הטען ואדרבה אמ' להן שהקב"ה שונא זימה וא"כ מכ"ש שלא היה להם לשמוע להפקיר בנותיהן לזנות ודוק מהרש"ל:

פסוק כב

בד"ה ושני נעריו עמו כו' נ"ב עיין במה שכתבתי לעיל בפ' וירא מהרש"ל:

פסוק כו

מה שפירש"י מדברי רז"ל שהראה לו סימני אבות כו' נר' בעיני כי לאברהם אבינו לא נתן לו הקב"ה אלא ארץ הזאת כמו שכתי' לזרעך אתן את הארץ הזאת ליצחק הרחיב לו והציר לאומות ונתן לו הארצות האל ליעקב ופרצת וגו' והיא נחלה בלי מצרים ואין מקום לאומות אפי' בתפיסת היד בסי' המקומות שהראה לו וק"ל מהרש"ל:

פסוק מ

סד"ה בקר וצאן כו' נ"ב ויש טועין שפירשו משום דלא כתיב בקרא גבי זביחה או שחיטה כי אם צאן ובקר שינה הקרא ממשמעתו אלא שיהיה כפשוטו בקר א' וצאן א' ושכחו מה שכתיב וזבחת מבקרך ומצאנך מהרש"ל:

פרק כה

פסוק יד

מה שפירש"י ד"א להודיע שבחו של פנחס כו' קאי חמה שלמעלה שפי' שיחס הרשע לגנאי דבר אח' לא משום יחוס הרשע לגנאי אלא להודיע שבחו של פנחס ולא קאי הד"א מה שפי' נשיא בית אב אחד לחמשה בתי אבות וק"ל א"נ יש לפרש שאף על זה קאי וה"פ ד"א להודיע שבחו של פנחס אע"פ שהיה נשיא כו' ונפ"ז צ"ל נשיא ממש ומ"ה היה לו לירא ביותר ואמת שלפי דברי רבותינו ז"ל בפרק אלו הן הנשרפין שאמרו הוא זמרי בן סלוא הוא שאול בן הכנענית הוא שלומיאל בן צורישדי א"כ היה נשיא גמור מהרש"ל:

פסוק טו

מה שפירש"י והוא היה החשוב שבכולן כו' עד מנאו שלישי מקשין העולם למה לשלישי ולא לרביעי או לשני ונרא' שגלוי לפני המקו' ששנים הראשונים לא הפקירו אבל שנים האחרוני' נמי הפקירו כמו הוא א"כ נמנה לשלישי מן הראוי וק"ל מהרש"ל ובספר מנחה בלולה איתא דלכך מנאו שלישי משום דכתיב בפר' מטות ואת מלכי מדין

את אוי וגו' ומסיים חמשת מלכי מדין ואי הוי מנאו לבסוף הוי ג"כ לשון חשיבות דבסוף נזכר ג"כ מלכי מדין לכך מנאו מן הדין לשלישי דהוא באמצע:

פרק כז

פסוק ז

בד"ה והעברת כו' והג"א פי' כי עיקר הגירס' היא לשון העברה הוא ופי' דכשאין לו בן והבת יורשת אותו הוי כאלו עוברת לו הנחלה ולד"א הוי העברה ממש ואני תמה עליו דהא בהדי' אמרי' בגמ' בפ' י"נ דף קט"ו כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה ופרשב"ם בשם ר"ח כלומר הקב"ה שונא אותו ע"כ ולדעתי גם לרא"ם ז"ל אישתמועי גמ' זו דוק בדבריו כנ"ל:

פרק ל

פסוק ו

בד"ה ואם הניא כו' כלומר כו' פי' ולמעוטי אם אמר אי אפשי בנדר שנדרת או אין כאן נדר או מותר לך בכל ג' גווני אינו מועיל אלא בלשון הפרה וק"ל מהרש"ל:

פסוק טו

בסד"ה מיום אל יום כו' ואני מוסיף בתימה דבגמ' דנדרים פרק נערה המאורסה דף ע"ז ע"ב משמ' בהדיא דלא כרש"י ז"ל דז"ל הגמ' לשם חוזרו' הפרת נדרים כל היום ורבי יוסי בר יהודה וראב"ש אמרו מעל"ע מ"ע דת"ק אמר קרא ביום שמעו ורבנן מ"ט דכתי' מיום אל יום ולת"ק הא כתיב מיום אל יום איצטריך דאי ביום שמעו ה"א ביממא אין בלילה לא כתיב מיום אל יום ולמ"ד מיום אל יום הא כתי' ביום שמעו איצטריך דאי כתיב מיום אל יום ה"א מחד בשבת לחד בשבת ליפר לה כתיב ביום שמעו ע"כ הרי בהדיא דלכ"ע מיום אל יום משמ' מעל"ע ודלא כדברי רש"י וצ"ע כנ"ל:

פרק לא

פסוק ו

בד"ה ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף כו' יש מקשין מה הם היו חייבין מאחר שאחרי' מכרו להם וא"ת אעפ"כ הם היו חייבין א"כ מכ"ש שהאבות חייבין שמכרו להם א"כ אתה מוציא לעז עליהם וק"ל אלא נרא' שראה מעשה של זנות ונזכר מה שעשו שמכרו אבי אמם למשכב זכור לפוטיפרע מ"ה סרסו המקום וק"ל מהרש"ל:

פסוק יז

בד"ה וכל אשה כו' דהכא בקטנה קמיירי כו' ולק"מ דא"כ לא הל"נ למכתב כלל אשה דמקושיות המקראו' ידעי' דוכל יודעת איש בטף קמיירי אלא בע"כ בראויה להבעל מיירי קרא ודוק כנ"ל:

פסוק מב

בד"ה וממחצית בני כו' נ"ב וי"מ למה חזר הכתוב ומנה המחצית של בני ישראל מאחר שכבר מנה המחצית האחת ואם רוצה הכתוב להאריך ולא לקצר א"כ כ"ש שהיה לו לבאר כמה יעלה אחד מן החמשים וכמו שביאר גבי מחצית הראשון כמה יעלה אחד מחמש מאות ונ"ב שלא רצה הכתוב להאריך ובדין שהיה לו לקצר ולכתו' וממחצית בני ישראל אשר חצה משה מן האנשי' הצובאים לקח א' מן החמשים וגו' אלא שבא להודיע לנו שכבר מסר משה המחצי' לכל העדה בשלימות כפי המספר והם הפרישו ללוים ע"י משה וטוב' הנאה היה לה אבל לא שיקחו אנשי הצבא חלק החמשית ויתנו ללוים ע"י משה והמותר יתנו לישראל והטובה להם וק"ל ואולי אף לזה כיון רש"י שמחבר ויקח משה למעלה ר"ל שעיקר המספר של מחצית בני ישראל לא להשמיע לנו על ויקח משה וכדפי' ודוק מהרש"ל:

פרק לד

פסוק ג

אצל הציור נ"ב ותימה גדולה שצייר קדש ברנע חוץ למיצר והלא ע"כ הוא לפנים כמו שפירש"י גבי מעלה עקרבים וכן גבי קדם לעין ודוק סדר הציור הזה נ"ל ביה כמה טעיות ואין לשעון עליו נ"ל מהרש"ל:

דברים

פרק א

פסוק יא

מה שפירש"י יוסיף יי' עליכם וגו' זו משלי אבל הוא יברך כו' קשה ס"ס מה השיב להן מ"מ נתן קצבה לברכתו ומה תועלת בברכתו ונראה לי דה"פ זו משלי כלומר אני מוסיף על ברכת יי' שיהיה אלף פעמי' ר"ל מה שאתם עתידים להיות בברכת ה' יוסיף ה' עוד עליכם אלף פעמים וזהו מה שאמר זו משלי כו' ודוק מהרש"ל ועיין בפירש"י דספר שמואל ב' סימן כ"ד בפסוק ויאמר יואב דשם משמע דלא כוותיה ע"ש כנ"ל .

פסוק טו

בד"ה נכנס אחרון כו' והקשה מורי מהר"ל מפראג נר"ו הלא אסור לעשות כן מדכתיב גבי זקן ויראת כדאיתא בקידושין לכך פירש הוא דלכך נכנס אחרון משום שאין דרך כבוד לת"ח שימתין הוא על אחרים ויצא ראשון משום שאין כבוד שילכו ממנו ויניחו אותו לבד ולפ"ז הא דכתבו הרמב"ם והטור ואין שבח נתלמיד חכם שיכנס באחרונה א"כ עדיין הקושיא במקומה עומדת דהכא אמרינן שהת"ח יכנס באחרונה ואלו הרמב"ם

והטור כתבו שאין שבח לת"ח שיכנס באחרונה וצ"ל לפי' מורי דודאי נכנס אחרון משום כבודו אבל מ"מ לא יהיה מחשבתו כדי שיעמדו מלפניו כך צ"ל לפי דעתו אמנם ג"כ לפירש הרא"ם ז"ל י"ל דודאי הת"ח לא יכנס באחרונה כדי שלא יעמדו לפניו והא דאמרי' הכא נכנס אחרון היינו שהעם מחויבין לחלוק לו כבוד ולקרות לו באחרונה לב"ה כדי שיהא נכנס אחרון וכל העם עומדים בכניסתו וכן יאמרו לו שיצא ראשון כדי שיהיו כל העם עומדין ביצאתו כנ"ל ליישב דברי הרא"ם ז"ל אמנם בספרי שלנו ובילקוט נאמר נכנס ראשון ויצא אחרון ובודאי כך היתה גירסתם של הרמב"ם והטור לכך כתבו ואין שבח לת"ח שיכנס באחרונה ומצאתי בספר ישן נושן מוכתב על קלף דלכך יצא אחרון כדי שכל העם ימתינו עליו וילוו לביתו ואפשר דכפשוטו הוא דלכך יצא אחרון כדי שלא יעמדו מלפניו ביציאתו ודוק כנ"ל:

פסוק כה

בד"ה ויאמרו כו' בסופו ובאמ' לדעתי שהרא"ם ז"ל לא דק שרש"י ז"ל כתב שמה שנאמר בפר' דברים ויאמרו טובה הארץ לא היתה הכוונה רק על יהושיע וכלב לפי שהמרגלי' האחרים מעולם לא אמרו על הארץ שהיא טובה אבל אמרו זבת חלב ודבש היא ולא אמרו טובה היא רק יהושיע וכלב שנאמר ויהושיע בן נון וכלב בן יפונה מן התרים וגו' טובה הארץ מאד כי לא תקרא הארץ טובה בהיות ארץ זבת חלב ודבש אדרבה ארץ אוכלת יושביה ואין מקום לטענת הרא"ם על רש"י לשון ספר מעשה יי':

פרק ב

פסוק יח

בד"ה אבל משילוח מרגלים כו' ז"ל פענח רזא הקשה מהר"ח הרי אשכחן טובא וידבר יי' אל משה ותירץ דמצות עשה ודאי נאמרו בלשון וידבר אבל היכא דאינה מצוה לא נאמרה רק באמירה בר מהכא והדיבור יותר בחוזק ומפורסם מן האמירה דדיבור בקושי הוא כדכתיב דיבר אדוני הארץ אתנו קשות עכ"ל ולפ"ז ג"כ יתורץ קושיו' הרא"ם ז"ל אך תימה דהא הכא ג"כ מצוה היא וצ"ע אמנם במקצת ספרים וכן בדפוס פראג גרסי ברש"י אבל משלוח מרגלים ועד כאן לא נאמר בפ' זו וידבר יי' ור"ל דבפר' דברים לא נאמר משילוח מרגלים וע"כ לשון דיבור רק לשון אמירה א"נ אף דמקודם נאמרו לשון דיבור לא נתייחד עמו בדיבו' בלשון חיבה כו' וכן משמע מלשון רש"י דבס"פ בג' פרקים דגרסי' שם עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דיבור עם משה ופרש"י שם לא היה הדיבור עם משה ביחוד וחיבה דכתיב וידבר יי' אלי לאמור אלי נתייחד בדיבור ואע"ג דמיקמי הכי כתיבי קראי וידבר איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה עכ"ל ודוק כנ"ל:

בסה"ד נכתב בצידו ואין זה קושיא כי כל מקום שכתו' דיבר אצל יי' מיוחד הוא חיבה בפרט כשמספר הדיבור מה שמדבר עמו עיין בפר' כי תשא גבי וידבר יי' אל משה גבי מעשה עגל ועיין בתחילת פר' וארא מהרש"ל:

פסוק כה

מה שפירש"י תחת כל השמים למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג כו' תימה דמקרא זה איירי במלחמת סיחון ולמה הזכיר עוג והאמת דבגמ' פר' אין מעמידין נאמר סתמא שעמדה חמה למשה ושם פירש"י במלחמת סיחון ע"כ נראה דט"ס הוא בכאן וצ"ל ביום מלחמת סיחון ובבחיי פר' זו נאמר ג"כ במלחמת עוג ובודאי ג"כ ט"ס הוא כנ"ל:

פסוק ל

בד"ה כאשר עשו כלה כו' לא קאי אלא אעמוני ובפר' כי תצא פירש הרמב"ן בהדיא דטעמא דעל דבר אשר לא קדמו אתכם לא קאי אלא אעמוני וטעמא דאשר שכר עליך קאי אמואבי ע"ש כנ"ל:

פרק ה

פסוק יז

מה שפירש"י לא תנאף אין לשון ניאוף כו' מקשין העולם הלא כבר פירש"י זה בפר' יתרו ולמה חזר ופיר' זה בכאן יותר מבכל עשרת הדברות ונראה לי שלא תימא משנה תורה לאסופי קאי ולא תנאף דהכא איירי אפילו בזנות פנויה ונאמ' ג"כ שיהיה באזהרת לא תנאף לכך פירש"י שאין לשון לא תנאף אלא בא"א אבל בפנויה אינו בלאו והא דלא מפרש ג"כ דלא תגנוב איירי בגונב נפשו' שלא נאמר דאיירי בגונב ממון משום דמשנה תורה לאסופי קאתי משום דלא נ"מ בזה דבגניבות ממון ג"כ הוא בלאו מדכתיב לא תגנבו משא"כ בזנות דפנויה דאינו בלאו כנ"ל ובביאורי מהר"י העכנג ז"ל ראיתי משום דכתיב כאן לא תרצח ולא תנאף בוי"ו וה"א לא תרצח הבעל ולא תנאף עם אשתו וא"כ איירי בפנויה לכך הוצרך לפרש דאיירי בא"א ודוק:

פרק ו

פסוק ט

מה שפירש"י מזוזת חסר כתיב שאין צריך אלא אחת אין הפירוש שאם היו הרבה פתחים לבית אחד אינו חייב אלא במזוזה אחת דבהדיא פסקי' בגמ' דכל השערים חייבין במזוזה חוץ ממקצתן השנוי' שם אלא ה"פ שאם לא היה לבית רק פצים אחד דהיינו מזוזה אחת אפ"ה חייב הבית במזוזה והיינו כר"מ דבפ' הקומץ רבה ואף שחכמים פליגי עליה התם וס"ל דאינו חייב במזוזה אלא כשיש לבית שני מזוזות מ"מ תפש רש"י כר"מ משום דתלמודא מייתי שם דרבי ישמעאל ור"ע ס"ל כר"מ אבל מהרר"א מפראג ז"ל הגיה

ברש"י שא"צ אלא על אחת ור"ל שאין עושין מזוזה רק במזוזה אחת של הבית ולא נימא שעושין שני מזוזות בשני מזוזות הבית ולא נהירה דפשיטא דאין עושין שתי מזוזות בשני מזוזות הבית מדאיצטריך ביתך דדרשינן מיניה במנחות דרך ביאתך וכי עקר אינש כרע' דימינ' עקר ברישא ועוד קשה לפי פירושו דדין זה לא אישתמט לא בתלמוד ולא בשום מדרש אמנם בספר ישן והוא פיר' על הספרי מצאתי שהבין ג"כ דאיירי במזוזה הנכתבת ולא מיירי במזוזת הבית וכתב עוד וא"ת טעמא למזוזה אחת ל"ל תפ"ל מדכתיב ביתך דדרשינן דרך ביאתך כו' וי"ל דאי לאו טעמא למזוזה אחת לא הוה דרשינן דרך ביאתך מן הימין א"נ ה"א לעולם ליבעי שני מזוזות והא דקאמר דרך ביאתך מן הימין היינו להניח בימין ברישא עכ"ל וז"ל הבחיי ודרשו רז"ל מזזת כתיב שאין צריך מזוזה אלא באחת כלומר מצד אחד בלבד והוא צד ימין וזהו שאמרו ביתך דרך ביאתך זהו מימין כניסתך דכי עקר אינש כרע' דימינא עקר ברישא ע"כ והיינו כפירש מהר"א ז"ל דלעיל כנ"ל:

פסוק יב

בד"ה מבית עבדים כו' אלא עבדים ולא נהירא אלא דקשה לרש"י הלא לא היו עבדים רק לפרעה וקרא משמע שהיו עבדים לעבדי' וכן פרש"י גופא בהדיא בפ' וישמע יתרו ע"ש כנ"ל:

פרק ח

פסוק ח

בד"ה זית שמן זתים העשיה כו' נ"ב כאן פירש רש"י כפשוטו ולא ירד לדקדק כ"כ מאחר שאין נפקותא בענין אכן לקמן בפר' כי תבא ירד לדקדק אחר שורש העניין מהרש"ל:

פרק ט

פסוק יח

בד"ה ואתנפל פי' מפני שבשלהי כו' עיין מ"ש לעיל בפ' כי תשא בשם הרש"ל:

פרק י

פסוק יז

בד"ה לא ישא פנים כו' לא ידעתי כו' וקושיא זו הקשה הרמב"ם בפי' למס' אבות פרק בן זומא ופירוש דפירש ולא יקח שוחד המצוה במקום העבירה כמו שפירש המחבר וכן פירש הרמב"ן ואפשר ליישב פירש"י דמצינו דממון נופל אצל השי"ת במס' ברכות פרק תפילת השחר גבי כשחלה ריב"ז כו' עד ואיני יכול לשחדו בממון ולא לפייסו בדברים כו' כנ"ל:

פרק יב

פסוק טו

בד"ה כי ירחיב כו' וכן לר"ע כו' הנה משמע מדבריו דר"ע יליף מקרא דכי ירחיב לאסור בשר נחירה ותימה דבחולין בפ"ק אמרי' בהדיא דר"ע יליף לה מקרא דכי ירחק דכתיב ביה וזבחת ואכלת גם מה שכתב דלר"י ור"ע צריך לומ' דקרא דכי ירחק קאתי לדרוש ברחוק מקום כו' ורש"י פירש שם בהדיא דדוקא לר"י הוא דאמרינן הכי ולא לר"ע ודוק כנ"ל:

פסוק טז

בד"ה תשפכנו כמים כו' עוף אין בהמה לא ולא ראה מה דאיתא בפ' כיסוי הדם דף פ"ד וז"ל אמר לי' יעקב מינאי לרבא קי"ל חיה בכלל בהמה לסימנין אימא נמי בהמה בכלל חיה לכיסוי א"ל עליך אמר קרא על הארץ תשפכנו כמים מה מים לא בעי כיסוי אף האי נמי לא בעי כיסוי ע"כ כנ"ל:

פסוק כח

מה שפירש"י הטוב בעיני השמים והישר בעיני אדם ולא פירש איפכא כמשמעות המקרא דישר קאי אעיני יי' נראה משום דכתיב ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם ר"ל שצריך האדם בתחילה לצאת ידי שמים ואח"כ ידי הבריות וכן הוא בהדיא בפסיקתא בפר' זו וכן הוא בספרי ובילקוט בפ' זו לפי"מ שצריכין להגיה אותן דהנוסחאות שלנו מוטעין הן דוק ותשכח והג"א לא ראה הפסיקת' כנ"ל:

פרק יד

פסוק א

בד"ה ובמקום אחר כו' לשום דרשה איצטריכא ואני תמ' עליו וכי נעלם ממנו מה ששנינו בפר' הקומץ רבה והביאו הסמ"ג עשין בהל' תפילין נאמר כאן בין עיניך ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם מה להלן בגובה של הראש מקום שעושה קרחה אף כאן כנ"ל:

פסוק ג

בד"ה כל תועבה כו' דדבר שתעבתי לך כו' ונראה לי דהכי דעת התוס' מאחר שרחמנא שרנהו לקדשים שהוממו דהיינו שנפל המום מעצמו ש"מ שאינו מתועב אף אם הפיל הגוי את המום ודוק כנ"ל:

בא"ד הבא מכחה קדוש ונראה דאי בישול שבת מיקרי תועבה גופ' א"כ הו"ל לתלמוד' למימר ג"כ ק"ו זו ומה שבת דתועבה גופא היא ומעשיה מותרין הני לכ"ש ודוק כנ"ל:

פסוק יג
בד"ה והראה והאיה כו' מפני הראה בלבד וכבר כתב רש"י ז"ל בפרק א"ט וז"ל והוא הדין דהוי בעי למיתני האיה ודיה אלא חדא מינייהו נקט עכ"ל:
בא"ד השם החדש כו' ולא זכר מש"כ התו' בפרק א"ט וז"ל וי"ל דה"ט דבשלמא דאה ואיה לא רצה לכתוב שניהן במשנה תורה אע"פ שמן הדין הי"ל לכתוב במשנה תורה כל השמות דאתא לאסופי ולפרושי משום דא"כ ה"א דאה וראה תרתי נינהו ולאסופי קאתי אבל באיה ודיה אין לטעות אע"פ שכתוב שניהם דמדכתיב למיניהו אאיה ובמשנה תורה כתיב למיניהו אדיה ש"מ חדא היא עכ"ל:

פרק טז

פסוק יט
בד"ה ולא תקח שוחד כו' ואין צורך ותימה דהא בגמ' פרק שני דייני גזירות איתא ממש כמו שפירשו הי"מ וכן פירש"י גופא בפר' משפעים כנ"ל:

פרק יז

פסוק א
בד"ה לא תזבח בסופו ואני תמה עליו וכי לא ראה מש"כ התו' בפרק המפקיד בשם ר"י בדף מ"ד בד"ה החושב שמחשבה הנאמר בקדשי' היינו דוקא בדיבור ולא במחשבה שבלב והביא כמה ראיות ע"ז מהתלמוד וכ"כ הסמ"ג לאוין בס"ס של"ז ובעשין סימן ע"ג וא"כ בודאי מ"ש רש"י הכא ע"י דיבור רע דוקא הוא ודוק כנ"ל:

פסוק טז
בד"ה שלא ישיב כו' משאר ארצות כו' ולי נראה ליישב דהקרא הזהיר בעת שהיו ישראל בנים של מקום והקב"ה רצה שיהיו לו לעבדים אבל האידנא בלא"ה אנו בגלות לא קפיד קרא עד שיקבץ אותנו מד' כנפות הארץ לשון מהרש"ל בביאוריו לסמ"ג לאוין:

פרק יח

פסוק א
מה שפירש"י ושל סיחון ועוג אמוראי וכנעני תימה דבפר' משפטים פירש דשל סיחון ועוג הוא חתי וכנעני וצ"ע כנ"ל:

פסוק ב
בד"ה אשי ה' ושבעה לבד ומצאתי בספר אחד ישן נושן והוא פירש על הספרי שכתב על דברי רש"י הללו וז"ל ואני אומר ואי גרסי' ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר פי' שאר שבטי' שאינם אחי לוי מאמו בקרב אחיו זו נחלת ה' שהם אחי לוי מאמו ואי כתב קרא אחד הוה מוקמינן ליה דוקא עם שא' אחיו שאינ' מאמו לא ירש אבל אחיו מאמו ירש

לכך צריכי תרויהו ולספרים דגרסי ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שבע' והיינו נמי שאר מג' אמהות דכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון וגו' אפרים על שם יוסף ומנשה וחמשה משל אמו הרי י"ב בלא לוי עכ"ל:

פסוק ד

מה שפירש רש"י ר"ע אומר ראשית הגז שתים גז צאנך ארבע תימה היאך קאמ' גז צאנך ארבע הלא כבר מפיק הגז ונראה לי דלא גרסינן גז ומצאנך הוא דמפיק שתים דצאנך הוא לשון רבים וכן בספרי בפר' זו לא גרסינן גז אכן בתוספתא בפרק ראשית הגז מביא נוסחא אחריתי ראשית שתים שאין ראשית בלי אחרית וגז צאנך שתים ולפ"ז ל"ג הגז קמא אך קשה היאך מפקינן מגז אפילו חד דהא איצטריך לגופיה ולא יתירא הוא ואפשר דמראשית מפקינן תרתי וכן מצאנך מפקי' תרתי ודוק כנ"ל:

פרק כ

פסוק ט

בד"ה כי תקרב כו' כדכתבו התו' בפ' השולח ותימה גדולה הלא איתא בתו' בפר' השולח דף מ"ו ע"א ממש להיפך דדוקא בקושיות התוס' אמרינן האי סברא לחלק בין עד שלא נכנסו לארץ ובין משנכנסו לארץ אבל לפי שינויא דתו' אינו כן אלא אף משנכנסו לארץ היו יכולין להשלים וכמש"כ הרמב"ן ז"ל דאלת"ה למה הוצרכו רבנן לומר מי חלה שבועה עלייהו כלל כיון דאמרי מארץ רחוק' באנו תיפ"ל דלכך לא חלה שבועה עלייהו דהוי נשבע לבטל את המצוה דכתיב לא תחי'כל נשמה אלא עכ"ל כמש"כ התו' דע"כ באין רוצים להשלים כתיב לא תחיה כל נשמה כדמוכח קראי כו' ולפ"ד התוס' והרמב"ן ז"ל דס"ל דקריאת השלום איירי אפי' במלחמת מצוה א"כ קשה למה הוצרכו הגבעונים להערים ואפשר שהגבעונים לא ידעו זה שיהושע עדיין לא שלח להם מי שרוצה להשלים ישלים או שהיו מתייראין שמא יתגרשו מעריהן ודוק כנ"ל:

פסוק יח

בד"ה למען אשר כו' שאפילו נתגיירו כו' נ"ב לא דק ואני אומר אדרבה קשה מאי מועיל הגירות הא אמרי' בפרק אלו נאמרין דדווקא כנענים שבחו"ל מקבלין אבל אותן שבא"י אין מקבלין אלא הן בכלל לא תחיה כל נשמה וכן פי' שם רש"י להדיא והתו' חילקו דדוקא אותן שנתגיירו קודם שכתבו התורה על האבנים וקודם המלחמה שאז היו מקבלין כולם אפילו אותן כנענים ומ"ה קבלו רחב הזונה אבל אחר שהתחילו המלחמה כבר נאמר עליהן לא תחיה כל נשמה וא"כ הכא בגרים ממש איירי וקמ"ל שאינן בכלל לא תחיה כל נשמה מהרש"ל ודע שדברי רש"י ז"ל הם בספרי וכבר פירש הרמב"ן דברי הספרי כפירש הרא"ם ז"ל והביאו הרא"ם ז"ל לעיל בד"ה כי תקרב כו' כנ"ל:

פסוק יט
בד"ה ימים שנים כו' מאן דכר שמיה נ"ב ושרי ליה מרי נעלם ממנו הברייתא דספ"ק דשבת שמאי היה דורש עד רדתה אפילו בשבת מהרש"ל:

פסוק כ
בד"ה עד רדתה על חומתיה ותימה דהא רש"י פירש לקמן בפר' כי תבא בפסוק עד רדת חומתיך לשון רידוי וכיבוש והמחבר הזה גופא הסכים שם עם רש"י וצ"ע כנ"ל:

פרק כא

פסוק ב
בד"ה אל הערים כו' בסופו ותימה הלא שנינו בהדיא בברייתא בפר' עגלה ערופה ומדדו שאפילו נמצא בעליל היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה ופי' רש"י בעליל לעיר במגולה ופשוט שאין עיר קרובה מזו ונרא' שדעת הרא"ם ז"ל דדוקא אם לא יודעין העיר אז מודדין עד כל עיר ועיר אשר סביבותיו אבל אם יודעין בבירור איזה עיר קרובה אל החלל אז משום מצות מדידה מודדין מן החלל לאותה העיר אבל לא עד כל עיר ועיר אשר סביבותיו ודוק כנ"ל:

פסוק י
בד"ה כי תצא כו' הכ' מדבר אבל בסוטה פ' אלו נאמרין דייק רש"י מלשון כי תצא דה"ק כשתעלה על דעתך לצאת ר"ל במלחמת רשות דאי במלחמת חובה הל"ל והיה כי תבא למלחמה ודוק מהרש"ל:

פסוק יד
בד"ה והיה אם כו' בסופו והג"א פירש מדכתיב בלשון והיה ולא כתיב ואם לא חפצת משמע שהוא דבר ההוה ורגיל להיות ולא ידעתי מה יעשה בפסוק והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו' וכן בהרבה מקומות אלא נראה דק"ל דהל"ל והיה אם לא תחפוץ כמו שפיר' התרגום תתרעי בלשון ספק ומדכתיב חפצת בלשון ודאי ש"מ שהכתוב מבשרך כו' ודוק כנ"ל:

פרק כב

פסוק כא
בד"ה אנשי עירה במעמד כו' תימה למה לא פירש"י הכי לעיל בבן סורר ומור' דכתיב שם ג"כ ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ה"ל לפרש במעמד כן אנשי עירו והאמת דבספרי נאמ' לעיל בבן סורר ומורה ג"כ הכי ונראה לישב דגבי בן סו"מ דכתי' ורגמהו כל אנשי עירו באבנים פשיט' דפירושו במעמד ולא הוצרך לפרש דאיך יתכן שירגמהו כל אנשי עירו באבני' דהא כתיב יד העדים וגו' ומעולם לא שינה בה אדם אבל הכא דכתיב אנשי

עירה יש פיתחון פה לומר דאנשי עירה ר"ל העדים לכן פירש במעמד והטעם שסוקלין אותה במעמד אנשי עירה כדי לראות שלא יעשו כמעשיה דבודאי לא היתה כבודה בת מלך פנימה ולזה כתב רש"י בתר הכי ומצאה איש בעיר פרצה קורא לגנב שהוא ראייה אלעיל ובזה ניחא שמהפך רש"י פירושו ובזה סרה תמיהת הרא"ם ז"ל כנ"ל:

פרק כג

פסוק ח

מה שפירש"י לא תתעב אדומי לגמרי העולם מקשין למה שינה אח"כ הל' לא תתעב מצרי מכל וכל ונ"ל דה"ק דבאדום הזהיר אותו התורה שלא לתעבו לגמרי יותר מג' דורות כמו עמון ומואב אבל מ"מ הנקבות לא היו אסורות לעולם שהרי אין דרך של נשים לצאת בחרב כמו שדרשו רז"ל גבי עמון ומואב על דבר אשר לא קדמו אין דרכן של נשים לקדם אבל גבי מצרי הזהיר שלא לתעב מכל וכל הזכרים והנקבות לעולם שכולם היו משעבדין בישראל ודוק מהרש"ל ותימה עליו וכי לא ראה משנה שלימה ביבמות בפרק הערל מצרי ואדומי א' זכרים וא' נקבות אסורין עד ג' דורות וכן פסק הטור א"ע סי' ד' ואפשר דה"ק דבאדום אינו מזהיר מלתעב לעולם רק הזכרים אבל הנקבות בלא"ה לא תיסק אדעתין לתעב לעולם דאין דרכן של נשי' לצאת בחרב אבל מ"מ אסורין עד ג' דורות דעזרו קצת לבעליהן אבל גבי מצרי הזהירם הכתוב שלא לתעב לעולם הזכרים והנקבות לפי שכולם היו משועבדין בשוה בישראל ודוק כנ"ל:

פסוק ט

מה שפירש"י הא למדת שהמחטיא לאדם קשה יות' מן ההורגו יש מתמיהין מנ"ל לרש"י הא דלמא שקולין הן והא דלא נתעבו האדומים והמצרים לעולם הלא תשובתן בצידם אדומי כי אחיך הוא ומצרי כי גר היית בארצו ואפשר דגם עמון ומואב נקראים אחיך כדכתיב כי אנשים אחים אנחנו אמנם לי נראה דהוכחת רש"י הוא מדלא כתי' גבי אדום ומצרי ג"כ לא יבא אדומי ומצרי בקהל יי' עד דור שלישי וגו' ולמה כתיב גבי דידהו לא תתעב וגו' דהיינו הקירוב וגבי עמון ומואב כתיב הריחוק אלא הא למדת כו' כנ"ל:

פרק כו

פסוק ב

בד"ה מראשית כו' אין בדבריו כלום משמע שס"ל דביכורי' הוי כמו חלה ותימה הלא שנינו במשנה שלימה בפ"ב דביכורים העושה כל שדיהו ביכורי' הרי הוא ביכורים וצ"ע כנ"ל:

בד"ה זית שמן כו' אגור בתוכו נ"ב כאן פירש לדקדק אחר שורש הדבר וכמו שפירש בירושלמי ונ"מ שאין מביאין ביכורים אלא מזית אגורי ודייק מזית שמן וס"ל דכל פירות עושה שמנים ואף אם ימצא אחד ממאה שאינו עושה שמן מ"מ משום זה לא היה צריך זית עושה שמן ומ"ה דורש זית שמן זית אגור ולעיל בפר' עקב פירש כפשוטו ודוק מהרש"ל ומש"כ הרא"ם ז"ל לעיל בפ' עקב על פירש"י במה שנאמר זית שמן זתים שעושין שמן שפירש הרא"ם שיש זתין שאין עושין שמן דלא כמו שפירש הכא היינו שכיון שלמדו ארץ ארץ לגז"ש בביכורים הרי הוא כאלו נכתב בענין ביכורים זית שמן וא"כ כיון שכבר נתברכה הארץ שכל הזיתים שבא"י עושין שמן מה יצטרך לומר בביכורים זית שמן שהרי בא"י כל הזתים עושין שמן ולכך דרשו דאיצטריך בביכורים זית שמן לומר זית אגורי לשון ספר מעשה יי':

פרק כז

פסוק יב

בד"ה ששה שבעים נ"ב מה שפירש"י י"א ארורים וכנגד שמעון לא רצה להזכיר כו' ותימה ס"ס היה לו להזכיר י"ב ארורים דהא אפרים ומנשה הם שני שבטים לכל דבר ונראה לי מאחר שכבר קילל יעקב את שמעון ולוי ארור אפם כי עז לא רצה להזכיר עוד ארור כנגדם ודוק מהרש"ל:

פרק כח

פסוק כב

בד"ה שדפון וירקון כו' כמו השחפת נ"ב וק"ל דא"כ לא הו"ל לפרש אלא בתבואה ומדפי' מכת ש"מ דדייק רש"י שיהיו שמות ויהיה שם שדפון כמו שם ירקון והם שמו' של מכות שקרוי' כך ולא מלשון התפעל כמו שידפון דמקץ ע"ש ואף שפירש נמי שם שידפון לאו שפירש שהוא מתפעל אלא שאותה מכה באה מקידום ודוק מהרש"ל:

פסוק ל

מה שפירש"י ישגלנה לשון שגל פלגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה לכאורה משמע לישנא דרש"י והכתוב כינהו לשבח היינו ישגלנה דהוא הכתיב ולא ישכבנה דהוא הקרי אכן בגמרא דמגילה איתא בהדא דאדרבה ישכבנה הוא לשון שבח וישגלנה הוא לשון גנאי ומה שפירש"י והכתוב כינהו לשבח ר"ל הכתוב דהיינו המקר' כינה שיקראו אותו לשבח ישכבנה ולא לגנאי ישגלנה ועיין בפירש"י דישעיה סי' ל"ו וי"מ דמתחלה פירש ישגלנה לשון שגל דהיינו פלגש ושוב ק"ל לרש"י למה לא כתיב יפלגשנה לזה אמר והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ר"ל הכתוב מכנה אותו השבח של ישכבנה בלשון

ישגלנה שהוא יותר לשון טוב מיפלגשנה ותיקון סופרים הוא זה שתקנו לכתוב ישגלנה ולא יפלגשנה אבל ברא"ם ז"ל משמע כפי' הראשון ודוק כנ"ל:

פסוק נב

בד"ה עד רדת כו' נעתק ממקומו והג"א תמה עליו וכי לא ראה יורידו המשכן וברדת המשכן דפירושו שיורידהו מהקמתו לארץ אף כאן יירידו החומה לארץ ואני אומר דלא דמי דיורידי המשכן וברדת המשכן אין שייך לפרש לשון ירידה וגם אין שייך לפרש לשון רידוי וכיבוש אלא הוא פירוש שלישי לשון פריקה וכדפירש רש"י בהדיא וכן התרגום ודע כי הג"א הסכים כאן עם פירש הרד"ק דרדת דהכא לשון ירידה ממש ולא נהיר' דהא התרגום מפרש נמי לשון רידוי וכיבוש כדפירש"י ודוק כנ"ל:

פרק ל

פסוק ג

מה שפירש"י ושב יי' אלהיך את שבותך והשיב לא נאמר כו' והקשה ר"ת והא גבי עמון נמי כתיב ושבתי ולא כתיב והשיבותי וכדפירש"י גופא בתר הכי ונראה לר"ת ושב לא נאמר פעם אחת אלא ושב ושב תרי זימני ושב יי' אלהיך גו' ושב וקבצך ולהכי בחרוז יצוה צור חסדו י"ל ושב לא נאמר כי אם ושב ושב וקבץ ומורי פירש דהכי דייק מדכתיב ה' יתירה דהא ברישא כתיב ושבת עד יי' אלהיך וא"כ הול"ל ושב את שבותך ופשיטא דעליה קאי אלא ה"ק ושב יי' ר"ל ה' בעצמו ישוב אבל בעמון לא כתיב יי' יתירא עכ"ל פענח רזא:

פרק לא

פסוק ב

מה שפירש"י אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי כו' מקשין למה מהפך רש"י פירושו דמתחילה פיר' לא אוכל עוד לצאת ולבא ולבסוף פיר' אנכי היום שלא כסדר המקרא ונראה משום דבתחילה פירש לא איכנ עוד לצאת ונבא אין פירושו משום שתשש כחו אלא משום שאינו רשאי ודייק זה כמי שהוא מבואר בדבריו ושוב ק"ל א"כ מהי שכתיב בתר הכי וה' אמר אלי משמע שהוא ענין בפ"ע ולא אוכל עוד לצאת ולבא הוא כפשוטו לכן מפרש וה' אמר אלי זהו פירו' לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי ושוב ק"ל א"כ דפירושו של לא אוכל עוד לצאת ונבא הוא שאינו רשאי א"כ למה אמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום דמשמע שמשו' שהוא בן ק"כ שנה וחלשו כחותיו בזקנתו לכך לא היה יכול עוד לצאת ולבא וכדפי' האב"ע לכך פירש אנכי היום היום מלאו ימי וכו' כנ"ל:

פרק לב

פסוק מא

בד"ה אם שנותי כו' **ופירש ברק למען כו'** נראה מה שהביאו לידי דוחק זה משום שבספרו לא היה כתוב בפירש"י כמו למען היות לה ברק וחשב שמדברי רש"י בעצמו הוא אמנ' בספרי' שלנו נאמר כמו למען היות לה ברק והוא קרא ביחזקאל ורש"י מביא ראייה ממקרא זה דברק הוא לשון להב ודוק כנ"ל:

בא"ד ואל יקשה כו' נראה דלא היה גורס ברש"י ד"א ודוק כנ"ל:

פרק לג

פסוק יב

מה שפירש"י אין לך נאה בשור יותר מכתיפיו תימה הלא כתיפיו קאי אבנימין ושור מאן דכר שמיה וצ"ע כנ"ל:

פסוק יט

מה שפירש"י זבולון וישששכר היה נותן להם ממון בשפע הגירסה הנכונה ברש"י הים נותן להם ממון בשפע כן מצאתי מוגה במקצת רש"י וכנ"ל:

פסוק כו

בד"ה רוכב שמים בעזרך כו' ואין זה מושך עצמו ואחר עמו פירש לומר מלת בעזרך נמשך אלמעלה ואלמטה כלומר רוכב שמים בעזרך ובעזרך אשר בגאותו שוכן שחקים ודוק כנ"ל:

שבח לאל אדון כל המערכה

על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם מרדכי בן לא"א יעקב זצ"ל זעציר מק"ק פרוסעיץ.

וע"י הפועל במלאכת הקודש נאם יונה בן לא"א יהודא שלי"ט מק"ק פראג: